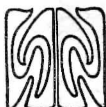
PETAR GRGEC

KOD NAMJESNIKA KRISTOVA

HRVATSKO RIMSKO HODOČAŠĆE
22. V.—7. VI. 1925.

U ZAGREBU 1925.

TISAK NARODNE PROSVJETE U ZAGREBU.

I. Vječni grad.

Uspeli smo se na najviši rimski brežuljak Janikul i stojeći na visini od 77 m iznad razine Tibera promatramo Rim. U rasvjeti ugodnog svibanjskog sunca i u sjaju naše smirene hodočasničke radosti blista se pred nama grad, o kojem je hrvatski pjesnik i svećenik 16. i 17. vijeka Juraj Baraković pjevao u »Prilikama«:

»Vrhu Rima nije grada.«

To je dakle taj grad, s kojim su već preko dvije hiljade i pet stotina godina vezani glavni evropski i svjetski događaji. Nekada središte najjače i najponosnije države, a sada prijestolnica najveće i najuglednije duhovne vlasti. »Vječni grad«, kako ga sa starim latinskim pjesnikom Tibulom nazivaju i današnji naraštaji. »Rim, koji će vijekovima živjeti«, kako je u 4. stoljeću poslije Krista proricao obožavalac Julijana Otpadnika, polatinjeni sirski Grk Amijan Marcelin, dakako i ne sluteći, da će veličina Rima biti upravo u kršćanstvu, koje je on mrzio i prezirao. »Babilon«, što ga u svojoj prvoj poslanici spominje sv. Petar. »Srećni Rim, koji je posvećen slavnom krvlju dvojice prvaka«, kako ga svake godine na blagdan svetih apostola Petra i Pavla slavi Crkva ponavljajući himnu Elpide, kreposne i hrabre žene smaknutoga filozofa Anicija Severina Boecija.

Na sedrenastom vulkanskom tlu uzdiže se na lijevoj strani Tibera u laganom usponu osam rimskih brežuljaka: Palatin, Aventin, Kapitolij, Kvirinal, Viminal, Eskvilin (koji se zapravo sastoji od Cispija i Opija), zatim Celij i nekadašnji Collis Hortorum, a sadašnji Monte Pincio. Njima se na desnoj strani Tibera pridružuju Vatikan i Janikul. I na svim tim

brežuljcima i u dolinama između njih natiskale se mnogobrojne građevine, tako tijesno jedna do druge, kao da se otimaju međusobno za zemaljski prostor.

U prvi mah čini se gledaocu, da je sve to samo jedna zgrada, koju je u času gigantske inspiracije zamislio jedan umjetnik. Svuda isti arhitektonski stil, svuda ista osnovna linija. Najveća harmonija između prirode i modrog obzorja. Rijetko se gdje vide preoštri šiljci ili nemirne plohe. Prevladava obla krivulja rimskih brežuljaka, četverokut kamena tesanca i ponosni luk nebeskoga svoda. Sunčana rasvjeta ovoga golemoga i jedinstvenoga relijefa temperirana je ustalasanim porculanastim oblačićima na obzorju, jedva zamjetljivim pramenjem prašnjave maglice, koja lebdi nad gradom, i dugim usječenim sjenama najvećih rimskih ulica.

U jedinstvenu umjetninu slijevaju se zvonici, kupole, trijemovi, balkoni, gradska vrata, trgovi, vodoskoci, spomenici, kupališta, muzeji, državne palače, ostaci starih zidova, obelisci, ceste i kazališta. Sure, crvene, narančaste, ocjelne i brončane plohe tih tvorevina duševnoga i ručnoga rada dekorirane su na mnogim mjestima zelenim i tamno-plavim girlandama najrazličitijeg južnog drveća i cvijeća. Pa i tu je sačuvana osnovna linija gradske arhitektonike. Palme, platane, bambusovo grmlje, aloji, južni i istočni brestovi i hrastovi, tise, čempresi, naranče, masline, cedrovi i ostalo raslinstvo, koje je ispunilo rimske perivoje, vrtove, šetališta i drvorede, sve je to, umjetnim njegovanjem ili od prirode, raširilo krošnje i grane u stilu romanskih, renesansnih i baroknih kupola, svodova, kolumna, fasada, arhitrava i kipova.

»Vidimus flavum Tiberim...«

Ispod naših nogu teče u velikim zavojima Tiber, koji je svojim poplavama zadavao nekada rimskim građanima toliko jada i nevolja, da ga je klasik Horacije u jednoj odi prikazao kao pobješnjelu neman, koja je nasrnula iz etrurskih gora, da

poruši najveća rimska svetišta. Pružila nam se zgoda, da gledamo Tiber u njegovoj klasičnoj žućkastoj boji i u maloj nabujalosti, jer je prošlih dana u Apeninskom gorju, a valjda i po cijeloj gornjoj i srednjoj Italiji padala obilna kiša. Ali to nije više nikakva

Sv. Otac Papa Pijo XI.

neukrotiva neman, to nije ni Horacijev ni Marcijalov Tiberis vagus, jer je moderna regulacija obuzdala njegovu hirovitu vagabundsku ćud. Danas je to puzljivi Tiber, Tiberis lubricus Ovidija Nazona. Petnaest mostova, koji su sagrađeni preko njega, spajaju obadva

dijela grada tako, da ni tu nije prekinuta cjelovitost Rima.

Sa slikovitog relijefa prelazi naš pogled u veću daljinu.

Valovita krivulja gradskih brežuljaka, palača, crkava i kuća proteže se u jednoličnu plohu ravnice. Campagna di Roma, koju je Plinije opisivao kao raj zemaljski, imade danas dobrim dijelom turobno i gotovo mrtvačko lice. Od stare ljepote kao da je na nekim mjestima ostao samo sivi kostur. Opaža se po koja stara kula i po koji trag starih utvrdnih i vodovodnih zidova. Rijetko rasijane kuće u većem dijelu ravnice kao da i nijesu kuće, nego sivi, od bure i sunca izblijedjeli i izlizani šatori, pod kojima se odmaraju ostaci propalih plemića.

Već u doba rimskoga carstva počeli su u Campagni pustjeti mnogobrojni zaselci, vile i vrtovi, jer su ih obrađivali robovi i poluslobodni kmetovi, koji nijesu mogli imati mnogo oduševljenja za rad. Što je bilo slobodno, sve je to bilo nagrnulo u grad, koji je svojim igrama i luksusom privlačio došljake iz cijeloga svijeta. Kasnije, za vrijeme barbarskih provala i pljačkanja, pučanstvo se najbliže rimske okolice gotovo posvema rasulo. Zanemarena je bila drenaža polja, i Campagna je postala leglo malarije.

Ipak prema Albanskim brdima, koja su prevučena laganim pramenjem ultramarinove i bijele pare, vide se lijepi gradovi i gajevi. Tu su mjesta, kamo rado prave izlete i rimski građani i stranci. Imade tu krasnih palača, vila i mineralnih vrela. Naš se pogled zaustavlja naročito na Frascatiu, u kojem je bio zatočen veliki biskup i narodni mučenik dr Antun Mahnić. Dovukli su ga bili onamo bolesna i nemoćna, da Evropa ne čuje njegovih prosvjeda protiv okupatora i otimača hrvatske Istre.

Ugušujemo u sebi osjećaje, koji nam se javljaju u srcu, jer ne želimo da si kvarimo vedro raspoloženje ovoga dana. Još jednim pogledom obuhvaćamo Albanske, pa onda Sabinske gore i vraćamo se na motrenje vječnoga grada.

II. Vizije prošlosti i sadašnjosti.

Na veličanstvenoj pozornici, koju su stvarali mileniji, ostali su tragovi najljepših triumfa i najružnijih poniženja ljudske duše. Mržnja i ljubav, okrutnost i milosrđe, instinkt stvaranja i instinkt razaranja, đavolska zloba i božanska dobrota borahu se prije, a bore se i danas u ovom gradu za pobjedu. Skidamo zastor s prošlosti, promatramo sadašnjost i puštamo, da nam se pred očima nižu vizije dobrih i zlih ljudskih naprezanja.

Palatinom, Kapitolijem, Aventinom i drugim najstarijim dijelovima grada kao da se miču dostojanstveni likovi rimskih kraljeva, konzula, pučkih tribuna, careva i patricija. Togama zagrnuti, u sandalama, okićeni zlatom, srebrom i dijamantima, s palicom od slonove kosti u ruci, s vijencem pobjede na čelu, traže oni građevine, koje su najviše dizale njihovu samosvijest.

Gdje je sada gordi hram kapitolijskoga Jupitera ?

Gdje je hram predstavnice rimskih pobjeda božice Rome ?

Gdje su divni forumi, na kojima je svjetina klicala zanosnim govornicima i pobjedonosnim triumfatorima ?

Od svega toga ostadoše samo ruševine. Ispuniše se i ovdje riječi, koje su za vladanja Tiberijeva izrečene u besjedi na galilejskoj gori : »I zapljušti pljusak, i navali bujica, i dunuše vjetrovi, i udariše na kuću onu, i ona pade, i bi od nje velika ruševina.«

Nad sivim ostacima Dioklecijanovih i Karakalinih terma lijeću čavke i podivljali golubovi. Na velikom rimskom forumu raste između polomljenih stupova na izlizanim i raspalim pločnicima crveni divlji mak i svakojaki korov.

Energične crte starih Kvirita postaju tvrde i mrke.

Vespazijan polazi sa svojim sinom Titom pred kolosej Flavijevaca. Još se na koloseju vidi stari natpis, ali gle, tamo dalje uklesan je velik križ, koji je u Vespazijanovo doba bio gotovo općenito znak najgore poruge i sramote.

Car Hadrijan upire sa Anđeoskog mosta pogled u svoju masivnu grobnicu, sada Anđeosku tvrđavu, i mršti čelo, jer na njezinu vrhu opaža kip sv. Mihajla.

Car Trajan, u pratnji svojih graditelja, luta svojim forumom, o kojem su stari govorili, da je »jedincata tvorevina pod nebom, dostojna, da joj se dive bogovi«. I tu su same ruševine. Preostao je samo Trajanov okrugli stup, podignut u čast pobjede nad Dačanima. Još se vidi na stupu u spirali 2.500 ljudskih figura, koje predstavljaju cijeli razvoj dačke vojne. No na vrhu nema više carskoga kipa, jer ga je zamijenio kip Galilejca sv. Petra.

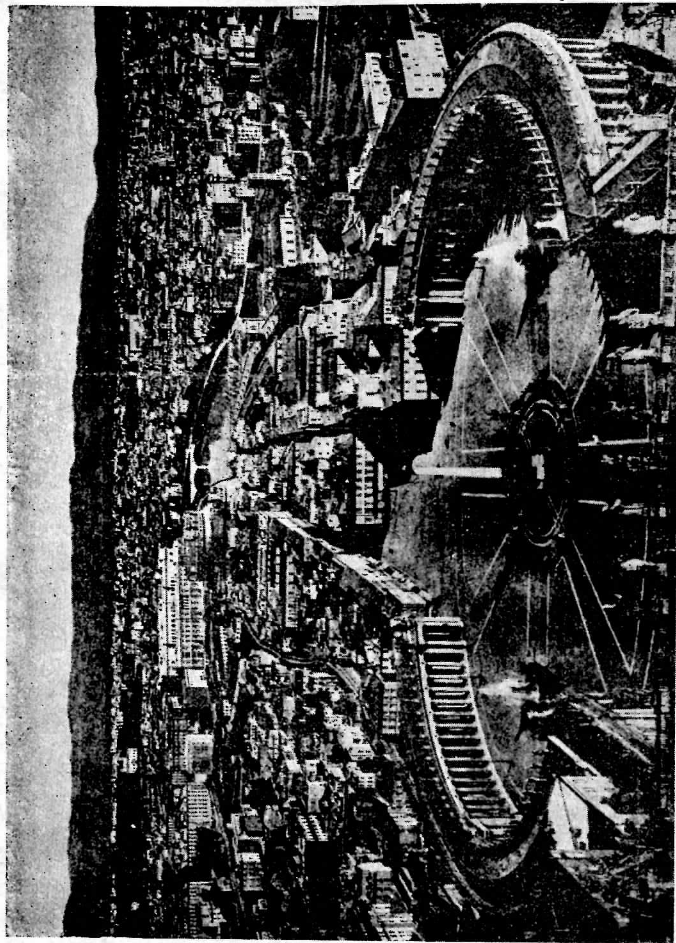
Car i filozof Marko Aurelije daje se nositi na nosiljci do Piazze Colonne, koju ukrašuje njegov stup, ispunjen od dna do vrha relijefima, koji predočuju pobjede nad Germanima, Markomanima i Armencima. Ali i tu stoji na vrhu mjesto kipa Marka Aurelija kip sv. Pavla.

Kuda je ono pošao konzul Marko Agripa? Pošao je pred svoj panteon, pred taj najbolje sačuvani stari rimski hram. Prolazi između granitnih stupova u trijemu, dolazi na vrata i hoće da korakne u hram, ali brzo povlači nogu natrag, jer vidi, da je to sada kršćanska crkva.

Pozornica se mijenja.

Na sva gradska vrata ulaze u Rim povorke preobraženih ljudi. To su predstavnici drugoga Rima, kršćanskoga Rima. U haljinama, bijelim kao nedirnut ljiljan, s radosnim očima, iz kojih izbijaju zrake rajske svjetlosti. Pomaljaju se apostoli sv. Petar i Pavao, papa Klement I. i drugi pape mučenici, crkveni oci i učitelji, sv. Ćiril, sv. Tarcizije, sv. Agneza, sv.

Cecilija, sv. Alojzije, sv. Stanko Kostka i bezbroj drugih heroja kršćanstva, koji su živjeli u Rimu.

Pogled na Rim s krova bazilike sv. Petra.

Pjevaju pjesme o ljubavi prema Bogu i bližnjemu, o evanđeoskim blaženstvima i o poljanama vječnosti.

Povorka mučenika, koja dolazi iz katakomba, pjeva:

»Blaženi krotki, jer će oni baštiniti zemlju.

Blaženi, koji gladuju i žeđaju, jer će se oni nasititi.

Blaženi milosrdni, jer će oni millosrđe postići.

Blaženi, koji su čista srca, jer će oni Boga vidjeti.

Blaženi mirotvorci, jer će se sinovi Božji zvati.

Blaženi, koji su progonjeni radi pravednosti, jer je njihovo kraljevstvo nebesko.

Blago vama, kad vas pogrde i usprogone i uzgovore na vas sve zlo, lažući mene radi.

Veselite se i klikujte, jer je plaća vaša velika na nebesima; jer su tako progonili proroke, koji su bili prije vas.«

Likovi starih rimskih kraljeva, konzula, careva, tribuna, vojskovođa i patricija blijede i rasplinjuju se kao magla pred suncem. Oni, koji su svoju veličinu gledali samo u zemaljskoj moći, ne mogu razumjeti ovih riječi.

Procesije svetaca ulaze u rimske crkve klanjajući se pred božanskim Jaganjcem, koji ih blagoslivlja s oltara. Pune su ih bazilike: sv. Petra, sv. Ivana lateranskoga, sv. Marije Snježne, sv. Pavla izvan gradskih zidova, sv. Klementa I. pape rimskoga. Pune su ih crkve: sv. Križa jeruzalemskoga, crkva Isusova, crkva sv. Marije od Aracoeli, Srca Isusova, sv. Antuna Padovskoga, sv. Petra u okovima, sv. Ignacija, sv. Sebastijana, sv. Jeronima slavenskoga, sv. Ljudevita francuskoga, sv. Stanislava poljačkoga, sv. Agate gotske. U stotinama rimskih crkava slavi se mistična služba zahvalnica. »Tebe Boga hvalimo...« pjevaju čete svetaca, a iz svetohraništa šire se poput sunca nebeske zrake božanskoga Srca Spasiteljeva.

Tamo, gdje se sada diže bazilika sv. Petra, stajao je nekada Neronov cirkus. U blizini su bili i Neronovi vrtovi. Na tim mjestima poginula je u vrijeme prvoga kršćanskoga progonstva prema Tacitovu svjedočanstvu »silna množina« kršćana. Neron ih je dao sašiti u kože

zvjeradi, pa je na njih nahuckao razdražene pse, koji su ih razderali. Neke je opet dao pribiti na križ, a neke oblijepiti smolom i upaliti, da mu u noći rasvjetljuju vrtove.

Čini nam se, kao da sada svi ti mučenici zajedno sa sv. Petrom ustaju iz grobova i sakupljaju se u bazilici apostolskoga prvaka pjevajući za ovu jubilejsku svetu godinu 95. psalam:

»Pjevajte Gospodu pjesmu novu: pjevajte Gospodu, sve zemlje.

Pjevajte Gospodu i blagoslivljajte ime njegovo: javljajte od dana na dan spasenje njegovo.

Javljajte među plemenima slavu njegovu, u svim narodima čudesa njegova.

Jer je velik Gospod i vrijedan najveće hvale; strašan je iznad svih bogova.

Jer svi su bogovi plemena utvare: a Gospod je nebesa stvorio.

Slava je i veličanstvo pred licem njegovim: moć i krasota u svetištu njegovu.

Iskažite Gospodu, domovine plemena, iskažite Gospodu slavu i čast.

Dajte Gospodu čast, koja dolikuje imenu njegovu: prinesite darove i uniđite u dvore njegove.

Poklonite se Gospodu u svetom ruhu, zadršćite pred njim, sve zemlje!

Kažite plemenima: Gospod kraljuje; zato je učvršćena vasiona i ne će se pomaknuti: on će suditi narodima pravedno.

Neka se vesele nebesa i neka kliče zemlja: neka uzdršće more i što je u njemu.«

Zašto se taj Garibaldi na Janikulu tako namrgodio? Čuje li i on pjevanje psalma? Sa svojega konja gleda on ispod oka pun mržnje na Vatikan, a jedan njegov vojnik na podnožju spomenika uperio je pušku ravno na kupolu crkve sv. Petra.

Čini se, da se i pozlaćeni spomenik Viktora Emanuela II. na Mletačkom trgu počinje micati. Viktor Emanuel podiže se još više na svojem konju i prijeteći

pokazuje prema Vatikanu. Njegovu gestu kao da oponašaju i drugi predstavnici »trećega Rima«, kojima su spomenici razasuti po gradu. Svi ti ljudi kao da izgovaraju riječi: »Papa je najveći neprijatelj čovječanstva. Kršćanski je Rim prestao živjeti, otkako smo mi ušli u nj. Pobijedio je panteističko-naturalistički nazor o svijetu i Bogu. Poklonici Neimara sviju svijetova srušit će do kraja Petrovu pećinu i učiniti Rim u istinu gradom vječnim, gradom svijeta.«

A organizovane čete govornika ponavljaju te riječi i iznose na vidjelo istinite i neistinite grijehe, što su ih neki kršćani počinili od početka Crkve do danas. Gomilaju se i uveličavaju ti grijesi kao najviše planine, da se uzmogne jače dojmiti poklič: »Uništite besramnicu!«

O, znademo mi veoma dobro sve te grijehe.

Znademo grijehe vjernika i grijehe njihovih vođa.

Znademo i svoje grijehe, koji su u gdjekoga crveni kao grimiz.

Sam je Spasitelj isporedio svoju Crkvu s njivom, u kojoj imade i kukolja.

Ali pogledajte dobra djela te Crkve. Prosudite njezinu misiju i rad, prosudite poteškoće, s kojima se ona borila, pa će sve nagomilane planine iščeznuti pred tom veličinom kao gruda zemlje pred neizmjernošću.

Hiljadu i devet stotina godina odgajala je Crkva milijarde ljudi ublažujući njihovu surovost i učeći ih pravoj ljubavi prema cijelomu svijetu.

Hiljadu i devet stotina godina čuva Crkva čistu i netaknutu nauku Onoga, o kojem je i protivnik papinstva Natko Nodilo kazao: »Napredak čovječanstva bolje se mjeri visinom duha nego li materijalnom civilizacijom, a niko ne uzdignu dušu, koliko Isus iz Nazareta«.

Cijelomu je svijetu otvorena povijest Gospodnje njive, i svatko može na njoj da raspozna kukolj, što ga siju neprijatelji čovječanstva, i pšenicu.

Pa koliko imade toga kukolja, a koliko pšenice?

Kojim pravom prigovaraju Crkvi oni, koji bi htjeli uništiti papinsku duhovnu vlast? Šta nam oni daju mjesto ove velike duhovne zajednice, koja se zove katolička Crkva.?

Oni govore o »tajnim mahinacijama« Crkve, a sami se zatvaraju u tajne lože, samo da ih javnost ne može kontrolirati, kakvi su i šta rade.

Govore o »despotizmu« i »tiraniji« Crkve, zauzimaju se tobože za demokratizaciju javnoga života, a za najdalekosežnije njihove odluke i nacrte ne mogu saznati ni sva njihova »braća«.

Ne usuđuju se pred cijelim svijetom preuzeti odgovornost za svoju povijest, a hvastaju se, da će Rim istom po njima postati »vječni grad« i »grad svijeta«.

Sićušna je tvoja mržnja, Josipe Garibaldi. Sićušan je i tvoj patos, Viktore Emanuele! Sićušni su i nacrti svih onih predstavnika »trećega Rima«, koji iz palače Giustiniani, gdje je Veliki Orijent talijanske masonerije, bacaju strijele na baziliku sv. Petra.

III. U velegradskoj vrevi.

S jednim prijateljem, koji već otprije poznaje Rim, stojim na Macinijevu trgu pred gostinjcem jedne ženske crkvene kongregacije, koja je primila na stan i opskrbu hodočasnike zagrebačke nadbiskupije. Pred vratima gostinjca vrpolji se nekoliko prodavača albuma, razglednica i krunica. Talijanskim i njemačkim jezikom hvale oni svoju robu i nametljivo je turaju pred oči svakomu hodočasniku. Jedva se i osvrćem na prodavače, jer sam zabavljen drugim mislima. Govorim svojemu prijatelju:

— Dobro je, što se čovjek katkada i prevari u svojim predviđanjima ili, ako hoćeš, bojaznima. Očekivao sam, da će u Rimu biti koncem svibnja paklena vrućina. Sjećam se, kako sam prošao ovim gradom dva puta kao ratni zarobljenik. Ponio sam same neugodne uspomene. Zato mi se već u Zagrebu ježila koža, kad sam se sjetio strahota lipanjske sparine iz godine 1917. i rimskih prenoćišta iz godine 1918. A sada mi se čini, da nijesmo doputovali prema jugu, nego prema sjeveru. Nijesi li opazio, da rimski građani još ne nose pravog ljetnog odijela? Na večer, kad zahladni, nose neki još i sada ogrtač. Ovo je vrijeme baš kao naručeno za naše hodočašće. Rim je u istinu divan grad!

Moj se prijatelj superiorno smiješi i govori:

— Istina, divan je grad Rim. Ali nemoj samo pasti u drugu krajnost. Entuzijasta! Impresionista! U ratu bi bio sve kudio, jer su vas kao ratne zarobljenike proveli samo gradskom periferijom, a onda su vas smjestili u barake, pune gamadi. Danas opet sve ti je ovdje zlatno i ugodno, jer još stojiš pod dojmom jučerašnjega pogleda sa Janikula. Samo nemoj da se podaješ pretjeranim iluzijama. Svaka stvar ima

svoje naličje. I veličina Rima imade svojih slabijih strana. Hajde, pođi sa mnom, pa ćeš imati cjelovitiju sliku grada. Danas možemo do dva sata poslije podne lutati gradskim ulicama.

Bez velika oklijevanja prihvaćam prijateljevu ponudu.

Još se osjeća svježina jutra. Prolazimo ispod krošnjatih platana, koje su zasađene u cijelom ovom dijelu grada.

Ulicom stupaju čete vojnika idući na svoje vježbalište. Nema na njima nikakve otresitosti. Stupaju nehajno, jedva držeći korak, kao da su »civili«. Ipak su sjevernjaci bolji vojnici i onda, kad nijesu u ratu.

Građani idu za svojim poslom. Eno gle, tamo su zidari zaposleni gradnjom dviju novih kuća. Na jednoj cesti, koja se popravlja, kopaju radnici maškliniima i lopatama duboke jame. Rimske domaćice, kuharice i služavke idu s košarama ili »cekerima« u ruci neke na trg, a neke s trga.

Čitam uklesane natpise na kamenitim pločama, koje se vide na početku ulica. Sama slavna klasična imena. Zgrade su gotovo sve novijeg datuma, a svi nazivi podsjećaju na kojeg znamenitog starog Rimljanina. Ulica Julija Cezara, ulica Scipiona, ulica Pompeja Velikoga, ulica Germanika. Malen okrugli trg, s lijepim palmama i južnim cvijećem u sredini, zove se Trg Kvirita. Demokratsko obilježje daju ovom dijelu grada jednostavni prolaznici, kod kojih se vidi, da žive o žuljevima svojih ruku. Na demokratizam podsjeća i ime prvih rimskih socijalnih reformatora Graka, po kojima je također nazvana jedna ulica.

Dolazimo na jedan trg, gdje su se sakupili rimski prodavači povrća i voća. Paklena halabuka. Rimski su piljari i piljarice mnogo bučniji nego njihovi drugovi u Zagrebu. Izvikuju i hvale svoju robu, da čovjeka bole uši od njihove vike. Jedan starac, koji je dovezao na trg pune košare jagoda, krupnih kao jabuke pisanike, najviše se ističe u toj galami. Ne viče jače od ostalih, ali njegov visoki glas imade boju jastrebljega

krieštanja i uz to takav elegijski prizvuk, kao da starac jadikuje, što su rimske građanke tako zaostale u ukusu i okusu, da još nijesu ispraznile njegovih košara. Uh, uh, kako li ste natražne vi rimske domaćice, kad nijeste već na jagmu razgrabile tih divnih vrtnih jagoda!

U obližnjoj ulici izvjesili su svoju robu mesari. Oni ne viču niti se mnogo razgovaraju s mušterijama. Drže se kao kakva aristokracija. Vidi se, da im je dobro kao i mesarima u drugim državama. Tko hoće kupiti govedine ili teletine, neka kupi, a tko ne će, neka ide k onim piljarima i piljaricama, da kupi dvostruki ili trostruki obrok krumpira, graha, kupusa i luka.

Hoćemo da prijeđemo na Piazzu del Risorgimento. Ali šta je to? Prema nama valja se širok oblak prašine. Zabezeknuto gledam u taj tmasti oblak, iz kojega se pomaljaju kola za polijevanje gradskih ulica. Moj se prijatelj zlurado smije i vuče me u jednu pokrajnju ulicu. No tu se javljaju druga isto takva kola i isto takav oblak prašine. Kuda da utečemo? Ne smijemo naprijed, ne smijemo natrag. Kad bismo imali aeroplan, da pobjegnemo iznad rimskih kuća, i tamo bi nas valjda dostigli ovi oblaci. Stojimo između Scile i Karibde. Ah šta! Kad želimo uživati ljepote Rima, zašto da ne iskusimo i njegovih neugodnosti? Tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrija, a ta poslovica prevedena u rimsko narječje morala bi glasiti: Tko se ne naguta rimske prašine, taj ne poznaje cijelog Rima.

Ne ćemo da zamičemo u jednu uličicu, za koju ne znamo, kuda vodi, nego se probijamo kroz gustu prašinu stupajući odlučno naprijed, kao da idemo na juriš.

Hvala Bogu, došli smo u jednu ljepšu ulicu, u kojoj se ne susrećemo i s trećim kolima za polijevanje cesta ili, bolje reći, za dizanje prašine. Gledam u svoje cipele, koje su potpuno bijele. Gledam u kaput, i on je pobijelio. Vučem prstom po rukavu i vidim, kako za prstom ostaje vidljiva pruga kao naslikana.

Govorim na adresu gradske uprave nešto, što nije nikakav hvalospjev. A moj se prijatelj, zlobnik jedan! smije tako glasno, da se mnogi prolaznici, koji su inače ravnodušni prema kojekakvim putnicima, okreću za nama. Smije se on i govori:

— To ti je baš onako, kako veli naš narod: Il u polje, Turci, il u goru, vuci. Čudim se, kako se barem neki stanovnici ovih ulica ne odmetnu u ovakvim prilikama u hajduke. No, vidiš li, da Rim imade i svojih sjena?

— Vidim, vidim. Ne samo da imade svojih sjena, nego imade i svojih oblaka. Još nam je samo trebalo, da i gromovi počnu pucati u nas.

— Ha-ha-ha! A jesi li pročitao natpis na onim kolima? Piše na njima: Nettezza urbana.

— Divna je to nettezza. Da sam ja gradski zastupnik u Rimu, predložio bih u zastupstvu ironično, neka se na ono dugačko crveno bure od gvožđa stavi natpis: Sporchezza urbana. Gradska zamazanost, a ne gradska čistoća. Tako se postupa sa zabitnijim rimskim ulicama.

Premda se silim, da budem dobre volje, ipak mi dušom prolazi onakav prijekorno-elegijski ton, kakav je u glasu onoga starca, koji na trgu Unità kudi rimske domaćice, što se premalo obaziru na njegove jagode.

Ovako prašni ne možemo ići dalje po gradu. Svi će za nama prstom pokazivati. Ne mogu ići ja, a ne može ići ni moj prijatelj, premda se na njem čini, da je manje zaprašen, jer ima svjetlije odijelo.

Na sreću, moj je prijatelj nastanjen negdje u blizini, pa će biti najpametnije, da se okefamo u njegovu stanu.

U trećem katu jedne kuće otvara nam vrata jedna dobra starica. Nikada nijesam vidio starice sa tako plemenitim i prijaznim potezima.

Ona se dobroćudno smije, kad joj njezin stanar pripovijeda našu nezgodu. Saznajem istom sada, da me je moj prijatelj hotimice vodio tamo, gdje je

i sam već nekoliko puta nastradao prolazeći pokraj kola »gradske čistoće«. Drago mu je, što mu je pošlo za rukom, da mi pokaže i tu stranu grada.

Odmaramo se kratko vrijeme u stanu na trećem katu, a onda opet polazimo u grad na šetnju.

Moj prijatelj izbjegava naumice ljepše dijelove grada, on hoće silom da mi pokaže naličje Rima. Tumaramo »uz ulicu niz ulicu« i dolazimo u rimske burgove, što no se poput rebara okrenute lepeze, kojoj je držak kod Anđeoske tvrđave, protežu od Trga sv. Petra i od Vatikana prema Tiberu. Borgo Vittorio, Borgo Pio, Borgo S. Angelo, Borgo Nuovo, Borgo Vecchio, Borgo S. Spirito. To su većinom uske ulice sa dosta grubim kaldrmama i sa starim kućama, koje su veoma slikovite radi svoje sive patine i radi tijesnih dućana i gostionica.

Na ulicama se igra mnoštvo većinom slabo odjevene, ali ipak vesele djece. Premda stanovnici, koji se motaju ovuda, pripadaju većinom proletarijatu, ipak je pulz života i ovdje veoma snažan.

Nekada je u ovom dijelu grada bilo veoma mnogo stranih naseljenika, koji su iz svih dijelova svijeta dolazili u Rim, da žive u blizini crkve sv. Petra. Tu su bili nastanjeni u početku i oni hrvatski pustinjaci iz Dalmacije, koji su g. 1453. za vladanja pape Nikole V. osnovali na lijevoj strani Tibera za hodočasnike iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske, Štajerske i Koruške gostinjac sv. Jeronima slovjenskoga.

Kuda li me to vodi moj prijatelj ? Čini se, da ni on nema određena cilja. Iz rimskih burgova ispali smo pred Anđeosku tvrđavu, odatle preko Anđeoskoga mosta na lijevu stranu Tibera, a onda se opet izgubismo u uskim rimskim ulicama. Presjekli smo korzo kralja Umberta, prođosmo nekoliko trgova, sađosmo više puta s brežuljka u dolinu i opet se uspesmo iz doline na brežuljak.

Već sam izgubio orijentaciju, ne znam, gdje je sjever, gdje je jug, gdje zapad, a gdje istok. Tupo sam

se predao svojemu prijatelju, neka me vodi, kuda ga volja. Kod toga mislim često na stih iz Horacijeve satire : »Oborih uši ja ko magare mrgodne volje.«

U jednoj ulici zaustavljam se kod jednog izloga. Same poznate stvari. Izložene su lutke, dječje igračke i slike, što ih izrađuju ruski bjegunci, koji imadu i ovdje u Rimu veliku koloniju. Velika i originalna slavenska duša vidi se i u ovim sitnicama.

Sjećam li se dobro imena one ulice, u kojoj je moj prijatelj postao najednom ponovno veoma blagoglagoljiv ? Čini se, da ga se dobro sjećam. To ime glasi : Via Sistina.

U sredini ulice moj se prijatelj okrenuo prema meni i pokazujući prstom na jednu običnu građansku kuću rekao je važno :

— Čitaj !

Čitam natpis na spomen-ploči, koju je g. 1901. postavila ruska kolonija u Rimu svojemu velikomu pripovjedaču Gogolju. Saznajem iz natpisa, da je Nikolaj Gogolj stanovao tu od g. 1838. do g. 1842. zamišljajući i pišući svoje glavno djelo »Mrtve duše«.

— Pa zar je to tako važno ? pitam svojega prijatelja u želji, da mu se malo osvetim, što me je vodio ovamo.

— O, i te kako važno. Zar ti se tu ne otkriva najdublji smisao »Mrtvih duša« ? Samo u Rimu moglo je nastati takvo djelo.

— Ti si cinik, velim ja.

— Ni najmanje, dragi brajane. Poznata ti je figura Gogoljeva Čičikova, koji hoće da osnuje svoje bogatstvo i svoj ugled na mrtvim dušama.

— Pa Rim je u istinu velik i ugledan u glavnom radi svojih pokojnika.

— Posve ispravno. Ali ne zaboravi, da u Rimu imade i danas bezbroj Čičikova, koji ne vjeruju u neumrlost čovječje duše, nego bi sa svojim pokojnicima htjeli praviti samo »kšeft«. Svaki rimski liberalac, koji ne vjeruje u svrhunaravni život i koji gleda u

papi običnog talijanskog građanina, nije ništa drugo nego Čičikov. Svaki rimski bezvjerac, koji ne vjeruje u vezu zemlje s vječnošću i koji pogrđuje općenitu Crkvu, a ipak želi, da hodočasnici svih naroda dolaze ovamo, i opet je običan sljeparski Čičikov. Čičikovi su i svi oni, koji govore o svjetskom značenju Rima, a ne vjeruju u Petrov primat i u općinstvo svetih. Čičikovi su i svi oni, koji prodaju hodočasnicima krunice, svete slike i druge nabožne predmete, a sami nikada ne uzdižu svojega srca i pameti Bogu.

— A zar ti misliš, da je Gogolj mislio na takve ljude, kad je pisao svoje »Mrtve duše« ?

— Slutim, da je bilo tako. Gogolj nije trebao da ima potpuno jasnu predodžbu o zamašitosti svojega Čičikova. Ali on je intuicijom dobro pogodio tip mnogobrojnih rimskih Čičikova, s kojima je došao u dodir.

Raspravljajući o talijanskim futuristima, koji zabacuju štovanje prošlosti, i o talijanskim liberalcima, koji prošlost štuju i ne štuju, spuštamo se okolišavajući u dolinu između Kvirinala i Viminala.

Prošlo je 12 sati. Široka moderna ulica Via Nazionale sva tutnji i division od bučnoga prometa. Prije mi se činilo, da su i ostale ulice veoma žive, a sada vidim, da je istom ovo prava velegradska vreva.

Sredinom ulice miješaju se autobusi, automobili, tramvaji, kočije i motori. Veoma se vješto ugibaju jedni drugima. Rekao bi katkada, da je automobil zapeo o koju kočiju ili tramvaj, ali jedno je vozilo preletjelo kraj drugoga u najvećoj blizini bez ikakve nezgode.

Nigdje nikakvog zapinjanja. Čovjek može i u ovoj vrevi prijeći posve mirno s jedne strane ulice na drugu bez ikakve bojazni, da će biti pregažen. Rimski šoferi, kočijaši i kondukteri ne pokazuju nikakve nervoznosti. Nijesu oni kao njihovi drugovi u Zagrebu ili u Beogradu, gdje si automobilisti i fijakeristi utvaraju, da sve mora bježati pred njima, kad oni pojure ulicom kao Muse Kesedžije. Kada nastaje opasnost, da će tkogod biti prevezen, vozilo u tren oka stane, i opasnost je uklonjena.

Na raskršćima ulica stoji prometni redar, kojemu se svi pokoravaju bez ikakva prigovaranja i nestrpljivosti.

Zaokrećemo u rimski tunel, koji je probijen ispod Kvirinalskoga vrta.

Dr. Ante Bauer, nadbiskup zagrebački, vođa hodočašća.

Električne žarulje obasjavaju emaljirane blistave svodove tunela ili, kako bi Zagrepčani rekli, podvožnjaka.

Na 300 metara kao da se sakupila sva buka grada. Tramvaji štropoću i zvone, kočije drndaju, automobilske trube tule kao sirene na parobrodima. Zvonca biciklista jedva se i čuju u lomljavi, topotu i dernjavi.

Kušam da govorim sa svojim prijateljem, ali uzalud. Vičem na nj, kao da je udaljen od mene dvadesetak koraka. On se u smijehu obraća prema meni i veli, da me je čuo, ali me nije razumio. Moramo razgovarati, kao da smo nijemi. Gledamo jedan drugomu na usnice i tako se sporazumijevamo.

Hvala Bogu, što taj put nije dulji, jer bi čovjeku inače mogli puknuti bubnjići u ušima od ove multiplikovane buke. Vjerujem, da svaki rimski građanin, kojega put vodi par puta na dan ovuda, mora brzo oglušiti.

I dalje idemo ulicama kroz silnu stisku ljudi. Vojnici i civilisti, muškarci i žene, inteligencija i manuelni radnici motaju se u ovom vrzinom kolu zapremajući sve trotoare i još k tomu velik dio uličnoga asfalta otimajući se za prostor s automobilima, tramvajima i kočijama.

Odakle je taj grad izbacio odjednom na ulice toliko mnoštvo ljudi?

Upada mi naročito u oči velik broj aktivnih oficira, koji imadu toliko dekoracijskih znakova, te su neki prišili na bluzu po tri reda vrpca. Da nijesam talijansku vojsku upoznao na sočanskoj fronti, rekao bih, da su to sami Nikole Zrinski i Miloši Obilići.

Moj prijatelj zanima se i za modu rimskog ženskog svijeta. Naročito pazi, koliko imade žena s podrezanom kosom. Našao ih je veoma malo. Zadovoljno se okreće prema meni, pa primjećuje:

— Opazio sam dosada samo dvije žene s Bubikopfom. Ove su Rimljanke ipak ponosnije i samostalnije od naših Zagrepkinja, koje se majmunski povode i za glupim novotarijama, samo ako dolaze iz Pariza ili iz Beča.

Na Mletačkom trgu (Piazza di Venezia) opažam, da je velegradska podnevna vreva uvećana neizmjernim jatima lastavica, koje kruže nad gradom. Krila tim lastavicama nijesu tako blistava kao našima. Njihova je boja sivlja i neuglednija, a i glas im je nekako piskutljiviji i plašljiviji. Svuda, kamo god pogledaš po plavom i zažarenom obzorju iznad grada, svuda leprše rastezljivi oblaci tih užurbanih morskih lastavica.

IV. Klikujte Gospodu, sve zemlje!

U Rimu ne bi bilo tolike vreve, da se po njegovim ulicama kreću samo njegovi građani. Ali rimsko stanovništvo, kojega inače imade blizu 700 hiljada, umnožilo se u ovogodišnjim svibanjskim danima najmanje za sto hiljada novih pridošlica. Osvanuli su u gradu mnogobrojni stranci, koji su došli ovamo radi razonode, nauke ili radi toga, da vide samo klasične starine. No i ti stranci iščezavaju prema broju onih, koji su doputovali u grad radi religioznosti.

Tih ljudi nije privukao ni prvi ni treći Rim. Ne bi oni prevalili tolikoga puta ni radi imena Romula ni Nume Pompilija, ni Cezara, ni Augusta, ni Trajana, ni Marka Aurelija, ni Cavoura, ni Mazzinija, ni Garibaldija, ni Viktora Emanuela, ni Mussolinija. Sva ta imena znače za njih veoma malo.

Oni su došli na poziv Kristova namjesnika i nasljednika Petrova Sv. Oca pape Pija XI. Oni su došli u pohode papinskomu Rimu.

Dvadesetidevetoga svibnja lanjske godine izdao je papa Pijo XI. bulu o proslavi ovogodišnjeg jubileja. Pozvao je sve vjernike na pokoru, na razmišljanje o vječnom životu i na rad oko popravka čovječanstva. Poručio je sa sv. Pavlom pojedincima, staležima, klasama i narodima: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis! Evo sada povoljna vremena, evo sada spasonosna dana. Kao što su stari Izraelci u svojim jubilejskim godinama puštali na slobodu robove, opraštali dužnicima i mirili se s neprijateljima, tako se i vi oslobodite ropstva grijeha, zabacite sve svoje razmirice i poradite za slogu cijeloga svijeta. Kršćanska ljubav bila je u vrijeme rata gotovo ugušena. Dajmo sada Bogu zadovoljštinu za

svoje grijehe i kad budemo vidjeli jedni druge okupljene u Rimu oko zajedničkoga oca svih kršćana, vidjet ćemo, koliko nas imade i lakše ćemo se boriti za bratstvo svih naroda. Dođite na grobove apostolskih prvaka, dođite na grobove kršćanskih mučenika, da vidite povijest kršćanstva i da izmolite od Boga mir Evrope i mir cijeloga svijeta. Molite, da se svi kršćani ujedine u jednoj, svetoj, katoličkoj i apostolskoj Crkvi. Molite i za to, da se urede prilike u Palestini, kako odgovara pravdi i kršćanskim težnjama. Dođite u Rim, koji je druga domovina svim katoličkim narodima. Dođite u Rim, da se međusobno upoznate, da se oduševite velikim kršćanskim spomenicima te da okrijepljeni presvetom Euharistijom i postignuvši jubilejski oprost uzmognete apostolski i čiste duše raditi za pobjedu ljubavi, za kršćanski preporod društva i za pobjedu evanđeoskih zakona i propisa kod naroda i kod njihovih vlada.

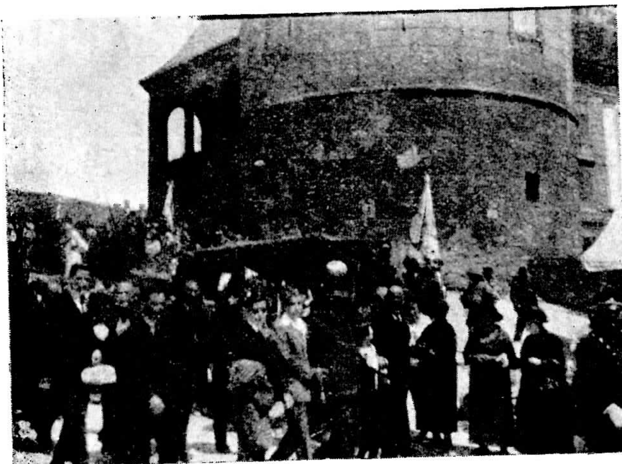
Na badnjak poslije podne čuo se u bazilici sv. Petra, bazilici sv. Ivana lateranskoga, bazilici sv. Marije Veće i bazilici sv. Pavla na Ostijskoj cesti jubilejski glas: „Jubilate Deo, omnis terra: servite Domino in laetitia. Introite in conspectu Eius in exsultatione«. — »Klikujte Bogu, sve zemlje: služite Gospodu s veseljem. Pjevajući uniđite pred lice Njegovo«.

Odzidana su bila i otvorena četvera sveta vrata, i otada su milijuni hodočasnika nagrnuli u vječni grad. Sve zemlje čule su 99. jubilejski psalam, svi narodi odazvali su se pozivu Sv. Oca. Ascendit Deus in iubilo: et Dominus in voce tubae. — Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. — Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam dii fortes terrae vehementer elevati sunt (Ps. 46.).

Neprekidna rijeka hodočasnika nabujala je naročito u svibnju i početkom lipnja.

Kamo god čovjek pogleda, svagdje vidi muškarce i žene s jubilejskim znakom i s narodnom i papinskom

kokardom na prsima. Zapremili su tramvaje, prenoćišta i gostionice. Velike procesije grnu pod vodstvom biskupa i svećenika za crnim drvenim križem kroz sveta vrata u četiri jubilejske bazilike, u Vespazijanov kolosej i u druga mjesta, s kojima je vezana povijest Kristove Crkve. Pred ulazom u Vatikan sakupljaju se druge povorke, muškarci u tamnom odijelu, a ženske s crnom koprenom preko glave, čekajući na audijenciju kod sv. Oca.

Polazak hodočasnika iz zagrebačke katedrale na kolodvor (23. svibnja).
(Fotografirao dr I. Marochino).

Vide se predstavnici rasa sa svih pet kontinenata. Omnes fines terrae, Evropa, Amerika, Afrika, Azija i Australija kao da zajedno govore: »Omnis terra adoret te, et psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo« (Ps. 65.).

Mnogi hodočasnici dolaze u Rim pješke želeći, da nasljeduju sredovječne pokornike, koji su putovali na grobove svetih apostola i mučenika iz najudaljenijih evropskih krajeva bez ikakvih prevoznih

sredstava uzdajući se jedino u svoje noge. Pješačenje od dva ili tri tjedna nije ni danas nikakva neobična stvar.

Rekord heroizma i samozataje postigla je u ovoj svetoj godini jedna žena iz Maroka u Africi. U rodnom gradu Tetuanu uzela je svoje troje djece sa sobom i zaputila se u siječnju s njima prema Rimu. U Ceuti se ukrcala na parobrod, s kojim je doputovala u španjolski primorski grad Kartagenu. Odatle je trgnula opet pješke preko Španije i Francuske u Italiju. Najstarije dijete, koje je navršilo šest godina, išlo je također pješke, a drugo dvoje mlađih nosila je junačka mati većinom na rukama. Nakon pet mjeseci pješačenja osvanulo je početkom lipnja sve četvero u Rimu. I majka i djeca ostali su potpuno zdravi. Silan je bio prizor, kad su plakali od radosti i ganuća pred grobom apostolskoga prvaka i mučenika sv. Petra.

Monsignor Toma Kurialcherry, sirsko-malabarski biskup iz Indije, putovao je iz svoje dieceze mjesec dana parobrodom u Italiju. Tipovi njegovih vjernika pobudili su opću pozornost u Rimu. Tamne brončane puti, sa šarenim turbanom na glavi, s bijelim košuljama, na evropsku prekrojenim kaputima i s krunicom u ruci, davali su oni svakomu primjer najuzornije pobožnosti. Dvadesetisedmoga svibnja slavio je njihov biskup dvadesetipetu godišnjicu svojega ređenja, kad je najednom osjetio jači nastup svoje zastarjele bolesti, od koje se ovoga puta nije oporavio. Umro je 2. lipnja u bolnici na Tiberskom otoku. Prije je često govorio, da bi želio umrijeti u sjeni Vatikana, a kad je bio na smrtnoj postelji, znao je reći svojim prijateljima: »Doći u Rim u svetoj godini i tu umrijeti, kako je to lijepo!«

Iz Australije doputovalo je 28. svibnja u Rim 200 hodočasnika sa jednim nadbiskupom i trojicom biskupa. Gotovo u isto vrijeme stigli su i hodočasnici s Filipina s jednim nadbiskupom, pet biskupa i 18 svećenika.

Ameriku predstavljaju hodočasnici iz Sjedinjenih Država i Argentine.

Pred papinsko prijestolje dolaze bijelci, crnci, Arapi, Malajci i druga plemena. Nema tu nikakve razlike, nema podređenih ni povlašćenih, svi smo jedno u Kristu, knezu mira i Spasitelju. Gospode, zašto se toliki ljudi dižu, da poruše ovu duhovnu zajednicu, koja se ne da nadoknaditi ničim drugim na svijetu? Ta već u ime najprimitivnijih zahtjeva

Zagrebački hodočasnici pod barjacima prolaze kraj Starčevićeva doma.
(Fotografirao Dr I. Marochino.)

kulture i civilizacije morao bi svatko da štuje i promiče ovo jedinstvo.

Dok u Rimu žamore ljudi u tolikim jezicima, da bi i kardinal Mezzofanti, kad bi sada živio, bio unatoč poznavanja svojih 70 jezika katkada u nepri-

lici, dotle često opažamo prizor, kako se svećenici najudaljenijih naroda sporazumijevaju latinski. No i među svećenicima nađe se po koji taj, koji ne umije latinski toliko, da bi mogao govoriti. Začudo, to su obično sinovi najvećih naroda, kod kojih se ukorijenila predrasuda, da se s njima mora svatko razgovarati njihovim materinskim jezikom, a tko toga jezika ne zna, taj tobože nije ni kulturan čovjek.

Od Evropljana zastupani su i Slaveni i Romani i Germani i druga plemena. Dakako, najviše imade Talijana, i to iz sjeverne i južne Italije. Iza njih odmah dolaze Francuzi, koji imadu specijalan razlog, da su došli u Rim u tolikom broju. Ovi posljednji svibanjski dani pripadaju u prvom redu njima, jer će na Duhove Sv. Otac papa proglasiti dvojicu njihovih sunarodnjaka svecima.

Osjećamo veličinu katoličke Crkve. Osjećamo, da smo moćni i nepobjedivi u vjeri. Osjećamo, da sve možemo u Onom, koji nas jača. Kako li su opravdane one riječi, koje je jedan pisac izrekao u rimskom časopisu »Il Pelegrino«:

»Sabranost obuzima dušu. Ako su sugestije zla snažne, isto su tako snažne i sugestije dobra. Predanost je hodočasnika potpuna, neomeđena... Je li umoran? Dovoljna je jedna riječ, i on je osvježen i ojačan toliko, da može doći do Koloseja ili saći u hodnike katakomba. O slatkog li bratstva uzvišene sloge, o svetog li jedinstva, o divne li odgovornosti, koja sve izjednačuje, uređuje i umiruje. Da se pokrenu te skupine, nijesu potrebite divizije, bataljoni, čete, plotuni. Dovoljna su dva ili tri križa, dovoljan je jedan zapovjedni glas ili, bolje reći, jedan jednodušan zalet srdaca »Miserere mei Deus«, i svi se miču... unum sunt«.

V. Hrvatski hodočasnici.

Hrvatska zemljo, ni ti nijesi najmanja u ovom velikom i općem svjetskom slavlju.

I tvoji sinovi zasvjedočuju, da žele biti vjerna djeca svoje domovine i potpuno disciplinovani članovi jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve.

I tvoji sinovi došli su u pohode namjesniku Kristovu, da mu dadu čast kao prvom Božjem posredniku i vidljivoj glavi one velike zajednice, koja se proteže po svim krajevima svijeta, gdje se god čuje ljudska riječ.

I hrvatski katolici izjavljuju u Rimu i svagdje, da će svojim privatnim i javnim životom surađivati s ostalim narodima u preporađanju cijeloga čovječanstva.

Ne utvaramo sebi, da predstavljamo cijelu Hrvatsku. Znamo, da imade mnogo Hrvata, koji ne pripadaju katoličkoj Crkvi. Priznajemo, da su i oni u nacionalnom pogledu isto, što i mi. I oni ljube domovinu Hrvatsku i spremni su da je brane od svih otimača. Ali oni ne mogu imati ništa protiv toga, što se hrvatski katolici okupljaju sada u ovom gradu, koji se može podičiti najslavnijim tradicijama dosljednosti, mučeništva, istine i pravednosti. Oni vele: »Brat je mio, koje vjere bio«, a ta se riječ može odnositi samo na one, koji u istinu imadu vjeru. Mi nijesmo nevjere, mi imademo vjeru, koju ispovijedamo u svoj njezinoj potpunosti, bez ikakva okrnjivanja i falzificiranja. Takovi smo, i takovi želimo da budemo priznati braćom. Takovi želimo da sa svima živimo u građanskoj i čovječanskoj ravnopravnosti.

Prošli smo kroz svoju domovinu, prošli smo kroz lijepe krajeve Italije i nigdje nijesmo postali manji ni u svojem katolicizmu ni u svojem hrvatstvu.

U općoj pravednosti, što je naučava katolička vjera, tražimo i mi pravednost za sebe, za hrvatski narod, za jugoslavenstvo, za slavenstvo i za cijeli ljudski rod. Ljubav neka spaja sve ljude na zemlji, ljubav, koja se može ostvariti samo na pravednosti.

Prošli smo Rijekom i Istrom, gledali smo naš Kvarner, koji je u noćnoj tami svjetlucao kao tisuće zaplakanih očiju, i osjetismo u sebi veliku istinu, da je sloboda jedan od osnova cijeloga kršćanstva. Na nauci o slobodi i slobodnoj volji osniva se dogma o istočnom grijehu i o otkupljenju svijeta. Na nauci o slobodi i slobodnom upotrebljavanju svojih snaga osniva se čovječanska odgovornost pred Bogom i pred ljudima. Na nauci o slobodi i ravnopravnosti osnivat će se i mir cijeloga svijeta. A mi smo čuli prigušeni vapaj naše zarobljene braće i razumjesmo, da to nije pravednost, da to nije moral ni kršćanstvo, kad se jednomu narodu krade i otima njegova krv i njegova zemlja.

Gledali smo Veneciju, koja se sama nazivala »kraljicom mora«, molili smo i pjevali u divnoj mletačkoj crkvi sv. Marka, vozili smo se krasnim mletačkim vodenim ulicama, hranili smo mletačke golubove na Trgu sv. Marka, gledali smo mletačku Rivu degli Schiavoni, koju su stari nazivali hrvatskim jezikom »Riva od Harvatov«, i bili smo zahvalni našim pjesnicima fra Andriji Kačiću Miošiću, Hercegovcu fra Lovri Sitoviću, Petru Zrinskomu, Marku Maruliću i bezbrojnim drugim znamenitim Hrvatima, koji su u tom gradu štampali svoja djela. Ali sjetismo se ujedno i mučenika fra Filipa Grabovca, koji je radi svojega »Cvita razgovora naroda iliričkoga aliti harvackoga« poginuo u Mlecima izgubivši zdravlje i život u mletačkim tamnicama. Sjetismo se i razorenja naše stare prijestolnice Biograda na moru i razorenja Zadra, sjetismo se i spletaka proti senjskim Uskocima, tim prvim budiocima slavenske raje na Balkanu, i tada rekosmo: »Što je bilo, bilo je. Prošlost neka bude zaboravljena, ali u budućnosti ne smije se nikada

više postupati s nama, kao da smo »vukovi iz Hrvatske« i »slavenski lupeži«, kako nas nepravedno naziva u svojoj »Lađi« talijanski mason Gabriele D'Annunzio.

Zaustavili smo se i u Padovi, rodnom mjestu Tita Livija, pomolismo se u crkvi sv. Ante Padovskoga, divljasmo se arhitektonici njegova svetišta, ali i u tom gradu mišljasmo na hrvatske pradjedove, koji su tu živjeli kao sveučilištarci, učenjaci i sveučilišni rektori. Mišljasmo na Marka Marulića, koji je kao najbolji đak na sveučilištu bio odabran, da jednom prilikom pozdravi dužda mletačkoga. Mišljasmo na Dinka Zlatarića, koji je kao rector magnificus padovskoga sveučilišta utišao bunu svojih đaka, kad su ovi bili zagospodarili gradom te počeli ubijati predstavnike vlasti. Mišljasmo na Ignjata Đorđića, koji se i u tom gradu krijepio na izvorima klasične i talijanske kulture, ali ipak nije zatajio svoje narodnosti, nego je polemizirao sa svim prezirаčima »slovinstva« dokazujući u »Saltijeru slovinskom«, da se hrvatski jezik bogatstvom riječi i gipkoćom frazeologije može mjeriti s grčkim i latinskim. Oživjesmo uspomenu i na bosanskog franjevca Jurja Dragišića, koji je nakon nauka u Padovi napisao više prvorazrednih filozofskih i bogoslovskih djela, a uz to je postao i odgojiteljem Ivana Medicia, kasnijega pape Lava X., koji je Hrvatsku nazvao predziđem kršćanstva. Došao nam je na pamet i padovski hrvatski đak dr Kosta Vojnović, koji se kasnije istaknuo kao branitelj papinske vlasti i oduševljen katolik.

Sada smo u Rimu i tu osjećamo, da smo gosti našega zajedničkoga oca i predstavnika one duhovne vlasti, koja mora da bude pravedna prema svim narodima.

Gledamo, koliko nas je, i ponos obuzima našu dušu. Zastupani su svi krajevi, u kojima žive Hrvati. Do 29. svibnja došlo je u Rim preko Rijeke, Trsta, Mletaka, Padove, Bolonje i Firence šest jugoslavenskih vlakova, koji su dovezli preko 3.000 hodočasnika. Hercegovački i dalmatinski Hrvati doputovali su

parobrodom preko Jadranskoga mora u Jakin, odakle su krenuli preko Umbrije u Rim. Sada nas imade u vječnom gradu oko tri hiljade i pet stotina.

Iz Hrvatske i Slavonije dođoše: preuzv. g. nadbiskup zagrebački dr Ante Bauer, presv. g. biskup senjski dr Josip Marušić i presv. biskup đakovački g. Antun Akšamović. Njima se pridružio i krčki biskup presv. g. dr Josip Srebrnić.

Iz Bosne dođoše također svi biskupi: preuzv. g. nadbiskup vrhbosanski dr Ivan Šarić, presv. g. biskup banjalučki fra Jozo Garić i presv. g. biskup mostarski i trebinjski fra Vjekoslav Mišić.

Iz Dalmacije nađoše se u Rimu: presv. g. biskup splitski dr Kvirin Bonefačić, presv. g. biskup šibenički dr fra Jeronim Mileta i posvećeni biskup dubrovački Ivan Barbić. Ostali biskupi iz Dalmacije ne mogoše se dati na ovaj težak put radi bolesti ili radi starosti.

Iz Beograda došao je preuzv. g. nadbiskup fra Rafo Rodić, a iz Subotice apostolski administrator Lajčo Budanović. Iz Crne Gore došao je barski nadbiskup preuzv. g. Dobrečić.

Osim tih rimokatoličkih nadbiskupa i biskupa posjetio je Rim i križevački grkokatolički biskup presv. g. dr Dionizije Njaradi. Njegova pojava i njegovi hodočasnici, kojih imade oko 160, svraćaju na sebe općenitu pozornost. Staroslavenska liturgija sačinjava posebnu nijansu u velikoj jednodušnosti katolika svih obreda. Sv. Otac papa držeći se tradicija svojih predšasnika, koji su uvijek najbrižljivije čuvali grkokatoličku staroslavensku liturgiju zabranjujući grkokatolicima prelaženje na drugi obred, živo je želio, da baš tom prilikom budu u Rimu što bolje zastupani hrvatski i ukrajinski grkokatolici.

Svetu godinu i tisućugodišnjicu zakraljenja Tomislavljeva slave u vječnom gradu hrvatski rimokatolici i grkokatolici iz Banovine, sa plavog Jadrana, iz bačvanske i banatske ravnice, iz ponosne Bosne i kršne Hercegovine. Bunjevci pružaju ruku Hrvatima iz onih krajeva, u kojima su nekada stanovali njihovi djedovi. Međimurci se upoznaju s Hrvatima iz središta stare hrvatske države Dalmacije. Potomci Tvrtka Ponosnoga i hercega Vukčića bratime se s potomcima Ljudevita Posavskoga i bana Ivaniša. Na Trgu sv. Petra pridružuju nam se katkada i istarski Hrvati, naročito istarski vojnici, koji služe u Rimu. Dolaze talijanski fašisti i tjeraju ih od nas, ali to ipak ne raskida jednodušnosti naših narodnih osjećaja. I naši iseljenici, kojih imade po cijelom svijetu preko pola milijuna, zastupani su po američkom župniku rev. Jesihu.

U hodočašću se nalazi i velik broj Nijemaca i Madžara iz Vojvodine, a naročito iz velikobečkerečke biskupije preuzv. g. fra Rafe Rodića. I oni se od srca raduju ovomu velikomu slavlju osjećajući, da su kao katolici jedno s nama.

Zanimanje je za naše hodočašće veoma veliko. Na pobožnosti hrvatskih i ukrajinskih grkokatolika dolaze i neki strani ili domaći rimokatolici. Zadivljeni su skladnim pjevanjem i krepčinom staroslavenske riječi. Ukrajincima iz Vojvodine i Bosne priključili su se već u Zagrebu i neki njihovi sunarodnjaci iz prešovske biskupije u Potkarpatskoj Rusiji.

Ističu se također neki Bosanci i Hercegovci. Bosanski i hercegovački franjevci i svjetovni svećenici iz banjalučke i mostarske biskupije upadaju u oči svojim odrješitim fizionomijama i naročito radi toga, jer ne briju brkova. Dolaze k nama neki rimski građani i pitaju nas, pripadaju li i oni kojemu drugomu obredu. Nekoliko građana iz Čapljine i iz drugih bosanskih i hercegovačkih varoši prolaze gradom u svojoj narodnoj nošnji. Njihovo junačko držanje i visok stas ulijevaju rešpekt radoznaloj rimskoj publici. Da nema hrvatske trobojnice na njihovim prsima, mnogi bi njihovu domovinu pomaknuli mnogo dalje na istok.

Najviše se ipak ljudi obaziru za hodočasnicima iz Prelošćice i Gušća kod Siska. Njihova bogato izvezena posavska narodna nošnja daje rimskim građanima povoda za različite komentare. Mišljenja se razilaze. Neki smatraju tu nošnju ukusnom, a neki neukusnom. Svakako je jedni i drugi smatraju egzotičnom. Dolazi do kojekakvih ugodnih i neugodnih doživljaja. Pod vodstvom župnika iz Prelošćice vlč. g. Pavla Jesiha prolaze ti hodočasnici gradom. Za njima se otiskuje jedan dječak, koji upire prstom u njih i viče publici: »Jugoslavi, Jugoslavi!« Jedan rimski građanin dolazi veselo prema njima, zaustavlja ih i počinje natucati hrvatskim jezikom: »Ja zarobljenik u ratu. Bio Tuzla. Ja tamo govorit hrvatski. Dobri ljudi!« I odmah počinje tumačiti svjetini, koja se skupila, kako on pozna Hrvate i druge Jugoslavene, jer je živio u vrijeme rata u Bosni. I da pokaže, kako se može sporazumjeti s Hrvatima, nastavlja dalje da natuca jezikom, koji je smjesa svega i svačega. Hodočasnici dolaze pred baziliku S. Maria Maggiore. Tu ih zaustavlja jedan fotograf. Sastavlja od njih grupu i hoće da ih fotografira. Ali u pozadini već su se natiskali domaći građani i stranci, jer i oni žele da budu fotografirani. Fotograf se muči da ukloni nepozvane goste, ali ga malo tko sluša. Najposlije mora pozvati policiju, da mu ona očisti pozadinu i da spriječi drugima pristup na mjesto fotografiranja. Drugi puta na Trgu sv. Petra dolazi k hodočasnicima iz Prelošćice i Gušća jedan filmski fotograf. Moli ih, neka prolaze trgom, kako im on bude nalagao. Nema druge, hodočasnici moraju slušati i u redovima stupati prema crkvi sv. Petra, a kinematografski fotograf okreće svoj aparat i sav se sjaji od sreće, što može snimati taj prizor. Bog zna, u kakvom su kinu kasnije osvanule slike tih hodočasnika.

Mnogi nas zamjenjuju s Francuzima, jer ne znadu razlikovati položaj istih boja na hrvatskoj i francuskoj trobojnici. Pitaju nas, jesmo li Francuzi, a kad im odgovaramo, da smo Hrvati, čude se, da je toliko Hrvata doputovalo u Rim.

VI. Tragom djedova.

Nijesmo došli u Rim, da se zabavljamo. Nijesmo došli ni zato, da budemo drugima na zabavu. Duša naša čezne za Bogom. Smatramo, da ovdje, gdje se stječu sve niti kršćanstva, možemo lakše obuhvatiti vijekove religioznih pregnuća, razvoj ljudskog roda i povijest Kristove Crkve. Želimo, da se i na nama ispune Isusove riječi, rečene sv. Ignaciju Lojolskomu: »Romae vobis propitius ero — u Rimu ću vam biti milostiv.«

Pošli smo tragom svojih djedova, koji su već od davnine putovali na Apeninski poluotok, da u prvim svetištima Božjim nađu umirenje duboke slavenske i opće čovječanske težnje za Božjom objavom. Otvara nam se pogled u jedan dio naših mističkih napezanja. Hrvatska povijest nije samo povijest osvetnika, nego i povijest posvetnika. Nije to samo zveket defenzivnog oružja, krik krvavih patnja i obrana golog života, nego i utjeha usrdne molitve i velikih vizija vječnog smisla čovječanskih poleta i zamaha.

U Cividalu čuva se jedan stari evanđelistar iz 9. stoljeća. U njem su zabilježena imena evropskih careva, kraljeva, knezova i plemića, koji su kao hodočasnici pohađali jedan talijanski samostan. Među ostalim evropskim vladarima otkrivamo i slavenske knezove. Hodočastili su u taj samostan: moravski knez Svatopluk sa ženom Svatožiznom; bugarski kralj Mihajlo s cijelom svojom porodicom; knez panonske Hrvatske Braslav sa svojom ženom; knez dalmatinske Hrvatske Trpimir sa sinom Petrom; isto tako hrvatski knez Branimir sa ženom Marušom. Uz bugarskoga kralja zapisane su cijele bugarske porodice sa svojim muškim i ženskim članovima. Iz posavske i dalmatinske Hrvatske čitamo imena:

Zelebor, Kocel, Želislava, Trebebor, Sobemišla, Privina, Držimir, Mlada, Radoslav, Mojslavica, Rastislav, Gostidrag, Domamir, Slavenka itd.

Kao slatka priča zvuče nam ta lijepa hrvatska imena iz davnine. Željeli bismo da znamo štogod pobliže o njima. U kakvim su prilikama živjeli ti ljudi kod kuće ? Iz kojih su mjesta bili i kako su izgledali ? O većini njih ne znamo gotovo ništa. Ali znamo stalno, da su to imena prvih poznatih hrvatskih hodočasnika. Znademo i to, da su ti ljudi živjeli u istom vijeku, kad su rimske pape počele podržavati najživlji saobraćaj sa slavenskim državama šaljući pisma i poslanike njihovim vladarima i dočekujući u Rimu njihove poslanike. Bilo je to u istom vijeku, kad su i sveta braća Ćiril i Metodije putovali u Rim u pohode Sv. Ocu papi. To nas dovodi do pomisli, da posljednja postaja tih sredovječnih hrvatskih hodočasnika nije bila u onom samostanu, u kojem su zapisana njihova imena zajedno s imenima franačkih i grčkih careva. Jer ako su mogli izdržati napore putovanja do Pavije ili možda do Monte Cassina, nije li ih želja vukla i misija primoravala, da načine i posljednji korak te da pođu do Rima, koji je i po svojim svetištima i po svojem svjetovnom ugledu značio mnogo više nego svi talijanski samostani ? Romanopiscu, a možda i povjesniku otvara se ovdje široko polje slutnja i nadopuna.

Otkako su Hrvati primili krštenje, nije se nikada prekinuo niz hodočasnika, koji su putovali na Apeninski poluotok. Nijesu Hrvati dolazili u Italiju samo kao ratnici osvajajući n. pr. Sepont ili oslobađajući Bari. Baš u grad Bari, što su ga i Domagojeve čete i lađe oslobađale od Arapa, išli su često hrvatski pomorci, da izvrše zavjet sv. Nikoli. A Monte Cassino bio je u Hrvatskoj još poznatiji, jer je tamo bilo središte benediktinskoga reda, koji je kod nas bio tako reći domaći red te je od hrvatskih knezova dobivao najveće povlastice.

U Rim su polazili ne samo hrvatski biskupi i svećenici, nego i mnogi vjernici. Kad je nakon izumrća hrvatskih narodnih kraljeva mletačka republika zavladala potpuno Jadranskim morem, izdavali su mletački dužd i mletačko vijeće često puta naređenja o načinu ukrcavanja i iskrcavanja hrvatskih hodočasnika. Znak, da je tih hodočasnika bilo veoma mnogo.

Oproštaj zagrebačkih obitelji s hodočasnicima na kolodvoru.
(Fotografirao dr I. Marochino.)

Mlečani su kao gramzljivi trgovci išli za tim, da njihovo putovanje navrnu preko svojega teritorija, samo da ih što više iskoriste. Od svojih galija, koje su se bavile prevozom, zahtijevali su najoštrije jednu četvrtinu za državnu kasu. Udarali su dakle neke vrste carinu na hodočasnike. Otežavali su direktan

prijelaz u papinsku državu i direktan odlazak iz nje, zabranjujući n. pr. više puta ukrcavanje i iskrcavanje u Zadru i Jakinu.

Kada je g. 1300. papa Bonifacije VIII. posebnom bulom uredio stalnu svetu godinu za sva vremena unaprijed, nagrnuše u Rim iz svih krajeva Evrope ogromne čete hodočasnika. Dolazili su pješke, vozeći se na kolima, jašeći na konjima i dajući se nositi na nosiljkama. Nakon tri mjeseca ponestajalo je u Rimu živežnih sredstava, koja su bila predviđena za cijelu godinu, pa je trebalo brze pomoći, da u gradu ne zavlada oskudica.

Hrvatske hodočasnike u toj svetoj godini spominje veoma pohvalno Dante u najvećem pjesmotvoru kršćanstva »Božanstvenoj Glumi«. To je možda najveće priznanje našoj pobožnosti u svjetskoj literaturi. Dante, koji je bio došao u Rim s firentinskim hodočašćem, ostao je zadivljen vjerom hrvatskih hodočasnika, pa kad je kasnije u svojem »Raju« opisivao, kako je bio potresen, kad je u najvišim krugovima neba ugledao pred sobom sv. Bernarda, nije mogao naći podesniju isporedbu, nego se sjetio vladanja Hrvata u jubilejskoj godini pjevajući:

»Quale e colui che forse di Croazia
Viene a veder la Veronica nostra,
Che per l' antica fama non si sazia,

Ma dice nel pensier, fin che si mostra:
Signor mio Gesù Cristo, Dio verace,
Or fu si fatta le sembianza vostra?

Tale era io mirando la vivace
Carità di colui, che in questo mondo,
Contemplando, gustò di quella pace.«*)

*) Kakav je onaj, koji je došao valjda iz Hrvatske, da vidi našu Veroniku, pa je se radi njezine drevne slave ne može do sita nagledati, nego govori u misli, dokle mu se god pokazuje: Gospode moj Isuse Kriste, pravi Bože, takvo je dakle bilo obličje tvoje? Takav sam bio ja diveći se živoj ljubavi onoga (sv. Bernarda), koji je već na ovom svijetu u promatranju kušao onaj mir.

Iz ovih stihova razabiremo, da je uzbuđenje kod hrvatskih hodočasnika u onom času, kad su ugledali na balkonu crkve sv. Petra Veronikin rubac, moralo biti slično onom vidljivom strahopočitanju, što ga opažamo danas prilikom podizanja u nekim hrvatskim krajevima.

Hrvatska hodočašća polazila su u Rim i u narednim svetim godinama. Iz talijanskih opisa saznajemo, da se u Rimu katkada najedamput nalazilo preko 200 hiljada stranaca.

Kada se Evropom stao širiti val nevjere, našlo se i Hrvata, koji su kudili rimska hodočašća. Ivan Česmički, drukčije poznat pod imenom Janus Pannonius, nije se žacao spraskati u Italiji lijepe svote novaca za kojekakve raskalašenosti. Ali hodočasnike je odvraćao od Rima, jer je bio tobože protivan tomu, da tkogod »obogaćuje latinske trgovce«. Talijanski su trgovci u istinu znali biti velike derikože, kada se radilo o hodočasnicima, no Ivan Česmički nije udarao na lihvarske trgovce, nego na hodočasnike i hodočašća uopće. Već kao mladić od 16 godina utopio se u lascivnim pjesmama i u bekrijaškom životu u Italiji, pa je u ovakvoj duševnoj pokvarenosti spjevao za jubilej g. 1450. ovaj epigram:

Hispani, Galli, Sclavini, Teutones, Hunni,
Clavigeri petitis limina sancta Petri.
Quo ruitis, stulti, Latios ditare telonas?
Salvari in patria siccine nemo potest?*)

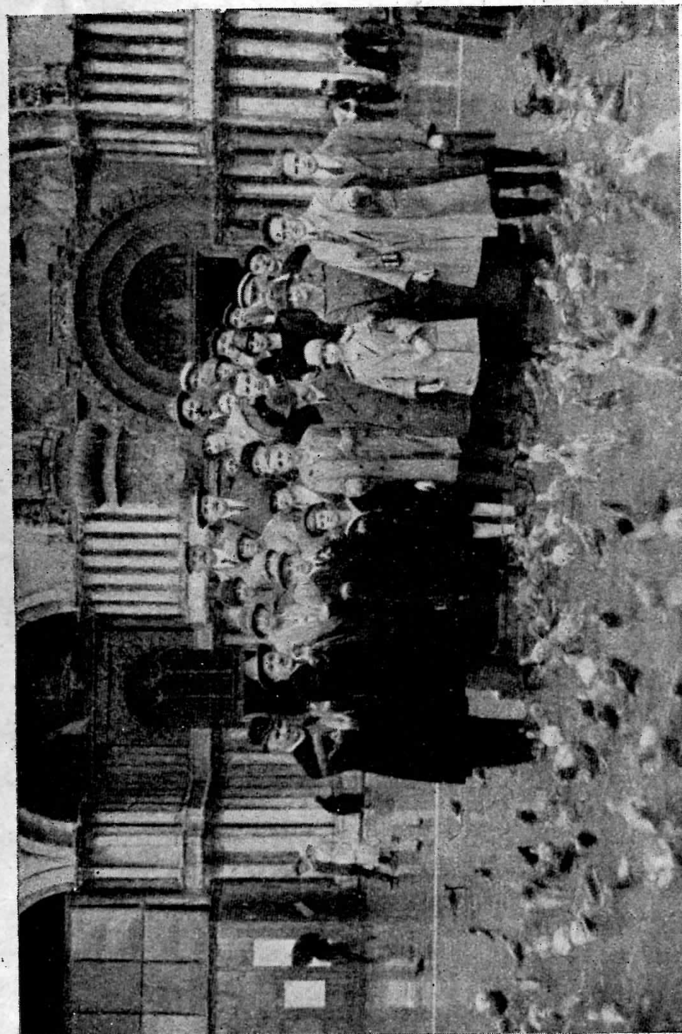
Kasnije je Ivan Česmički donekle požalio svoje zablude i lascivnosti, pa je postao i biskupom u Pečuhu. No do osobite religioznosti nije se nikada uz-

*) Španjolci, Francuzi, Slaveni, Nijemci, Madžari,
Vi hrlite na svete pragove ključara Petra.
Kuda srljate, ludovi, da obogaćujete lacijske trgovce?
Tako li se zar nitko ne može spasti u domovini?

digao. Ni slavičnosti se svoje nije nikada otresao, a danas već ne znademo pravo ni za njegov grob, premda je utvrđeno, da je sahranjen u Remetama.

Posve drukčije pjevao je o slavljenju jubilejske svete godine Juraj Baraković, koji je i sam bio hodočasnik g. 1600. U svojoj »Jaruli«, koja je u neku ruku i kozmologija i teodiceja i biblijska povijest, opisuje on u šestom pjevanju naročito prizore iz života svetih apostola Petra i Pavla, a onda prikazavši, kako je sv. Pavlu odsječena glava na mjestu, koje se i sada zove »Alle tre fontane« (K trima vrelima), nastavlja:

»Zlamenja bi dosta te glave uzroci,
na zemlju kad posta, učini tri skoci,
tudje tri potoci vodeni provriše,
gdi glave udorci na zemlju udriše.
Moji oči vidiše tu vodu i misto,
i nigdar prisiše ta voda za isto,
obajdoh sve čisto, pomnjivo i višće
za grihe pričisto sveto utočišće,
želja me potišće, grisi me bodihu,
za sveto godišće gdi mnozi hodihu.
Otvorena tada bihu vrata sveta,
a lita tecihu osmoga Klementa.
Govoru opeta, ča rekoh malo zgor,
vidih toga leta te slavne vode zvor,
pak malo priko gor obajdoh do mista
posvečen slavni dvor svetoga Kalista,
gdi pravda nečista cesara rimskoga
krstu na zlo prista Nerona istoga;
prostor dvora toga grebi prikrivaju,
zač telesa mnoga sveta pribivaju,
samo ki se znaju pobrojeni trupi,
zač broja nimaju mnozi kih gorupi;
tuj leže biskupi, na kih red biše svet,
kih pod mač pokupi četir krat pedeset,
sto i sedamdeset tisuć glav pobiše
i vrh toga opet četara od više,
koji krv proliše od ruke poganske,
umriti hotiše rad vire krstjanske.«

Grupa zagrebačkih hodočasnika hrani na Trgu sv. Marka u Mlecima golubove.

Za vladanja papa Lava XIII. i Pija X. nije bilo gotovo decenija, da u Rim ne bi pošlo koje hrvatsko hodočašće. G. 1881. zahvalili su se Hrvati sa biskupom Štrosmajerom na čelu papi Lavu XIII. za okružnicu »Grande munus«, kojom je čašćenje naših svetih apostola Ćirila i Metodija naređeno za cijelu Crkvu. G. 1888. čestitali su Hrvati Lavu XIII. pedesetu godišnjicu njegova biskupovanja. G. 1900. proslavili su u Rimu jubilejsku svetu godinu. Tom zgodom predala je hrvatska omladina Sv. Ocu papi lijepu spomenicu sa 160.000 potpisa i uz to zlatno srce. G. 1913. proslavili su hrvatski hodočasnici u Rimu pod vodstvom biskupa Mahnića i kapucinskoga provincijala o. Bernardina Škrivanića Konstantinov jubilej.

Nitko među Hrvatima nije tako oduševljeno pisao o rimskim hodočašćima kao biskup Štrosmajer. U svojem pastirskom pismu, u kojem opisuje hodočašće g. 1888. veli on i ovo:

»Pravomu kršćaninu pri hodočašću u Rim čini se, ko da mu se vidik svakim korakom u napredak sve više i više širi i do istoga ruba vječnosti otvara tako, da mu je sve, što za sobom ostavlja, prenisko i preusko i nekim načinom manje više časovito i prolazno — — —«.

»Rimskomu se proštenjaru,« veli Štrosmajer, »pričinja, ko da se sve više i više uspinje i viš ovoga zemaljskoga života u onu širu i svetiju domovinu, u onu širu i svetiju obitelj ulazi, koja vas svijet obuhvaća i koja sa samom vječnošću u svaganjem — da tako reknem — općenju stoji i u kojoj sa svetom vjerom i ufanjem prava istina i pravda, prava bratska ljubav, prava sloboda i ona kršćanska međusobnost i požrtvovnost vlada, koja nas do lica Božjega pratiti i tu se u zalog i cijenu pretvoriti ima onoga viđenja i uživanja Božjega, koje pravednicima i odabranicima Božjim u nebu navijek vijeka u dio pada.«

O svojim rimskim pohodima priznaje Štrosmajer: »Moja se barem duša svakom takvom zgodom i prilikom silno potresla i u Rimu jače nego igdje osjećala,

da po otajstvu sv. križa i smrti Isusove moć i vlast ima osobitim nekim načinom zamijeniti pravo domaćinstva i građanstva zemaljskoga i vremenitoga sa pravom domaćinstva i građanstva Božjega i vječitoga ter se tako u živo udo tijela Isusova, u crkvu Duha Svetoga i u pravoga baštinika i uživatelja vječitih dobara pretvoriti. Ah, zabadava je sve trsenje i nastojanje ljudsko, što Božji biljeg i pečat sveopćenitosti i vječitosti na sebi nosi, to ostaje uvijek i uvijek općenito i vječito, a to će reći: Rim ostaje uvijek i uvijek Rim.«

Rimsku crkvu i Sv. Oca papu veliča Štrosmajer rječitošću svetih otaca pišući:

»Što smo dakle u Rimu mi hrvatski hodočasnici našli i kuda smo došli? Našli smo sa svim ostalim kršćanskim svijetom u Rimu sveopću Crkvu Božju, dakle i našu vlastitu, — došli smo u krilo i u sredinu predobre i preblažene majke svih naroda ovoga svijeta, dakle i našega; jer sv. rimska Crkva po naravi svojoj, po pravu i preimućtvu Isusovu i po vječitom zvanju i opredjeljenju svom nije i ne može nikako biti narodna crkva, već je sveopća. Nju je Isus, Bog naš i Spas naš, viš svake narodne crkve toliko uzdignuo i uzvisio, koliko nebo od zemlje, i to zato, da tim bolje, uspješnije i plodovitije svim narodima ovoga svijeta služiti, svima ravnim načinom zalogom vjere, ufanja, spasa, slobode i one svete ljubavi i milosrđa, koja se na vas svijet i na sve narode protezati mora, biti može. Sv. majka rimska crkva, korenika, majka, učiteljica, zaštitnica i braniteljica svih na ovom svijetu crkava, i sustavom svojim i sastavom svojim ima biti i bila je uvijek sveopća crkva, a bit će u buduće još i više, jer to očevidno i svetomu biću njezinu i svetoj i neumrloj svrsi njezinoj, i volji Božjoj i njezinoj nutarnjoj potrebi, želji i nuždama svih naroda ovoga svijeta odgovara.«

U ime svoje i u ime ostalih hrvatskih katoličkih vjernika obećaje Štrosmajer rimskoj Crkvi i Sv. Ocu papi nepokolebivu vjernost, pa nastavlja:

»Ako bi nas pako tkogod s te strane osvaditi i osumnjičiti htio, nek se pred Bogom i pred svijem svijetom zna, da mi u tom obziru ponavljamo riječi besmrtnih francuskih biskupa, Bossueta i Fenelona: Ah, sveta Crkvo rimska, mila majko i sveta učiteljice naša, ti si se u duši, pameti i srcu našem srasla i nauvijeke sa samim Isusom Krstom i sa vjerom i sa Spasom našim sljubila; Bog neka na nas zaboravi i nek nas zametne, ako bi mi ikada na te zaboravili ili tebe zametnuli; Bog dao, da nam jezik u ustima prije usahne, nego da igda i jednu riječ izusti, koja ne bi vjernost, privrženost, pobožnost i zahvalnost na tvoju slavu bila; Bog dao, da nam se desnica prije osuši, nego što bi išto napisala, što bi tebi na ukor, osvadu i sramotu bilo; pače svaka riječ naša i svako slovo naše neka bude vazda na čast, diku i slavu tvoju!«

Vladiko Štrosmajeru, velika je bila tvoja odanost svetoj rimokatoličkoj Crkvi, velik je bio i tvoj hodočasnički zanos.

Mi ćemo nastojati da u toj odanosti i u tom zanosu idemo tragom tvojim i tragom naših starijih hodočasnika, kojima je Dante podigao vječan spomenik u najglasovitijem pjesmotvoru kršćanstva.

VII. Štogod razriješite na zemlji...

Vladiko Štrosmajeru, ti si nam u jednoj raspravi ostavio vanredno intimno priznanje. Dok te je većina tvojih suvremenika slavila kao čovjeka potpuno neporočna, ti si gledao, kakav si u očima Božjim. I priznao si, kako si se osjećao gotovo izgubljenim, kada si jednom usnio, da si došao pred Vječnoga Suca. Vidio si svoje grijehe, i strah je obuzeo tvoju dušu. Premda je u tebe bila silno razvijena spoznaja savršenosti, nijesi ipak prošao ovom zemljom kao svetac. I kada si mislio na neke prestupke, šta li bi bio dao, da ih nijesi učinio! I šta li bismo mi danas dali, da možemo u tebi gledati čovjeka, koji se i u praktičnom životu uzdigao do najvišega kršćanskoga savršenstva. Ali ti nijesi ipak opravdavao svojih mana. Nijesi ni ustrajao u njima. Ti nijesi smišljao teorija, koje bi imale posvećivati tvoja momentana lutanja, jer nijesi želio, da grijeh postane zakonom ljudskog razvoja. Priznao si svoju grješnost, priznao si savršenost i obveznost zakona Božjega za sve, pa i za sebe. Nijesi zamrzio Kristove Crkve ni evanđeoske nauke, po kojoj si bio manji, nego što si bio u očima nekih ljudi. Volio si da skrušeno priznaš svoje grijehe, nego da pogrdiš ideal kršćanskoga života, prema kojemu si se uspinjao teškom borbom i posrćući.

A i mi želimo sada da stupimo pred Vječnoga Suca i da pred njim potpuno upoznamo i razotkrijemo svoju dušu. Osjećamo svoju grješnost. Osjećamo poroke, što smo ih počinili mislima, riječima i djelima. I evo, mi grješnici pokrivamo lice rukama u Božjim svetištima, i dok nam u duši jeca povrijeđena istina i dobrota, usta naša izgovaraju tihe riječi:

»O svemogući, pravedni i milosrdni Bože, koji gledaš nas onakve, kakvi u istinu jesmo, i koji tražiš

da i naša spoznaja i ocjena samih sebe bude odraz Tvojega gledanja, evo mi priznajemo pred Tvojim sveznanjem i svetošću sve svoje krivice. Sagriješili smo Tebi, sagriješili smo ljudima. Naša je duša zamuljeno i uzburkano jezero, kojemu se sa dna diže talog zlobe, nadutosti, umišljenosti, cinizma, mržnje, osvete sumnje, razbludnosti.

Za mnoge nas izrečene su Tvoje riječi u 49. psalmu :

»— — Zašto kazuješ uredbe moje i nosiš zavjet moj na ustima svojima ?

A sam mrziš na nauku, i riječi moje bacaš za leđa.

Kad vidiš lupeža, pristaješ s njim, i s preljubočincima imaš dio.

Usta si svoja pustio, da govore zlo, i jezik tvoj plete prijevare.

Sjediš i govoriš na brata svojega, i sina matere svoje ozloglašuješ.«

Mnogi upoznasmo odluke Tvoje, a ipak smo, kako veli sv. Pavao u poslanici Rimljanima :

»Puni svake nepravde, zlobe, lakomosti, pakosti puni zavisti, ubijstva, svađe, lukavštine, zloćudnosti, šaptači ;

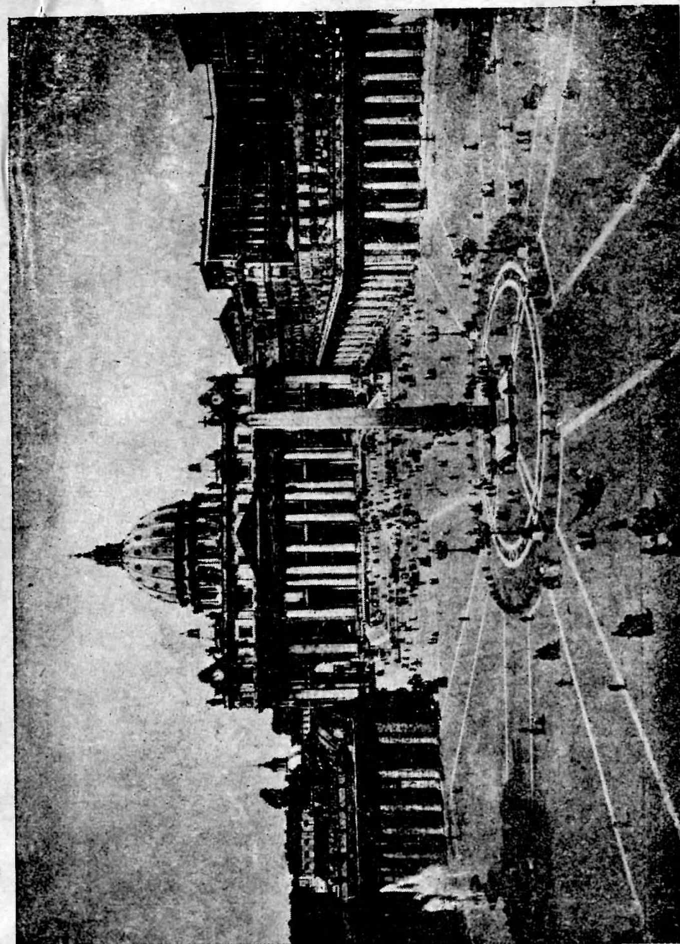
klevetnici, bogumrski silnici, nadute oholice, izmišljači zala, nepokorni roditeljima ;

nerazumni, nevjerni, bez srca, okrutni.«

O sveznajući, sveti i dobri Gospode, mi bismo htjeli da budemo građani Tvojega kraljevstva, što ga svaki dan zazivamo u molitvi, a djelima smo svojima više puta njegovi veleizdajnici. Izdajemo kraljevstvo Božje, povređujemo njegove zakone, a očekujemo, da će bez našeg naprezanja pobijediti među nama evanđelje Sina Tvojega. Oskvrnjujemo tijelo svoje, a mislimo, da će u njem bez naše suradnje stanovati Duh Sveti. Zanosimo se spoznajom, da je Crkva mistično tijelo Kristovo, kojemu smo svi udovi, a draže nam je, da budemo rane u tom mističnom tijelu nego zdrav organizam.

O Gospode, mi bismo htjeli, da u našoj domovini vlada mir i blagostanje, a zaboravljamo Tvoje riječi :

»Tražite, što je odozgo, i sve će vam se ostalo dodati.« Griješimo proti Tebi i proti bližnjemu, i na nama se

Bazilika sv. Petra

obistinjuju riječi psalmiste : »Multa flagella peccatoris — Mnogi su bičevi grješnika« (Ps. 31, 10.). Gazimo Tvoje dvije zapovijedi, o kojima visi sav zakon

i proroci, i stvaramo jedan drugomu pakao na zemlji. Tražimo od drugih, da čine pravdu, a vladamo se tako, kao da će pravda zavladati u društvu i onda, ako mi sami budemo nepravedni.

O Gospode, mi izvrnusmo Tvoje riječi. Cijelo čovječanstvo griješi. Otimamo se svaki za što širi komad zemaljskoga prostora, a kod toga gazimo Tvoje zapovijedi i zakone, koji bi bili najčvršći zalog ne samo našoj vječnoj, nego i vremenitoj sreći. Zanemarujemo, što je odozgo, rušimo vjerski i moralni red, pa zato nam se ne daje ni vremenita stalnost.

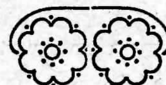
O Gospode, Ti si nas stvorio za slavu Tvoju i za našu sreću, a mi tražimo uživanje i u onom, što vrijeđa Tvoju dobrotu I zato smo nesrećni, zato nemamo u srcu trajne radosti, zato se na nama ne obistinjuju riječi Sv. Pisma : Veselite se u Gospodu, uvijek se veselite ! Mi smo zli, pa nam je zato i pogled po svijetu mračan i zao. Mi smo zli, pa su nam zato i misli zle i nespokojne. Nemirno je srce naše, Gospodine...«

Osjećamo prisutnost svudašnjega i sveznajućega Boga, pred kojim se ne može unutrašnjost učiniti ljepšom, nego što u istinu jest. Ne može tu biti falzificiranja ni obmanjivanja. U savjesti čujemo opomenu psalmiste : »Ako danas čujete glas Gospodov, nemojte da otvrdnu srca vaša.«

Ispitujemo najskrovitije zakutke svoje duše. O, koliko se zla skupilo u njima ! Gle, jedan za drugim javljaju se grijesi, i njihovo je mnoštvo golemo kao broj lišća na veliku stablu. No zar ćemo očajati ? Zar ćemo se podati malodušnom jadikovanju ili samodopadnom kopkanju po svojim ranama ? Zašto ne bismo započeli preporod čovječanstva od samih sebe ? Eno, u svetohraništu je nazočan živi naš Spasitelj, koji je rekao, da će nam oprostiti grijehe, bili oni i poput grimiza crveni, samo ako se pokajemo za njih i ispovjedimo ih. Spasonosna skrušenost prožimlje našu dušu. Spasonosna i krepka odluka jača nam srce. Ne ćemo više griješiti, zadovoljštinu ćemo činiti.

Okupljamo se u crkvi sv. Petra oko ispovjedaonice, na kojoj piše : Lingua illyrica — ilirski (hrvatski) jezik. Idemo pred svećenika, da mu kao Božjemu zamjeniku otkrijemo sve svoje grijehe. Idemo pred člana onoga sudačkoga kolegija, kojemu je Krist dao najvišu duhovnu vlast na zemlji riječima : »Štogod svežete na zemlji, bit će svezano i na nebesima ; i štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.«

Tvrdokornosti naše nestaje, taština se naša lomi, kada pravedno optužujemo sami sebe. O, kako smo maleni i zli pred licem Božjim ! I kada izilazimo iz ispovjedaonice, pa kada se spuštamo na koljena pred ispovjednikom, koji se dotiče naše glave pokorničkom šipkom, duša je naša radosno uzbuđena ovom ceremonijom, koja nam simbolički naznačuje, da smo mnogo srećniji od onih robova, kojima su stari Rimljani na ovaj način pokazivali, da im darivaju slobodu, jer robovi su se oslobađali fizičkog ropstva, a mi smo se oslobodili ropstva duše i opet smo postali punopravni građani kraljevstva Božjega.

VIII. Uniđite na vrata Njegova...

Svaki narod imade svoja svetišta. Ona su dar Božji i potreba najosnovnijih težnja ljudske duše. U ovoj okrutnoj životnoj borbi za opstanak, u kojoj se lome tolike kosti i prolijeva tolika krv, svako srce traži nešto stalno, nešto apsolutno. Osjećamo, da je sve ljudsko krhko i prolazno. Tražimo Oca, koji će nas potpuno razumjeti i pravedno suditi. Tražimo Majku, kojoj ćemo se moći potpuno povjeriti. Tražimo društvo, u kojem ćemo naći istinu i ljubav. U zemaljskoj nestalnosti tražimo mjesta, koja su u neku ruku postaje vječnosti.

Idemo svake godine na proštenja u hrvatska svetišta. Tisuće i tisuće proštenjara putuju u Mariju Bistricu, na Trški Vrh, u Remete, u Ludbreg, na Trsat, u Krasno, u Sinj, na vrhunac Biokova, do Gospe od Vrhpoljca, u Podmilačje, u Komušinu, u Olovo, u Voćin, u Ilaču i drugamo. Na krvavim koljenima, s izranjenim stopalima, s raskajanim srcem, sa slutnjom vječnosti na licu, obilaze neki pokornici i poklonici oltare Božje, predajući se potpuno iskonskim trzajima čovjeka, koji mjeri svoju omeđenost na neizmjernosti. I ti pokornici i poklonici postizavaju smirenost kršćanina, koji znade, da se proces utjelovljenja Sina Božjega i otkupljenja čovječanstva nastavlja svaki dan, svaki sat i čas u bezbrojnim crkvama na zemlji.

Zašto da ne idemo barem svake dvadesetipete godine i u ova opća svetišta? I u tim rimskim svetištima osjećamo se kao u svojoj domovini. Ne pripada to samo jednomu narodu, nego i nama. Sama Italija nije mogla podići ove kuće Božje. Ona sama ne bi ih mogla ni danas održati. Samo u jednoj velikoj

zajednici, kao što je kršćanstvo, mogli su živjeti umjetnici, koji su načinili i izveli nacrte ovih bazilika. Samo u jednoj velikoj zajednici, kao što je kršćanstvo, mogli su biti stvoreni duševni poticaji, umjetnički sadržaji i materijalni preduvjeti za podizanje ovih golemih »gradova na gori«. Jednodušnost svih kršćana i novčani prinosi svih katolika, a naročito hodočasnika, omogućiše Michelangelu, Rafaelu, Aleksandru Galileu, Berniniju i drugim graditeljima, kiparima i slikarima realizovanje njihovih zamisli.

I mi smo platili svoj danak za ove najveće spomenike kršćanstva. Platili smo ga ne samo u materijalnim darovima, nego i u krvi. U isto vrijeme, dok je Rim kao središte kršćanstva dizao i poljepšavao najveličanstvenije hramove, naši su djedovi svojim prsima i šakama bili bedem ovoj kulturi. I nije bio nimalo preuzetan Vladislav Menčetić, kad je u »Trublji slovinskoj« s ponosom kliknuo:

»Od ropstva bi davno u valih
Potonula Italija,
O hrvatskijeh da se žalih
More otmansko ne razbija«.

Došli smo u Gospodnje domove, koje smo i mi pomogli graditi. Pomogli smo ih graditi, ako nikako drukčije, a ono kao stari izraelski vojnici, koji su čuvali stražu, dok su njihovi drugovi dizali zidove jeruzalemskog hrama.

Došli smo u svoje.

Ulazimo na sveta vrata u četiri jubilarne bazilike.

»Introite portas Eius in confessione, atria Eius in hymnis: confitemini Illi. Laudate nomen Eius!« (Ps. 99, 4).

Pred nama je crn križ od drva, a za njim stupaju u redovima pod vodstvom biskupa najprije svećenici, zatim vjernici muškarci i najposlije žene. Pjevamo himnu »Do nebesa nek se ori« ili koju drugu hrvatsku crkvenu pjesmu. Molimo pred oltarom, gdje se čuva sveto Otajstvo. Izilazimo u predvorje i kroz sveta

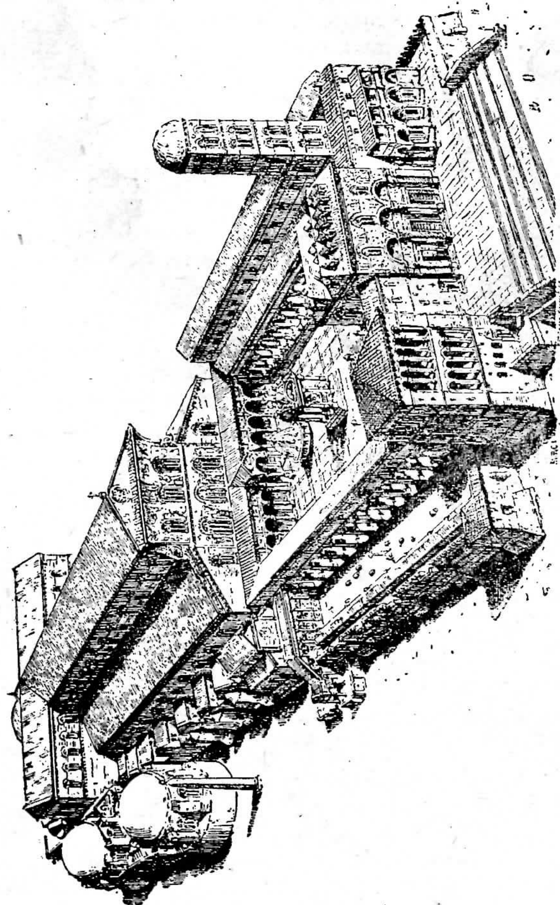
vrata vraćamo se ponovno u bazilike. U isto doba, dok u drugoj kojoj lađi ili kapeli pjevaju drugi narodi, razliježu se crkvom i hrvatski stihovi: »Isukrste, srcu Tvom s nama naš se kune dom... ili: »Rajska Djevo, kraljice Hrvata...« Nastavljamo molitve pred t. zv. konfesijom. Osnovna prošnja svih naših pobožnosti jest: »Udijeli, Gospodine, Crkvi svojoj sigurnu, potpunu slobodu; udijeli svim narodima mir i red; učini, da s obadva stožera zemlje odliježe jedan glas: Budi hvala Božanskomu Srcu, po kojem nam je stečeno spasenje; njemu slava i čast uvijeke. Amen.«

Bazilike su za nas postale žive kao za Huysmansa njegova Katedrala. I nama se čini, da je »patina ovih zidova načinjena od odbljesaka duša i izljeva pokore i molitava«.

Svaka bazilika kao da je velika postaja za primanje vijesti iz vječnosti i za odašiljanje molitava u nebo. Zidovi i stupovi zajedno s križem na vrhu crkve upiru lijet u visinu k Bogu. Kupole i svodovi kao da preko križa prihvaćaju glas Božji i predaju ga cijeloj zemlji. Makrokozam se odrazuje u zemaljskom mikrokozmu i mikrokozam u makrokozmu. Bazilike primaju vijesti iz vječnosti i dalje ih propovijedaju. One sakupljaju molitve vjernika i odašilju ih u nebo.

Iznad pročelja bazilike sv. Ivana Lateranskog diže se velik kip Krista, Otkupitelja i vladara svijeta. U samoj bazilici, koja se zove majkom i glavom sviju crkava, nalaze se u nišama glavne lađe barokni kipovi svih apostola. Berninijevi sljedbenici trsili su se da u te apostolske likove unesu što više propovjedničkih i mučeničkih crta. Euntes docete omnes gentes. U drugoj kapelici s desne strane sačuvan je fragmenat freske od Giotta ili Gentila da Fabriano, na kojem je prikazan papa Bonifacije VIII. u času, kada proslašuje bulu o prvoj svetoj godini. Kraj orgulja, koje spadaju među najstarije u Rimu, čuva se još i danas jedna od onih turskih zastava, što ih je zaplijenio poljski kralj Jan Sobieski, kad je g. 1683. oslobodio Beč. Pokraj sakristijskih vrata sahranjeni su smrtni

ostanci Leona XIII. Radnik, isklesan od mramora, jadikuje nad grobom prijatelja radnoga naroda držeći u rukama encikliku »Rerum novarum«, kojom se

Stara bazilika sv. Petra, sagrađena u 4. vijeku za cara Konstantina.

uređuje socijalno pitanje. Oltari, mozaici, stupovi, pilastri, slike, kapelice, grobnice predstavljaju ogromno bogatstvo, koje je ovdje zgrnuto u čast Kristu, Spa-

sitelju svijeta. Među mnogobrojnim svetačkim moćima čuva se u bazilici i lubanja sv. Petra i lubanja sv. Pavla. Motreći crkvu zaustavljamo se i kod ploče, koju su postavili Madžari g. 1900., kada su slavili tisućugodišnjicu dolaska u svoju sadašnju zemlju. Pred likom Majke Božje, koja ima naslov »Regina Hungariae«, klanjaju se madžarski predstavnici, među kojima se posljednji nalazi i Franjo Josip I.

Na vrhuncu Eskvilina sagrađena je bazilika Sv. Marije Veće ili Snježne (S. Maria Maggiore). U Rimu imade osamdeset samih Marijinih crkava, a ova je bazilika najstarija i najuglednija među njima. Zidovi, stupovi, svodovi i oltari u trima lađama urešeni su svim mogućim dragocjenostima. Tu su mozaici iz petoga vijeka, relijef Uznesenja Bl. Djevice od Berninija, basrelifi od Cordiera, koji predstavljaju bitku kod Lepanta, Bartolomejsku noć i druge povijesne zgode. U lijevoj lađi ističe se t. zv. »Cappella Paolina«, podignuta od pape Pavla V., u kojoj se na žrtveniku čuva starinska bizantinska slika Bl. Djevice, nazvana Madonom Snježnom, za koju bi legenda htjela, da ju je slikao sv. Luka. Iznad oltara vidi se brončani basrelief, na kojem je prikazan papa Liberije, kako na mjestu, gdje je 5. kolovoza 352. pao čudesnim načinom snijeg, označuje gradilište za baziliku. Neki misle, da je u crkvi sahranjeno i tijelo sv. Jeronima. U konfesiji se među moćima nalaze: glava sv. apostola Mateja, rame sv. Luke i čestice tjelesa sv. Marka evanđeliste i sv. Ivana evanđeliste. Najznamenitija historijska uspomena, koja veže Slavene s ovom crkvom, jest u tom, što je ovdje papa Hadrijan II. u nazočnosti sv. Ćirila i Metodija otpjevao sv. misu nad staroslavenskim knjigama i time blagoslovio svete slavenske knjige i slavensko bogoslužje. Onih dana pjevala se sv. misa staroslavenskim jezikom i u samom Rimu u crkvi sv. Petra, sv. Pavla izvan zidova gradskih, u crkvi sv. Andrije i crkvi sv. Petronile.

U bazilici sv. Petra, kojoj smo najprije upravili svoj pohod, nalazi se među nama i jedan srpski pisac

i politik pravoslavne vjere. Zadivljen je ogromnim dimenzijama ovog najvećeg hrama na svijetu, kojemu je glavna lađa dugačka 185 m i visoka 44 m, a tomu se imade još dodati veličina predvorja, koje je široko 13 m. Michelangelova kupola imade promjer od 42 m, a visina je njezina od poda do izvanjega vrha 143 m. Srpski pisac motri sve to i veli: »Mi govorimo: visoki Dečani, a koliko bi tih Dečana moglo stati u ovu crkvu!«

Ovaj divski spomenik predočuje veličinu katoličke Crkve, veličinu primata sv. Petra i autoritet rimskih papa. Na kupoli čitamo naokolo natpise u latinskom jeziku: »Ti si Petar i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata paklena ne će je nadvladati; i dat ću tebi ključeve kraljevstva nebeskoga«. Drugi natpis glasi: »Tri puta ti, Petre, kaže Isus: Ljubiš li me? A ti mu, izabraniče, odgovarajući tri puta veliš: O Gospodine, ti, koji sve poznaš, ti znaš, da te ljubim. Odatle, Petre, jedna vjera sjaji svijetu, odatle nastaje jedinstvo svećeništva«. I ostali natpisi, latinski i grčki, izriču istu misao o uredbi papinstva i o jedinstvu Crkve.

Mnogobrojni mozaici, koje čovjek u prvi mah smatra uljenim slikama, odsijevaju umjerenim izrazitim bojama i ističu se vanredno sugestivnom ekspresijom. Najznamenitiji kip u crkvi po svojoj umjetničkoj vrijednosti jest Michelangelova mramorna grupa Pietà u prvoj kapeli desne lađe. Po samom značenju za ovu crkvu znamenitiji je još crni brončani kip sv. Petra, kojemu vjernici ljube nogu, pa je tijekom vremena gotovo iščeznuo palac na desnoj nozi i dva prsta uza nj. Motreći spomenike, podignute različitim papama, zaustavljamo se najviše kod relijefa pape sv. Lava I. Velikog, kojega je Algardi prikazao, kako odbija hunskoga kralja Atilu od Rima i tako spasava vječni grad.

Bazilika sv. Petra već sama po sebi zaslužuje studij barem od par mjeseci, jer tu je nagomilan rad vijekova. G. 1506. bio je postavljen temeljni kamen pod papom Julijem II., no tek 120 godina iza toga (1626.) mogao je papa Urban VIII. posvetiti crkvu,

na kojoj su radili najznamenitiji talijanski graditelji: Bramante, Rafael, B. Peruzzi, Antonio da Sangallo Michelangelo, Vignola, Giacomo della Porta, Fontana, Carlo Maderna i mnogi drugi. Među velikim muževima, koji su svoje ime vezali uz ovu crkvu, nalazi se i hrvatski matematik, filozof, astronom, izumitelj i pjesnik Dubrovčanin Ruđer Bošković. Bojeći se naime, da će se srušiti oslabljeni stupovi, koji drže silan teret kupole, naredio je papa Benedikt XIV. g. 1742. Ruđeru Boškoviću, Tomi le Sieuru i Franji Jacquieru, da prouče crkvu i da mu predlože stručnjačko mišljenje, kako bi se ta građevina najbolje osigurala. Koncem godine bila je izrađena spomenica, koja je i uvažena kod utvrđivanja stupova. Najveći dio spomenice potjecao je od Ruđera Boškovića, koji je i inače bio papinski stručnjak, pa je među ostalim napisao i djela o apsidi crkve sv. Petra, o isušenju Pontinske močvare i o regulaciji Tibera.

Pohađamo često baziliku sv. Petra, i što dulje promatramo njezinu arhitektoniku, njezine skulpture, slike i ornamente, povezane u strogu matematičku harmoniju, sve više dolazimo do uvjerenja, da je to najdoličnija himna Bogu, pravednosti, istini, jedinstvu vjere, prvom namjesniku Kristovu sv. Petru i njegovim velikim nasljednicima, od kojih su neki sahranjeni u samoj bazilici, a neki u katakombama ispod nje, u tako zvanim vatikanskim grotama, koje su prepune historijskih spomenika i u kojima se čuva među ostalim i Veronikin rubac, o kojem govori Dante u svojem »Raju«.

Mnogim se hodočasnicima ipak najviše sviđa bazilika sv. Pavla na Ostijskoj cesti. Čini im se svjetlija, intimnija i manje komplikovana. Možda im se toliko sviđa i radi toga, jer je novija. Sagrađena je naime iza g. 1823., kad je stara bazilika bila gotovo posve izgorjela. Pod od raznolikog mramora ljeska se kao ogledalo. Osamdeset granitnih stupova dijeli crkveni prostor na pet lađa. Strop je pozlaćen, između prozora naslikano je 36 prizora iz života sv. Pavla;

niz mozaičkih medaljona, na kojima je prikazano 265 papa, počevši od sv. Petra, pa do Benedikta XV., kruži po cijeloj crkvi. U apsidi je restaurirani mozaik iz g. 1218., na kojem je prikazan Krist kao vladar na prijestolju, a njemu sa strane stoje sv. Petar, sv. Andrija, sv. Pavao i sv. Luka. Ispod velikog oltara sahranjene su relikvije sv. Pavla i njegova učenika Timoteja. Za ovu nanovo podignutu crkvu prinosio je darove cijeli svijet. Ruski car Nikolaj I. darovao je skupocjen malahit, koji sada resi oltar u sjevernom križištu bazilike, a egipatski sultan Mehmed Alija poslao je šest stupova od istočnog alabastra.

Obilazimo rimske bazilike i čini nam se, da u simbolici, koju predočuju zidovi, stupovi, svodovi, kupole, križ na vrhu crkve, prozori, slike, vječno svijetlo, kipovi i pilastri, slušamo himne o stvorenju svijeta, o kretnjama svemirskih tjelesa, o stvorenju prvoga čovjeka i njegovu grijehu, o dolasku Sina Božjega i otkupljenju čovječanstva, o općinstvu svetih, o misiji Crkve i o spasenju duša. Šum svemirskih sfera, lepet vječnosti, šapat blaženih duhova, strahopočitanje i raskajanost ljudskih srdaca, nazočnost Euharistijskoga Krista osjeća se u ovim svijetlim svetištima.

IX. Pobožne šetnje.

Želimo da iskoristimo svaki dan, svaki sat, svaki čas. Vrijeme je odmjereno, a Rim gotovo nepregledan. U društvu i pojedince, automobilima i pješke pravimo šetnje po gradu. Skupina, u kojoj se ja nalazim, upravo trči pod vodstvom dra Kniewalda od jednoga mjesta do drugoga. Rukopis u mojim bilježnicama postaje sve kratkorječiviji. Rečenice se pretvaraju u »šlagvorte«, a »šlagvorti« u šifre od par slova.

Električnim dizalom uspinjemo se na terasu crkve sv. Petra. Kao da smo izronili iz morske dubine na otvorenu pučinu. To nije krov, gdje se nalazimo, nego cijeli trg s pločnikom, po kojem bi se mogla šetati jedna omanja varoš. Kipovi iznad pročelja crkve, koji se odozdo čine, kao da ne nadmašuju mnogo naravne veličine čovjeka, ustrmili se nad nama kao planinske klisure. Kip Spasiteljev u sredini visok je oko 7 m., a kipovi sv. Ivana Krstitelja i apostola 5 m. Pila sv. Šimuna, sjekira sv. Matije i križ sv. Andrije doimaju se gledaoca kao oruđe i stratila divova u pričama. Među apostolima nema sv. Petra, valjda zato, jer se njegov kip nalazi u crkvi, a drugi je njegov golemi kip zajedno s kipom sv. Pavla postavljen dolje na trgu.

Brzo idemo dalje. Gledamo ispod sebe oblinu crkvenoga krova i čudimo se, kako su ljudi mogli ovoliko kamenja i kovine bez današnjih mašinerija uznijeti do ove visine i sve te sastaviti tako čvrsto, da vijekovi mogu proći zemljom, a ovdje se, ako ne bude jačih potresa, ne će ništa rasklimati.

Ulazimo u drugu unutrašnju galeriju kupole. Čovjek mora imati dobre živce, kada se nagne nad gvozdenu ogradu, ako ne će da protrne. Ljudi, koji

ispod nas prolaze crkvom, čine nam se kao patuljci, kojima je širina tijela isto tolika kao i visina, a nogu kao da i nemaju, nego puze po podu. Stolice i klupe u crkvi slične su onim stolicama i klupama, što ih roditelji kupuju na sajmu za igračke djeci. Naprotiv mozaici na kupoli okolo nas postali su tako veliki, da nam se ne čine više lijepi, jer ne nalazimo u njima proporcija, koje smo vidjeli odozdo.

Bazilika sv. Ivana Lateranskoga.

Penjemo se između nagnutih zidova zavojitim stubama dalje. Evo nas na posljednjoj vanjskoj galeriji ispod same jabuke. Kad sam već došao dotle, zašto da se ne uspnem još više? Moje se društvo vraća natrag, a ja čekam zajedno s nekim Sicilijancima, da me čuvar pusti u jabuku. Grupa od devet ljudi, koja je bila prije gore, vraća se natrag. Jesu li se svi povratili? Jesu, sada možemo mi ići gore.

Okomitim gvozdenim ljestvama protiskujemo se sve jedan za drugim naprijed. Čujem, kako iza mene

jedan gospodin nešto viče. Kasnije su mi kazivali, da je bio zapeo u uskom prolazu, jer je bio previše krupan. Morao je da se povrati natrag, a s njime zajedno vratili su se i oni, koji su bili na ljestvama iza njega. Istom kad je on bio bio vani, mogli su oni ponovno da pođu gore.

U jabuci je užasna sparina. Brišemo znoj s čela i jedva se usuđujemo dirati golom rukom ugrijane kovne stijene jabuke. Imade nas osam unutra i nije nam nimalo tijesno. Možemo se čak i uklanjati jedan drugomu, kad obilazimo naokolo po jabuci i gledamo kroz prorezane otvore na različite dijelove grada. Nalazimo se na većoj visini, nego što je Garibaldijev spomenik na Janikulu. Najljepši nam se vidik otvara na Vatikan, vatikanske vrtove i vatikanske zvjezdarnice. Iz rimskih ulica dopire do nas štropot i žamor velegradskog prometa. Rimska okolica i Albanske gore kao da su danas u nekakvoj jedva prozirnoj žućkastoj mreni. Ili je to samo optička varka, kada čovjek gleda iz polutamna prostora u danje svijetlo? Ne možemo da se zadržavamo dugo u jabuci, jer nas čuvar odozdo poziva glasno natrag.

Na Trgu sv. Petra nema mojega društva. Pa da, gdje bi oni čekali tako dugo. Odjurili su već Bog zna kamo. Ali ništa zato. Za izmjenu dobro je katkada, da čovjek bude sam, jer se može bolje zabavljati svojim mislima.

Dovezao sam se na Pučki trg (Piazza del Popolo) ispod brda i šetališta Pincia.

Sjedim na podnožju granitnog obeliska, što ga je car Augusto u doba Kristovo dao prenijeti iz egipatskoga grada Heliopolisa u Rim za Circus maximus, a na ovaj trg postavio ga je g. 1587. papa Siksto V. Hieroglifski natpisi pripovijedaju o egipatskim faraonima Menefti i Ramzesu. Na podnožju je natpis Augustov i natpis Siksta V. Obadvojica imadu naslov: Pontifex maximus.

Duboka zamišljenost obuzima čovjeka, kad gleda te obeliske u Rimu, kojih imade jedno deset. Oni

kao da produžuju rimsku povijest za jedan milenij unatrag, vežući tradicije rimske kulture s tradicijama i poviješću najstarijih i najmoćnijih istočnih naroda. Najstariji rimski obelisk, onaj na Lateranskom trgu, potječe iz doba egipatskog faraona Totmesa IV., koji je živio 1740. godine prije Krista. I na svim tim obeliscima nalazimo sada kršćanski križ, osim na onom, valjda najmanjem, koji je podignut na trgu Termini i imade na vrhu talijansku državnu zvijezdu.

Ulazim u crkvu S. Maria del Popolo, koja je, ovakva, kakva je danas, sagrađena za vladanja pape Siksta IV. g. 1497. U prvoj kapelici s desna postavio je jedan slikar svoj stalak i preslikava Pinturicchijevo »Rođenje Isusovo.« Vidim, da će mu kopija biti dosta slaba. Božićna djetinja radost obuzima čovjeka, kad gleda Pinturicchijev original. Idilična betlehemska štalica sa svetom obitelju, u pozadini grad Betlehem, s lijeve strane gledaocu na visokoj vrleti pastiri sa svojim stadima. Sve je to potpuno nemoderno, ali kolorit je tako sugestivan i pobožno čuvstvo tako snažno, da čovjek mora osjećati: to je poezija, to je umjetnost. Ne znam, zašto me taj Pinturicchio tako osvojio. Ali za mene ne znače mnogo u ovaj čas ni kardinalske grobnice od Sansovina ni proročki kipovi od Berninija. Tražim samo Pinturicchijeve slike i zaustavljam se naročito na njegovu »Uznesenju Bl. Djevice Marije u nebo«. Jesu li se to moje oči tako akomodirale na ovu umjetnost ili možda i drugi gledaoci imadu ovakav dojam? Pinturicchijevi su likovi za mene u ovaj čas tako živi, kao da gledam pred sobom relijefe ili, još bolje, žive osobe.

Sastajem se s nekim hodočasnicima, koji pripovijedaju, gdje su sve bili.

Pohodili su kapucinsku crkvu u blizini Barberinijeva trga. Bili su u kapucinskoj grobnici, koja propovijeda o svjetskoj prolaznosti. Svi zidovi i strop obloženi su bijelim ljudskim lubanjama i kostima. Neki kosturi, koji se naslanjaju uz te zidove ili počivaju u izdubinama kosturnice, obučeni su u kapucinski

habit. Vele, da ta neobična gradnja ne djeluje na čovjeka ni najmanje jezivo ni neukusno.

Drugi su hodočasnici bili u bazilici sv. Lovre izvan zidova (S. Lorenzo fuori le Mura). Pripovijedaju o starim i novim freskama, koje predočuju u najvećem dijelu život i mučeništvo sv. Lovre i sv. Stjepana. Svakomu je drago, što je posjetio tu baziliku, od koje nije daleko ni do Veranskoga groblja, koje postoji od g. 1837., a urešeno je kipovima i sarkofazima, koje su izrađivali najveći talijanski kipari.

Kod mnogih stvari moramo se zadovoljiti pričanjem drugih. Bila bi megalomanija, kad bismo sebi utvarali, da možemo u kratko vrijeme svojega rimskoga boravka obuhvatiti i razgledati sve znamenitosti, koje drugi proučavaju po nekoliko godina, pa još ne mogu reći, da su vidjeli sve. Upoznati Rim znači upoznati barem u glavnim potezima razvoj kulture cjelokupnog čovječanstva.

Naša se skupina vozi u opatiju Tre Fontane, kamo je 325 godina prije nas pješačio Juraj Baraković. Nekada malaričan kraj učinili su zdravim francuski trapisti, koji su proveli uzornu drenažu na zemljištu svoje opatije i uz to posadili na njem velike gajeve visokih egzotičnih eukaliptusa. Od 7. vijeka izmijenili su se u ovoj opatiji grčki bazilijanci, cisterciti i najposlije trapisti. Tu je sv. Bernardo imao svoja nebeska viđenja. U crkvi sv. Pavla, koja je sagrađena g. 1590. u stilu prvokršćanskih bazilika, nalazi se u podu stari rimski mozaik iz Ostije, koji predočuje personifikacije proljeća, ljeta, jeseni i zime. Slike, koje predočuju mučeništvo sv. Pavla i legendu o postanku triju izvora, koji se nalaze ovdje, nijesu možda osobite umjetnine. Na jednom zidu čitamo u okviru slovensku pjesmu, koju je u čast »svetim aposteljnoma Petru in Pavlu« spjevala g. 1901. Pavla Babič iz Kranja.

»Lepa gorenjska zarja mi naznanja
God mučencev svetog Petra in Pavla,
Kako srčno sta se vojskovala,
Za Kristusa kri, življenje dala« itd.

U prodavaonici, koja se nalazi u dvorištu opatije, kupujemo različite uspomene, a među njima dakako i trapiski liker od eukaliptusa.

Naše lijetanje po gradu postaje gotovo neumjereno. Na dušak pregledamo crkvu sv. Marije ad Martyres (panteon), u kojoj je grobnica Rafaela, grobnica njegove zaručnice Marije Bibbiene, grobovi mnogih znamenitih talijanskih slikara, kipara i glazbenika i najposlije grobnice kraljeva Viktora Emanuela II. i Umberta I. Bacamo kratak pogled u skladan Bramanteov »Tempietto« (hramić), sagrađen na Janikulu u dvorištu franjevačkoga samostana, i to na mjestu, gdje jedna legenda veli, da je mučen sv. Petar. Par časaka zadržavamo se u S. Maria della Vittoria i u S. Maria in Trastevere, a nešto dulje u crkvi del Gesù i u crkvi sv. Cecilije. U potonjoj crkvi nalazi se u izdubini pod glavnim oltarom kip sv. Cecilije od Karla Maderne, koji predstavlja sv. Ceciliju, kako je izgledalo njezino tijelo g. 1599., kad je bila otvorena kripta, u koju je papa Paskal I. prenio njezine neraspadnute smrtne ostanke iz Kalikstovih katakomba. Spuštamo se u kriptu bazilike. Nalazimo se u kući patricijske obitelji sv. Cecilije, nad kojom je kasnije sagrađena kapela i onda bazilika. Još su sačuvani stari kućni zidovi. Vidimo i stare rimske kipove i neke predmete rimskoga kućnoga namještaja. Hodamo po istom podu, po kojem je hodala sv. Cecilija. Eto grobnice sv. Cecilije. Tu je i originalna njezina nadgrobna ploča, prenesena ovamo s posve sačuvanim tijelom mučenice iz katakomba. Jedan latinski natpis kazuje nam, da se nalazimo u starom rimskom stanu, u kojem je sv. Cecilija provodila djevičanski život sa svojim mužem Valerijanom.

Pohađamo crkvu sv. Stanislava Kostke, gdje je i grobnica toga uzornog Poljaka. Idemo, da vidimo sobu, gdje je on živio i umro. Čitamo natpise prošnja, kojima se Poljaci u svojem materinskom jeziku utječu velikomu zemljaku. Slike iz života sv. Stanislava pričaju o krasnom i istinitom romanu toga mladića,

koji je g. 1567. pobjegao iz Beča u Augsburg kao prosjak i odanle se zaputio pješke kao hodočasnik preko Tirola, Alpa i Apenina u Rim, da stupi u četu boraca, kojima je sv. Ignacije Lojolski svojom golemom energijom ostavio primjer najnesebičnije borbe za katoličku Crkvu osnovavši im ujedno red Družbe Isusove.

Dok je sv. Stanislav Kostka primjer mladenačke svetosti među Slavenima, dotle je sv. Alojzije koji je sahranjen u crkvi sv. Ignacija, primjer svetosti među Romanima, a sv. Ivan Berhmans, koji je pokopan u istoj crkvi, predstavlja germansku rasu. Sva su trojica rođena u istom vijeku, kad se Evropom širio duh nevjere i pokvarenosti. Sva su trojica postigla u najranijoj mladosti najviši stupanj svetosti.

Sa stidom mora se čovjek sjećati ovdje stihova Vladimira Vidrića, koji su danas na ustima mnogomu liberalnomu književniku i novinaru: »Sveti Alojzije iz Spanije — Histerički klerik sa krinom«. Predstavnik hrvatske »moderne« zasvjedočio je svojim psovkama surovost duše, kao što je zasvjedočuju i svi oni, koji odobravaju njegovu pjesmu. To nije više ni paganizam, nego nešto još niže. Jer i pogani su štovali svoje vestalke, a hrvatska »moderna« rugala se ljudima, koji ne samo što su živjeli djevičanski, nego su ujedno činili najherojskija djela milosrđa bolesnicima i siromasima uzdigavši se kod toga do tolike vedrine, da im ni misao na smrt nije bila strašna, pa kad su bili na smrtnoj postelji, nijesu jadikovali, nego su sve nazočne pozivali, da se vesele s njima. I takve heroje psuju cinici, koji imadu i dobru dozu ignorancije, jer su čuli nešto, da je sv. Alojzije bio u Španiji, i odmah ga proglašuju sinom te zemlje, premda je općenito poznato, da je sv. Alojzije bio Talijan.

Dr Markulin nas upozorava, da pođemo svakako i u crkvu sv. Agate gotske (S. Agata dei Goti). Dolazimo u crkvu, u kojoj nalazimo hodočasnike iz tuđine, i to, kako zaključujemo po njihovu vladanju, iz Irske i Engleske. Jedva se protiskujemo do jedne ploče u zidu, koja nam kazuje, da je tu pohranjeno srce velikog

irskog vođe i stvaratelja nove Irske Danijela O'Connella. Duša nam se puni ponosom, kad mislimo na ovog »ultramontanca«, o kojem je jedan francuski pisac kazao: »No O'Connell, kako je narodan; kako je Irac! Kolika li je uzrasta! Kako silna stasa! Koja li jakost pluća! Kako su mu blage modre, velike oči! Koja dobroćudnost! Kako li se umije našaliti! Kako lijepo nosi svoju glavu na krepkoj šiji, kako je u vis diže, kako li s nje odsijeva ponosna neovisnost!« — — —
»Komu čovjeku bez mača i krune bijaše ikada dana na zemlji tolika moć?«

Taj ponosni, odlučni i ujedno blagi O'Connell obara u prah sve prigovore liberalaca, koji tvrde, da se domovinska ljubav ne može složiti s katolicizmom ni s odanošću rimskim papama. Koji je državnik 19. vijeka bio takav rodoljub, da je mogao govoriti kao O'Connell, koji je grmio u engleskom parlamentu:

»Nikada ne ću počiniti zločinstva, da očajavam o svojoj domovini; i sada, iza dvjesta bolnih i teških godina, eto, gdje stojim u ovom krugu, opetujući vam iste tužbe, zahtijevajući od vas istu pravicu, koju zahtijevahu djedovi naši, no ne više onim umilnim i molbenim glasom, nego dobro znajući svoju snagu, s uvjerenjem, da će Irska odsada umjeti učiniti sama, što joj vi uskratite. Ne pogađam se s vama; ista prava hoću za nas, koja i za vas, isto uređenje općina za Irsku, koje i za Englesku i Škotsku; ako općine budu drukčije, što će nam unija s vama? Unija na pergamenima? Tako mi Boga, razderat ćemo u komade te pergamene, i država će biti raskinuta.«

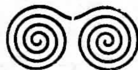
A drugi put je rekao:

»Ako se pak kojim slučajem parlamenat ogluši molbama našim, prizvat ćemo se i na engleski narod, a ako i on odbaci slijepo zahtjeve naše, vratit ćemo se u gore, a savjetovati se ne ćemo više ni s kim pod suncem, nego jedino s hrabrošću, smjelošću i očajem srdaca svojih.«

Taj i takav O'Connell predao je oporukom svoju dušu Bogu, svoje tijelo Irskoj, a svoje srce Rimu. A sada, kada pobožni hodočasnici dolaze u crkvu sv. Agate gotske, i vide mjesto, gdje je sahranjeno to srce, ponos ih obuzima, kad pomišljaju, da su sinovi svoje domovine i sinovi katoličke Crkve.

Polazimo i u crkvu sv. Petra u okovima. Starim dorskim stupovima razdijeljena je bazilika na tri lađe. Sve naše predodžbe o drugim umjetninama u crkvi blijede, kada dolazimo pred Michelangelova Mojsiju. Proživljavamo u sebi isti doživljaj, koji je potresao i hrvatskoga slikara Maksimilijana Vanku, koji je došao u Rim s našim hodočašćem, a kad ga je njegov vodič doveo pred ovu valjda najsnažniju skulpturu kršćanstva, ostao je pred njom u meditaciji rekavši prije toga vodiču: »Hvala Vam; danas me ne trebate dalje voditi; za ovaj dan možete me ostaviti i poći kud volite.«

Taj kip, koji je po Michelangelovoj zamisli imao da bude na grobu pape Julija II., pokazuje svakom žilicom, svakom mišicom, svakim naborom na čelu, u kosi, u bradi i u odijelu veličinu onog duševnog raspoloženja, kada je Mojsija vraćajući se sa brda Sinaja sa zakonskim pločama ugledao svoj narod, kako se na podnožju brda klanja zlatnomu teletu. Životna je snaga tolika, te čovjek posve lako vjeruje, da je kritični i duboko kontemplativni Michelangelo kad je završio svoj rad, mogao udariti kip kladivom po koljenu i uskliknuti zadovoljno: »A sad još progovori!«

X. Hrvatski spomenici u Rimu.

U crkvi sv. Petra u okovima promatramo i grobnicu velikoga hrvatskoga sitnoslikara don Julija Klovija ili Glovića. Na crnoj mramornoj ploči, na kojoj se nalazi Glovićevo poprsje od bijela mramora, čitamo latinski natpis, što su ga 54 godine nakon njegove smrti dali postaviti regularni kanonici bazilike sv. Petra u okovima. Natpis veliča »gospodina Julija Klovija iz Hrvatske«, o kojem kaže, da se mogao takmiti sa svakim drugim slikarom (pictor nulli secundus), da mu je slava besmrtna i da je u radu dočekao najvišu starost.

Ugodne misli prolaze nam dušom. Glovićeva svjetska slava jest i hrvatska slava. U 16. vijeku, kada je Hrvatska bila tek »reliquiae reliquiarum« i kada je naš narod bježao pred osmanlijskom najezdom po cijeloj Evropi, dali su Hrvati svojoj zemlji i mnogim evropskim prijestolnicama velik broj prvorazrednih vojskovođa, diplomata, mislilaca i umjetnika. Rijetko je kada hrvatska energija bila tako ekspanzivna. Hrvatska zemlja bila je premalena za nju. Svjetski pisac Marko Marulić, brojni pjesnici kršćanske renesanse u dalmatinskoj Hrvatskoj, vojskovođe Petar Berislavić, Krsto Frankopan, Nikola Jurišić, Nikola Šubić Zrinski i Toma Bakač Erdödi, diplomate Antun Vrančić, Stj. Brodarić, kardinal Juraj Utišenić nazvan Martinuzzi i Juraj Drašković, »jeruzalemski hodočasnici« i evropski agitatori za opći rat protiv Turaka Juraj Hus iz Rasinje i Bartol Jurjević od Male Mlake — utjecali su ne samo na sudbinu svoje zemlje, nego i na mišljenje, kulturu i sudbinu susjednih država.

Julije Glović, rodom iz Grižana u hrvatskom Primorju, sudjelovao je u bici na Muhačkom polju,

nakon čega je još iste godine došao sa senjskim biskupom Jožefićem u Rim u dobi od 28 godina. Premda je umjetnost u Italiji bila u to doba gotovo pre mašila svoj zenit, razvio je don Julije Glović tako žilavu djelatnost, da su ga talijanski umjetnički kritici i historici nazvali »obnoviteljem umjetnosti«, »Rafaelom minijatora«, »malenim i novim Michelangelom« i »čudesnim don Julijem Klovijem.« U sitnoslikarstvu nije mu bilo premca. Znao bi izraditi savršene slike na koštici trešnje ili kojega drugoga voća, a sve to u veličini mrava, radi čega su ga nazivali i »mirmecide«. Dobivajući mjesečnu plaću od deset dukata boravio je većim dijelom u Rimu kao ljubimac papa i namještenik kardinala Grimanija, a poslije kardinala Farnesa. Ukrasivao je slikama misale, psalterije, brevijare i druge crkvene i religiozne knjige. Mnogi ljubitelji umjetnosti, koji su vidjeli Glovićeve slikarije, izjaviše, da je teško zamisliti divnije stvari.

Taj proslavljeni umjetnik nije ipak zaboravio svoje narodnosti, kao neki drugi Hrvati, nego se na svojim slikama potpisivao »Croato«, »Croatus«, »Croata«, a katkada i »Illyricus« ili »Macedo«. Umro je u Rimu g. 1578. navršivši 80 godina.

U crkvi S. Maria in Aracoeli na Kapitoliju ne zanima nas toliko ni kip Djetešca Isusa (Santissimo Bambino), što nam ga pokazuje jedan franjevac, ni kip pape Lava X., ni prizori iz života sv. Bernardina Sijenskoga, što ih je naslikao u freskama Pinturicchio, ni umjetnički strop, izrađen na uspomenu pobjede kod Lepanta, koliko nas zanima grob nesrećne bosanske kraljice Katarine, koji se nalazi na desnoj strani velikog oltara.

Nesrećna kraljica, noseći u duši bol Niobe i Hekube i nadživjevši tragediju propasti bosanskoga kraljevstva, našla je zaklonište najprije u Dubrovniku, a onda u Rimu. U pratnji svojih vjernih dvorana i dvorjanki Radića Klešića, Jurja Čubranića, Abrahama Radića, Pavle Mirković, Jelene Semković i Marije Mišljenović, bila je ona najuglednija osoba brojne hrvatske i jugo-

slavenske rimske kolonije, koja je imala svoje središte u franjevačkom samostanu na Aracoeli i u tek osnovanom gostinjcu sv. Jeronima. Uživajući potporu i zaštitu Kristovih namjesnika Pavla II. i Siksta IV. primala je kraljica od svojih »ujaka« iz Bosne, koji su je pohađali, žalosne vijesti, kako njezin narod, pa i krv njezine krvi, ostavlja u masama kršćansku vjeru. Lišena krune i vlasti, lišena svoje obitelji, umrla

Bazilika sv. Marije Snježne.

je u Rimu 25. listopada 1478. vjerujući u pobjedu kršćanstva i oslobođenje Bosne. Papa Siksto IV., kojeg je Katarina učinila baštinikom svojega kraljevstva, ako se izravni nasljednici ne bi povratili s islama na kršćansku vjeru, dao joj je na grobu u S. Maria Aracoeli postaviti ploču, koja je kasnije izvađena iz poda i postavljena na današnje mjesto u zid blizu propovjedaonice. Latinski natpis kazuje, da je kraljica Katarina umrla u dobi od 53 godine.

Tek u duhu možemo razgledati neke druge hrvatske spomenike u Rimu.

U katalogu kolegija Germanika i Hungarika čuvaju se dva vlastoručna pisma bl. Marka Križevčanina, od kojih se prvo iz g. 1611. počinje riječima: »Ego Marcus Stephanus Crisinus, Croata, Dioecesis Zagrabiensis... Ja Marko Stjepan Križevčanin, Hrvat, iz zagrebačke biskupije...« Pokušavam da nađem grob Pavla Kolarića, koji je umro u Rimu na glasu svetosti, ali me nitko, na koga se obraćam ne zna uputiti, kamo da pođem.

Prolazeći vatikanskom bibliotekom pomišljamo na glagolske misale i druge crkvene slavenske knjige, koje se čuvaju unutra. Pomišljamo i na ono golemo gradivo, koje su tu sakupili Ivan Kukuljević Sakcinski, dr Franjo Rački, Ivan Tkalčić, dr Ivan Crnčić, Tadija Smičiklas, dr Karlo Horvat i drugi hrvatski povjesnici. Da nema vatikanskih arhiva, mnoge bi stranice naše povjesnice ostale prazne. Mi bismo bili dužni zahvalnost rimskim papama već i zato, jer su sačuvali tolike spomenike, koji osvjetljuju našu prošlost. Dok drugi mogućnici nijesu o nama vodili nikakva računa i dok su smatrali, da smo izbrisani s lica zemlje, u Vatikanu smo uvijek bili faktor, koji je bio ne samo poznat, nego i priznat kao član opće čovječanske zajednice. Velik dio vatikanskih dokumenata o našoj povijesti već je iznesen na vidjelo, ali ta riznica nije još iscrpljena, kako nas uvjerava i dr Janko Šimrak, koji je baš tih dana pronašao u Vatikanu novoga gradiva o našim prošlim vijekovima.

Neki hodočasnici posjećuju i grobove mučenika, koji su slavno poginuli za Krista u našoj domovini prije nego što su se Hrvati doselili u nju. U krstionici sv. Ivana Lateranskoga sagrađena je kapelica nad mramornom grobnicom solinskih mučenika, koji su bili pogubljeni u vrijeme progonstava cara Dioklecijana. Na brdu Celiju nedaleko od bazilike sv. Klementa nalazi se lijepa crkva dei SS. Quattro Coronati, u kojoj su sahranjene moći četiriju srijemskih mučenika, koje je Dioklecijan dao u Dunavu kod Banoštora utopiti zato, jer mu nijesu htjeli isklesati kip boga Eskulapa. Na brdu Aventinu nalazi se bazilika sv. Sabine, koju je g. 435. dao sagraditi odnosno preurediti svećenik Petar, »od ilirskoga plemena« (Illyrica de gente). Predaja bi htjela, da je taj Petar bio

Bazilika sv. Pavla.

iz obitelji Žitković, koja živi u Kuni na poluotoku Pelješcu.

Zahvalni smo našem dru Franu Buliću, koji nas je u »Katoličkom Listu« upozorio na ta svetišta. Prema njegovoj želji sjećamo se i njega u svojim molitvama.

XI. Zavod i crkva sv. Jeronima.

Kad hrvatski hodočasnik dođe pred četverokatnu zgradu zavoda sv. Jeronima u Via Ripetta i kad pregleda crkvu uz zavod, žao mu je, što ne zna nešto više o Jeronimu iz Potomlja. To je bio velik čovjek naše prošlosti. Nije se doduše proslavio ni kao pisac ni kao umjetnik. No bio je možda nešto više. Bio je duhovni pastir, narodni organizator i socijalni radnik.

Živio je u Rimu sredinom 15. vijeka, nastanjen sa svojim pustinjacima u Borgo Vecchio. Vidio je, kako se hrvatska kolonija umnožila, a nema narodnoga središta, oko kojega bi se okupljala. Pred turskom invazijom pritjecalo je sve više našega življa u Rim. Osim toga dolazili su na apostolske grobove mnogi hodočasnici, koji u Rimu nijesu imali stalna stana. Jeronim iz Potomlja htio je, da Hrvati imadu u papinskoj prijestolnici svoj gostinjac, kao što su ih imali i drugi narodi, n. pr. Česi, Nijemci, Španjolci i Englezi. Obratio se papi Nikoli V., rodom Dalmatincu, a on je 21. travnja 1453. uputio biskupu tivolskomu pismo, u kojem kaže, da Jeronimu iz Potomlja i njegovim pustinjacima namjerava darovati trošnu crkvu sv. Marine na Martovu polju i sve, što spada njojzi, da se može podići gostinjac za stan siromašnih i potrebnih ljudi iz hrvatskih i drugih južnoslavenskih krajeva.

Prema papinskom breveu od 20. svibnja 1453. ušao je Jeronim iz Potomlja sa svojim pustinjacima u posjed darovane crkvice i zemljišta na lijevoj obali Tibera te je počeo da izvršuje svoje osnove. Pregradio je crkvu, koja je dobila ime sv. Jeronima. Sagradio je i gostinjac i bolnicu. Crkvica sv. Marine nije imala prije više dohotka od dvije papinske zlatne forinte na godinu, a u novim rukama prihodi se gostinj-

ca i crkve sv. Jeronima znatno povećaše. Papa Siksto V., također Dalmatinac, pače, kako bi neki htjeli, i Hrvat iz stare obitelji Kruševića, dao je staru crkvu porušiti i sagraditi novu, koja, nešto preuređena, i danas postoji. Isti je papa odredio, da u kanonički zbor sv. Jeronima mogu biti primljene samo osobe »eiusdem Illyricae linguae et idiomatis« (istoga ilirskoga jezika i narječja).

Oko gostinjca sv. Jeronima organizovala se dosta ugledna slavenska kolonija. Tu se nastaniše: naši posjednici, kožari, brijači i drugi obrtnici. Kao što je u Mlecima postojala »Riva degli Schiavoni«, tako je u Rimu nastao »Vicolo degli Schiavoni« i »Via Schiavonia« kojoj je rimska općina g. 1872. promijenila ime u »Via degli Schiavoni.«

Imutak se gostinjca sv. Jeronima množio darovima papa i naših ljudi. Među prvim dobročiniteljima bila je i bosanska kraljica Katarina, koja je crkvi ostavila potpuni pribor jedne kapelice. Isticalo se naročito misno ruho, koje su uništili francuski vojnici za vrijeme francuske revolucije. Biskup Štrosmajer misli, da je to ruho bilo doneseno iz Bosne. I najbliža okolina kraljice Katarine posvećivala je gostinjcu i crkvi naročitu pažnju. Kraljičina dvorjanka Pavla Mirković, kojoj se nadgrobna ploča s latinskim natpisom vidi i danas u crkvi sv. Jeronima, bit će da se također sjetila naše zadužbine kojim legatom. Druga kraljičina dvorjanka, Marija Mišljenovićka, odredila je u oporuci od 17. rujna 1485., da se dijelom njezine baštine ako bi njezin sin Petar umro prije izvršenja oporuke, kupi »mala kuća ubogim ženama Slavenkama, koje će davati svake godine libru svijeća voštanica gostinjcu sv. Jeronima.«

Gostinjac je znao baštiniti i vinograde i kuće, koje su mu ostavljali naši bogatiji kolonisti u Rimu, a uz to je dobivao lijepe darove iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Članovi bratovštine polazili su u domovinu, da sakupljaju milodare za svoj zavod, koji je naročito prilikom slavljenja svetih godina znao uko-

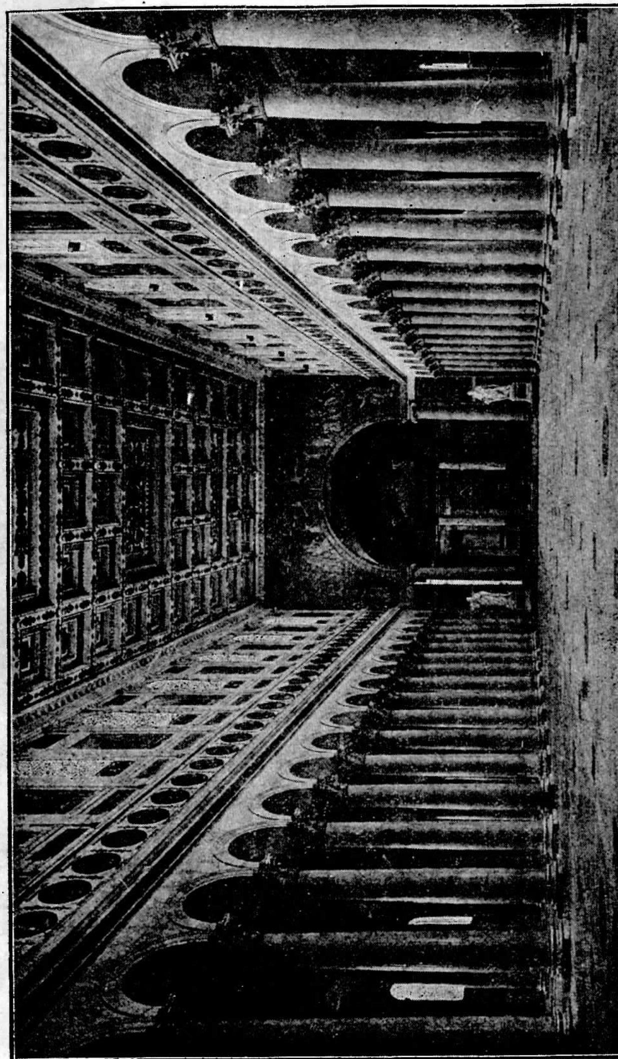
načiti po nekoliko stotina hodočasnika. U novije vrijeme podupirao je zavod osobito Josip Juraj Štrosmajer, koji je samo jednom prilikom darovao u tu svrhu 20.000 forinti.

Neki članovi jeronimskoga kaptola i jeronimske bratovštine uzdigli su se do velike znamenitosti ne samo među Hrvatima, nego djelomice i u cijeloj Evropi. Tu su živjeli i radili: Juraj Križanić, Šime Budinić, Ivan Lučić Trogiranin, dr Franjo Rački, dr Ivan Crnčić i mnogi drugi.

Povijest zavoda sv. Jeronima jest u malom povijet hrvatskoga naroda i cijeloga južnoga slavenstva. Naš razvoj i naše borbe u domovini odražavahu se i na tom zavodu. Značajna je bila borba, koja je započeta g. 1651. oko pitanja, jesu li i Slovenci dio »ilirskoga« naroda.« Tu je igrao znatnu ulogu i Juraj Križanić, koji je nakon prvotnoga kolebanja priznao i Slovence »Ilirima«. No najveća borba za zavod rasplamsala se g. 1901. i 1902. nakon apostolskoga pisma »Slavorum gentem«. Zavod je bio postao tako reći predmetom međunarodnih zapletaja. Bečka i talijanska vlada pobojaše se »svehrvatskoga kraljevstva«, za kojim je, kako su govorili, išao Štrosmajer. Dalmatinski talijanaši provališe pod vodstvom Alačevića i Pierotića silom u zavod i uzurpiraše si vlast u njemu, našto je opet cijeli hrvatski narod ustao na obranu svoje svetinje.

O ovom najvećem hrvatskom spomeniku u Rimu, koji je ujedno i naše vlasništvo, pisao je g. 1888. Josip Juraj Štrosmajer:

»Mi Hrvati, žao mi je, da to moram reći, čudne smo ćudi ljudi. Imali smo mi krasnih svojih zadužbina i u Beču, i u Bolonji, i u Loretu. Sve je to najviše, našom nebrigom i našim nehajstvom propalo. Hvala Bogu, zadužbina sv. Jere ilirskoga, stojeći pod neposrednim okom i neposrednom zaštitom sv. otaca papa, nije propala, nego se evo do dandanas uzdržala. Tomu je moj prijatelj i brat kanonik Rački mnogo pridonio, a možebit i ja sam nešto. O tom krasnom

Unutrašnjost bazilike sv. Pavla.

zavodu, košto sam ja to sto puta i rekao i pisao, valja slijedeće: ta vrlo lijepa zadužbina, ako misli svojoj svrsi odgovoriti, dvije vlastitosti u sebi sačuvati mora. Prvo: mora biti skroz i skrozimice duhom katoličkim opojena, svetoj rimskoj Crkvi i svetomu ocu papi dušom i tijelom privržena. To je najprvo i najpreče; a drugo, mora biti skroz i skroz hrvatska i slavenska, gornjim dašto uplivom oplemenjena, posvećena i na više Božje svrhe uvijek i uvijek upućena. Moje je čvrsto i nepomično uvjerenje, da bez jednoga ili drugoga toga značaja zadužbina ta ili propasti ili se barem podobro svetoj svojoj svrsi otuđiti mora«.

Štrosmajer se svom snagom zauzimao, da se taj zavod uredi kao »collegium naš iliti odgojilište naših mladih svećenika iz svih krajeva mile naše domovine«. Svoj prijedlog obrazlagao je ovako: »Kada ovo velim, znam posve vjerodostojno, da po srcu i želji upravo sv. oca pape Lava XIII. govorim. On po svetom nadahnuću i po mudrosti svojoj punim pravom želi, da poput Francuza, Engleza, Iraca i t. d. svaki katolički narod ima u Rimu zbor odličnijih svojih mladih svećenika, da se tuj u pravom duhu svete Crkve katoličke i u pravom duhu katoličke učenosti othrane i usavrše, ter da se po povratku u domovinu svoju svećeničkim radom i poslovanjem svojim pretvore i preobrate u neki uzor i primjer ostalom svećenstvu i u svetu svezu, koja nas sve sa Isusom Krstom, sa svetom Crkvom rimskom i sa svetom rimskom Stolicom sve više i jače spaja. Danas se strani narodi u ovom osvjedočenju u velike napinju, troškove velike na se uzimaju, da takove zavode i zadužbine za sebe u Rimu stvore; ne bi li dakle grjehota, da ne rečem sramota bila, da mi Hrvati i Jugoslaveni imajući tako rekav gotovu takvu zadužbinu, da ju na tako svetu, tako nužnu i narodu našemu očevidno tako korisnu svrhu ne upotrijebimo? Ja opetujem: ovu želju i težnju vadim ja iz srca Isusa Krista, iz srca svetoga oca pape i iz očevidne nužde i potreboće svete Crkve naše i naroda našega«.

Apostolskim pismom »Slavorum gentem« od 1. kolovoza 1901. ustanovio je papa Lav XIII. u istinu, kako je i Strosmajer želio, mjesto staroga gostinjca i kaptola »Jeronimski kolegij za hrvatski narod« (Collegium Hieronymianum pro Chroatica gente) podijelivši mu za vječna vremena sva dobra i dohotke dotadašnjega gostinjca i kaptola (in perpetuum damus et attribuimus). U zakonima novoga kolegija odredio je papa, da pravo odašiljanja gojenaca u novi kolegij imadu nadbiskupi i biskupi: zagrebački, đakovački, senjski, križevački, zadarski, dubrovački, splitski, šibenički, hvarski, kotorski, krčki, tršćanski, porečki, vrhbosanski, mostarsko-trebinjski, banjalučki i barski. Prvi paragraf tih zakona glasio je: »Jeronimski kolegij imade biti otvoren samo za primanje onih svećenika gojenaca, koji rodom i jezikom pripadaju hrvatskomu narodu i koji budu pronađeni, pošto su svršili nauke u diecezanskom sjemeništu ili u kojem teološkom liceju, da su prikladni za proširene studije, naročito za studij kanonskoga prava (pontificii iuris) kao i ostalih svetih nauka, prema tomu, kako komu odredi njegov biskup«.

U borbi, koja se razvila oko ovoga apostolskoga pisma, našla se Sveta Stolica ponukanom da modificira svoj prvi zaključak. Kardinal Rampolla javio je tadašnjemu crnogorskomu ministru Luji Vojnoviću, da će se po odredbi pape Lava XIII. »zavod sv. Jeronima od sada zvati Collegium Hieronymianum Illyricorum, pod kojim se nazivom razumijevaju katolički južni Slaveni u diecezama, koje se spominju u rečenom apostolskom pismu«. U isto vrijeme (10. travnja 1902.) poslao je papa Lav XIII. zagrebačkomu nadbiskupu Posiloviću pismo, u kojem izjavljuje, da prava, koja ima hrvatski narod na kolegij, nijesu tom promjenom nimalo umanjena ni oštećena.

Tako modifikovano apostolsko pismo »Slavorum gentem« i danas je na snazi.

*

Često pohađamo crkvu sv. Jeronima. Vidjeli smo i crkve drugih naroda i nijesmo našli, da zao-

stajemo za njima. Šta više, čini nam se, da ovakve crkve nemaju u Rimu ni Nijemci. Možemo biti zadovoljni, što smo ovako reprezentirani u središtu kršćanstva. U našoj domovini malo imade ovakvih crkava. A i u Rimu mnoge zaostaju za njom.

U čistim i svijetlim prostorijama osjećamo, da je to dostojan stan Euharistijskoga Krista. Slike i skulpture nijesu doduše od najvećih svjetskih umjetnika, ali se ipak uzdižu iznad prosječnosti. Imade među njima i vanredno finih umjetnina. Velik dio slika prikazuje prizore iz života sv. Jeronima. Jedna slika od Benigna Waugha prikazuje sv. braću Ćirila i Metodija, kako dolaze pred papu Hadrijana II. s relikvijama sv. Klementa I.*)

Nadgrobne ploče govore o znamenitim hrvatskim piscima i pjesnicima, koji su u crkvi pokopani.

U sredini crkve čitamo natpis, što ga je Ivan Tomko Mrnavić postavio pjesniku »Vile Slovinke« i »Jarule« Jurju Barakoviću, koji je umro u Rimu g. 1627. poduzevši ovamo treće svoje hodočašće. Slabo nas zanimaju rodoslovni podaci o Barakoviću, iz kojih se vidi Mrnavićevo pseudoaristokratsko mišljenje, da čovjeku daju vrijednost kraljevske povelje. Radije mislimo na Barakovićevu religioznost i na njegovo rodoljublje.

Slavio je primat sv. Petra i rimskih papa, a Lutera je nazivao »prokletim«. Odvraćao je ljude od sedam smrtnih grijeha i putio ih na krepostan život. Ponosio se svojim djedom Bartulom, kojega »perje ljudjaše i klobuk hrvatski«. Govorio je, da se Marulićeva vila uzdigla »Latinkam do grla i glas njih taknula«. Poput Petra Zoranića tužio se, što neki Hrvati zanemaruju svoj jezik. »Sramni su možebit jazikom svojime ter vole govorit svaki čas tujime, a ja ću mojime govorit ljudem svim, jer ja sam sasvime po Bogu dičan njim«.

---

*) Crkva je potanko opisana u nedavno izašloj knjižici: Biasiotti-Butković. Crkva sv. Jeronima u Rimu. Tisak Vatikanske tiskare.

Isticao je »Zrinskog bana Miklauša«, »Petra bana«, despota Vuka, Zagreb, Karlovicu, Liku i Krbavu, Hlivno, Ostrvicu, Knin, Zemunik, »visoki Velebić«, Krku, Skradin, Rab i svoj Zadar. Shvaćajući vrijednost narodne pjesme došao je do spoznaje, da »mnokrat pastir, ki za stadom postupa«, znade spjevati tako savršenu pjesmu, kao da je izašao iz kruga prvih pjesnika. Nije se mogao potpuno osloboditi duha svojega vremena. Miješajući grčku i rimsku mitologiju s frazeologijom narodne pjesme i razbijajući plastične opise didaktikom i refleksijama o »Platunu«, »Arištotilu«, »Cicerunu«, Homeru, Liviju i Pliniju — sputavao je svoje »pismi skupne, osmoretke, zučnopojke i poluretke« čvorovima učene ritmike i prenatrpanih srokova. No kad se sjetio ratnih žrtava svoje obitelji, kad je gledao poharane Kotare i ugrožene »slovinske dežele«, kad je pomislio, da Hrvatima prijeti od osmanlijske poplave »rasap općeni našega kolina«, pretijesna mu je bila i neprirodna sva ta učenost. Pustio je, da narod sam izrekne svoj elementarni krik duše narodnom pjesmom, i donio je pred nas »bugaršćicu« o majci Margariti, koja se razgovara s gavranom, »krvi ustrapanim«, i jadikuje za bratom Petrom i sinom Ivanom.

»Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
Ona mala ptica;
Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
Ona cvilu cviljaše Zadru gradu na pridvratju,
Ona mala ptica.«

Pokraj velikog oltara na strani poslanice gledamo ploču, koju je nadsvećenik Giorgiceo postavio na svoj trošak Ivanu Lučiću Trogiraninu, opatu Gradiću i opatu Pastričiću. Pastričića, koji je bio protivnik Križanićev u spomenutom procesu o Slovencima, raskrinkao je povjesnik Crnčić kao falzifikatora papinske bule Nikole V., falzifikatora svetojeronimskih zapisnika i jednoga kardinalskoga pisma. Dubrovčanin Gradić bio je radi velike učenosti i poznavanja evropske kulture imenovan od pape upraviteljem vatikanske knjižnice. Umro je g. 1683. Ivan Lučić

Trogiranin proslavio se najviše svojim djelima: »De regno Dalmatiae et Croatiae« i »Memorie di Traù«. U Rimu je boravio gotovo 25 godina družeći se s Ivanom Tomkom Mrnavićem, Rafaelom Levakovićem, Bartolom Kašićem, Stjepanom Gradićem i drugim uglednim članovima hrvatske rimske kolonije. Stajao je u usmenom ili pismenom saobraćaju s prvim evropskim odličnicima. Bio je član, a jednom i predsjednik zbora sv. Jeronima. Umro je u Rimu 11. siječnja g. 1679. Nazivaju ga ocem kritične hrvatske povijesti. U istinu bio je katkada i previše kritičan, naročito, kad je pisao o borbi Hrvata s Mlečanima. No onda je javno mišljenje stajalo odviše pod utjecajem moćne Venecije, pa je i Lučić u svojem kriticizmu katkada umanjio vrijednost svojemu narodu na korist Mlečana. Ipak njegove su zasluge za hrvatsku povijest besmrtne, jer je on znao naći pravu nit hrvatskoga razvoja i izaći na polje iz labirinta popa Dukljanina i Mavra Orbinija. Mnogi dokumenti bili bi bez njega netragom propali, a Mlečani unatoč velikim koncesijama nijesu bili zadovoljni njegovim djelom »De regno Dalmatiae et Croatiae«, nego su ga plijenili i uz to su poslali u neka dalmatinska mjesta svoje komisije, koje su barbarski uništavale hrvatske spomenike, na koje se pozivao Lučić.

U crkvi je sahranjen i Ivan Tomko Mrnavić, ali se ne zna, gdje. Za toga čovjeka, koji je bio tako slavohlepan, da je radi taštine krivotvorio i povijesnu istinu, nije se našao nijedan dobrotvor, koji bi mu podigao mramornu ploču, kao što je on učinio Jurju Barakoviću.

Nadgrobni spomenik dubrovačkomu diplomati i književniku Pavlu Gučetiću (Gozze) spada također među ljepše umjetnine u crkvi.

Osjećajući nad sobom duh naših djedova i zaštitu »sv. Jeronima slavenskoga« zahvalni smo Jeronimu iz Potomlja i njegovim pustinjacima, koji su nam zajedno s namjesnicima Kristovim, a naročito s Nikolom V., Sikstom V. i Lavom XIII. priredili i ostavili u Rimu ovu baštinu. Uzorali su i posijali za nas jednu njivu, koja ne smije biti nikada zanemarena.

XII. U katakombama.

Vozimo se Apijskom cestom prema Kalikstovim katakombama.

Susrećemo se s hodočasnicima svih mogućih narodnosti. Francuzi, Belgijci, Nijemci, Englezi, Amerikanci polaze u skupinama izvan grada. Vidimo i po gdjekojega seljaka iz rimske okolice, koji vozi na trg povrće. Slikovita nošnja, slikovita kola. Po jedna okićena mazga, upregnuta između dvije rude, vuče kola na dva visoka kotača, a gore sjedi vozar razapevši nad sobom okrugli šator od šarena platna To je njegov suncobran u ovoj svibanjskoj vrućini, a možda i noćni stan. Vidimo, da su žive boje simpatične ne samo našim seljacima iz okolice Zagreba, nego i talijanskim vrtlarima iz okolice Rima.

Prolazimo pokraj malene crkvice »Quo vadis«, koja je podignuta na mjestu, gdje je sv. Petar po legendi susreo Spasitelja. Lako oživljavamo u mašti taj prizor, što su ga i prije Sienkiewicza prikazali bezbrojni pisci, a među njima i Juraj Baraković.

Zaokupljeni smo ugodnim reminiscencijama. Život, koji se nekada razvijao u katakombama i izvan njih, poznat je danas u glavnim potezima svakomu kršćaninu. Istraživanja kršćanskih arheologa popularizovali su nakon engleskoga kardinala Wisemana mnogi pripovjedači, pjesnici i filmski fotografi, slikari i režiseri. Prate nas likovi iz Wisemanove »Fabiole«, Waalove »Valerije«, Sienkiewiczeva »Quo vadis-a« i Deželićevih »Zvukova iz katakomba«. Sv. Pankracije i sv. Tarcizije najjasnije se ističu u našim predodžbama.

Veselimo se, što ćemo vidjeti barem jedan dijelak onoga golemoga tihoga grada, u kojem broj pokojnika

daleko nadvisuje sadašnje rimsko stanovništvo, a dužina mu je veća od cjelokupne dužine svih rimskih ulica. Mislimo na riječi dra A. de Waala: »Tako je do konca 4. vijeka izgrađena ona veličanstvena Roma subterranea, u kojoj bi ulice, kad bi ih čovjek zamislio nadovezane jednu uz drugu, dosezale prema približnu procjenjivanju dužinu cijele Italije, i gdje je sahranjeno tri do četiri milijuna lešina«.

Pojedine skupine hrvatskih hodočasnika već su se sakupile pred ulazom u katakombe. Našoj skupini pridružuje se i bivši ministar Ivica Kovačević, koji već otprije boravi u Rimu. Kupujemo albume i duge tanke svijeće kod trapista, kojima je povjerena uprava ovih kršćanskih svetinja.

Užižemo svjećice i spuštamo se kamenitim stubama jedan za drugim u podzemlje. Pred nama je kao vodič jedan tapista, koji diže svoju svjećicu na sakristanskom užigaču visoko iznad glave.

Obuzima nas duboko strahopočitanje u ovim prostorijama, koje su dugo vremena bile potpuno zaboravljene, pa su u 17. vijeku dočekale svojega Kolumba u Antoniju Bosiu, a istom u 19. vijeku učinjene su marljivim radom kršćanskih arheologa i uređivanjem trapista pristupnima široj javnosti.

Čini nam se, kao da ulazimo u veliku katedralu, koja je sagrađena na razmeđu vremena i vječnosti. Ima nas, koji priznajemo, da nijedna rimska bazilika nije na nas djelovala tako emocionalno. Glas grobova iz prvih vijekova kršćanstva pun je tajnosti i pobožne mistike. Duh prvih kršćana bio je jači od našega. Natkriljivali su nas u ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Ne zamjećujemo li u ovim hodnicima davne odjeke njihovih koraka? Nijesu li nam polazeći u vječnost ostavili ovdje otiske svojih stopa, primjere uzorna života i utješne akorde svojih pjesama?

Kako na svakom koraku mičemo upaljenim svjećicama, naše sjene068 dršću poput tamnih priviđenja po zidovima i svodovima, kojima je isprepletena i izbušena pješčenasta sedra. Trsimo se da obnovimo

u duši snažnu vjeru prvih kršćana i predajemo se, odijeljeni od svjetske vreve, kontemplaciji i intuiciji prekogrobnog života.

»Kosti suhe, riječ čujte«. U izdubinama zidova leže komadi nogu, ruku, lubanja, rebara ili cijeli kosturi. U jednom sarkofagu, koji imade staklen poklopac, nalazi se cijela mumija. Na kamenitim nadgrobnim pločama čitamo različite natpise, kao n. pr. Cipriana, filia dulcissima, in pace, vixit menses X. — Ciprijana, preslatka kćerka, (ovdje počiva) u miru, živjela je 10 mjeseci.

Nema ništa očajno u ovom groblju. Za kršćanina je smrt samo početak novoga života. To je novi dies natalis, to je rođendan za vječnost. Zato su prvi kršćani stavljali na grobove svojih pokojnika natpise: Vivas in Deo (živi u Bogu); vivas in vita aeterna (živi u vječnom životu); vivas in Deo Cristo (živi u Kristu Bogu). Nekim se pokojnicima, naročito mučenicima, utječu vjernici molitvom, neka se zauzimaju za njih kod Boga. »Marcianum, Successum, Severum, spirita sancta, in mente havete et omnes fratres nostros. Sjetite se, o svete duše, Marcijana, Sukcesa, Severa i sve braće naše«.

Ornamentika i slikarije naznačuju vjeru u vječni život. Dobri pastir s ovcom na ramenima jest simbol Krista, koji prenosi dušu iz zemaljskoga života u nebo. Sidro naznačuje ufanje, da će se duša spasti. Golubica, palmova ili maslinova grančica, uskrsnuće Lazarovo, Danijel u lavljoj jami — sve su to simboli i tipovi duševnoga i vječnoga života.

Dolazimo do t. zv. papinske kapele. Tu su pokopani pape: Zefirin, Urban I., Poncijan, Anteros, Fabijan, Lucije, Stjepan I., Siksto II., Dionizije, Feliks I., Eutihijan i drugi. Njihovi epitafiji, koliko su nađeni, sastavljeni su većinom grčkim jezikom. Jedanaestorica od onih papa, koji su bili sahranjeni u Kalikstovim katakombama, podnesoše mučeničku smrt. Papa Siksto II. mučen je g. 258. baš u samoj

ovoj kapelici, gdje su ga sa šest njegovih đakona uhvatili pogani, kad je obavljao službu Božju.

Iz papinske grobnice dolazimo u kriptu sv. Cecilije. G. 821. preneseno je njezino tijelo u baziliku, gdje se i danas nalazi. Kip Karla Maderne načinjen je u 16. vijeku točno prema modelu svete mučenice, koja je izgledala, kao da je malo prije umrla. Sada je u nekadašnjoj grobnici svetice u ovom dijelu katakomba jedna kopija Madernina originala. U kripti se na svodu vidi izblijedjela slika svetice iz 6. vijeka. Druge slike, koje predočuju druge predmete, potječu vjerojatno iz 10. ili 11. vijeka.

Prolazimo kroz Camere dei Sacramenti. Da su kršćani u ono vrijeme, kada se razvijao protestantizam, poznavali točno ove odaje, imali bi mnogo više oružja za pobijanje Luterovih i Kalvinovih nauka. Vidimo na svoje oči, da su prvi kršćani ispovijedali istu vjeru o sakramentima kao i mi. Jednostavne slike predstavljaju simbolički ponajviše sakramenat krštenja, pokore i pričesti. Svećenik krsti katehumena polijevajući mu glavu vodom. Mojsija otvara u pećini štapom izvor vode; dolazi jedan ribar, koji hvata ribu u izvoru. Na jednom tronogu stoji riba i dva hljeba. U jednoj košarici zapaža se više hljebova. Ivan krsti Isusa. Izliječeni paralitik nosi svoj krevet — simbol duše, koja se oslobodila grjeha. Abraham hoće da žrtvuje Izaka — tip žrtve novoga zavjeta. Samaritanka gleda izvor vode žive, što ga je u razgovoru s njome obećao Spasitelj. Prorok Jona u utrobi ribe i Lazarovo uskrsnuće — tipovi su i primjeri uskrsnuća tijela. Najčešće se vidi naslikana ili uklesana riba, u grčkom jeziku »ihthys«, što znači: Isus Krist, Božji Sin, Spasitelj.

Kakve se to misli rađaju u mojoj duši? U ovim podzemnim sugestivnim prostorijama kao da osjećam jače razvoj i harmoniju života. Dogma o stvorenju prvoga čovjeka, misterij utjelovljenja Sina Božjega, dogma o transupstancijaciji i općinstvu svetih, rođenje i smrt, napredak života na zemlji, oproštenje

grijeha i uskrsnuće tijela — sve se to u duši kršćanina sintetizira u najveličanstveniji nazor o svijetu. Dolazimo u vezu sa svim vijekovima, s prirodom i natprirodnošću, sa zakonima materije i prvim Pokretnikom svega gibanja i života. Shvaćamo vrijednost čovjeka. Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria et honore coronasti eum (Ps. 8, 6). Panem angelorum manducavit homo: cibaria misit eis in abundantia (Ps. 77, 25.) U početku stvori Bog nebo i zemlju. Vijekovi prolaze, kada Bog sije u njivu prirode klice i oblike nižega života. Materija se tako reći produhovljuje, kada Bog gradi čovječje tijelo od zemlje i udahnjuje mu osobnu besmrtnu dušu. Svojim utjelovljenjem i objavom posvećuje Krist Bog čovječju dušu. Euharistija perpetuira vezu čovjeka s Bogom. Sve veće produhovljenje svijeta završit će se uskrsnućem mrtvih na sudnjem danu. Od vječnoga smo jednoga i troosobno ga Bogastvoreni ne kao čije čestice, nego kao samostalne osobe. Svojom slobodnom voljom biramo dobro ili zlo. Tjelesa su naša hram Duha Svetoga. Udružujući se u Euharistiji već na zemlji s Bogom idemo kao osobe u vječnost. Smrt i život, prirodnost i natprirodnost nalaze svoje značenje u proslavi Boga. U proslavi, u kojoj će neki biti osuđeni, a drugi preobraženi, prema svojim dobrim ili zlim djelima.

Prolazimo sve brže hodnicima katakomba. Naše svjećice dogorijevaju. Znak, da ćemo skoro morati izaći iz ovih prostorija. Na jednom raskršću sastajemo se s drugim dvjema skupinama. Rasvjeta svjećica kao da se protegnula u nedogled ispunjujući katakombe intimom vjerovanja u općinstvo svetih.

Znamo, da smo vidjeli veoma malo. Cijeli je Rim opasan ovakvim grobljima. Pa i u ovim Kalikstovim katakombama, koje imadu pet katova, mogli bismo hodati cijeli dan, jer samo mreža njihovih dosada potpuno istraženih i uređenih hodnika iznosi dvadesetak kilometara. Ali drugi hodočasnici već čekaju vani, pa valja njima načiniti mjesta.

Tek u mislima možemo pohoditi ostale dijelove, od kojih neki potječu iz vremena apostola ili barem apostolskih učenika. Kripta Lucine i grobnica sv. Kornelija sačinjavaju najstarije područje Kalikstovih katakomba. Tamo su se nekada čitale u originalu apostolske poslanice i evanđelja. Tamo se razvijao heroizam, koji je pobijedio svijet.

Ostavljamo katakombe uživljujući se u duh prvih kršćana a naročito prvih kršćanskih mučenika, o kojima je poganski pisac Lukijan rekao: »Nesrećna ta čeljad! Umišljaju sebi, da će biti neumrli, preziru sve muke i smrt, šta više oni je često i sami traže«. Ali oni nijesu bili nikakvi nesrećnici niti su sebi išta umišljali. Osjećali su harmoniju s Bogom, znali, su, da je zemaljski život samo jedna postaja u našem putovanju, a snagu su nalazili u vjeri, koju je sv. Pavao opisao u poslanici Rimljanima:

»Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja, ili stiska, ili progonstvo? Ili glad, ili golotinja, ili pogibao, ili mač?

Kao što je napisao: »Za tebe nas ubijaju vas dan, drže nas kao ovce, koje su za klanje«.

Ali u svemu ovom pobjeđujemo po Onomu, koji nas ljubi.

Jer sam uvjeren, da ni smrt, ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sadašnjost, ni budućnost, ni sile, ni visina, ni dubina, ni drugo kakvo stvorenje ne može nas rastaviti od ljubavi Božje, koja je u Kristu Isusu, Gospodinu našem.«

XIII. Veličina staroga Rima.

»Ko pusto groblje slave pokopane,
Po kojem miso na uzdahu prši,
Preda mnom dižeš stupe rasklimane,
Preda mnom stereš polomljene krši.«

Sjećamo se tih Kranjčevićevih stihova promatrajući ruševine velikog rimskog Foruma. Razumijemo, zašto je Kranjčević jadikovao nad sudbinom staroga Rima, u kojem je po njegovim riječima sve bilo divsko — i »ljudi i neljudi«. Svakomu je čovjeku žao, kad vidi uništene spomenike prošle veličine. Ali osim opće čovječanske samilosti imao je pjesnik »Noći na Foru« i drugi razlog, da tuguje na ovome mjestu. Njegov se Kapitolij trza »na kucaj sata s kršćanskog zvonika«. Kranjčević, koji je jednom nazvao zemlju »krvnom ljagom u svemiru«, težio je u ovoj pjesmi za drukčijim idealom života, nego što ga propovijeda kršćanstvo. Progovorile su u njegovoj duši tendencije, koje su drugi hrvatski pjesnici nakon njega razvili mnogo jasnije i odlučnije hoteći da uskrise »mrtve bogove«. Vidrić, Matoš, Nazor i neki drugi povedoše se za onim ljudima, koji već odavna uče, da je paganizam viši od kršćanstva. Paganizam je u njihovim predodžbama vedar i slobodan, a kršćanstvo mračno i ropsko.

Jedna iluzija, kojom se mnogi opajaju. Mnogo je već putnika došlo na rimski veliki Forum, pa kad su u mašti stvorili jednostranu sliku staroga Rima, uskliknuli su turobno: Zašto li je sav taj svijet morao uzmaknuti pred Kristom, koji je svojom besjedom na gori dao drugi pravac razvoju svjetske povijesti?

Doista, klasični je Rim s jedne strane bio nenatkriljiva pojava u svijetu. »Sunce ne obasja grada

divnijega«, veli o njem Nodilo. Kad je bio na vrhuncu moći, živjelo je u njem oko milijun i pet stotina hiljada do dva milijuna ljudi, dakle otprilike sedamdeseti ili šezdeseti dio žiteljstva ogromnoga rimskoga carstva. Taj grad svijeta, »urbs orbis«, imao je slavne tradicije prošlosti i neprocjenjive zalihe bogatstva. Branila ga je vojska, koja se dičila, da je nitko nije pobijedio. Za unutrašnju bezbjednost starala se javna i tajna policija, koja je poznavala svaki kret rimskih građana.

»Gospodari zemalja« udesili su sebi život veoma udobno. U njihovim palačama blistali su se predmeti od zlata, srebra, mramora, alabastra i slonove kosti. Najljepšim tkaninama, suknima i krznima odijevali su i resili tijelo. Obuću su okivali zlatom i biserom. Ženski svijet posipao je kosu zlatnim prahom. Najizabraniji mirisi osvježivali su im stanove. Virtuozi u pjevanju i sviranju razveseljivali su ih kod gozba i veselica.

Gastromanija i gastronomija rimskih sladokusaca bila je bajoslovna. Premda nijesu poznavali viljušaka, u gurmanstvu im ne bijaše premaca sve do danas. Jedna večera kod Lukula, Krasa ili Skaura znala je stajati gotovo toliko kao jedna omanja vojnička ekspedicija u neprijateljsku zemlju. Mozgovi plamenaca i drugih egzotičnih ptica, najizabraniji raci i ribe, najfinija ulja i najstarija grčka vina, najrjeđe mirodije i masti — sve se to importiralo sa svih strana svijeta u Rim, da rimski gavani imadu čime podražiti svoj izvježbani želudac, koji nije reagirao istom na štogod.

Čitali su veoma mnogo. I rimski su knjižari prodavali najradije »pikantne« knjige. Ovidije je pripadao još među pristojnije pisce, a Vergilija su smatrali asketom. Poznavali su i literaturu romana. Uveli su bili i neku vrstu novina, koje su izvješćivale publiku o najnovijim događajima u prostranom carstvu. Javne knjižnice imale su bezbroj svezaka grčkih i rimskih djela. Pobjedonosni zapovjednici legija znali su u

Grčkoj, Egiptu ili drugoj kojoj zemlji zaplijeniti ogromne knjižnice i sve to prenijeti u Rim.

Javnih je kupališta bilo 856. U samom Dioklecijanovu kupalištu bilo je preko 3.000 mramornih sjedala. U 423 hrama obavljalo se bogoslužje pred kipovima svih mogućih rimskih, grčkih i istočnjačkih bogova. Na trgovima i na drugim javnim mjestima bilo je oko 10.000 kipova, poprsja i relijefnih stupova. Više umjetnih jezera i menažerija, 1352 fontane,

Garibaldijev spomenik na Janikulu.

kazališta i cirkusi, krasno uređeni vrtovi, javne i privatne palače, hramovi, terme — sve je to podavalo Rimu takvu sliku, da je perzijski princ Arsakid Hormizda došavši jednom prvi puta u grad kazao: »Meni je tek drago, što sam saznao, da i ovdje ljudi ipak umiru.«

Zabava za publiku bilo je na pretek. U teatrima i cirkusima priređivali su igre, koncerte, atletske bor-

be, borbe s divljim životinjama, pomorske bitke i utrke. U sportu su aktivno sudjelovali najodličniji patriciji, pa i sami carevi. U Circus maximus moglo je stati najprije 80, a kasnije 385 tisuća gledalaca. Vespazijanov amfiteatar, koji je bio mnogo manji, imao je »tek« 87 tisuća sjedala. Sprave za mijenjanje pozornice bile su prema tadašnjem stupnju tehnike izvanredne. Na areni, koja je bila uređena u obliku lađe, pojavile se n. pr. najrazličitije životinje, koje su navalile jedna na drugu, kad li se najednom lađa raskomadala, pozornica se promijenila u jezero, i životinje se počele utapati nastavljajući dalje borbu. Ili bi opet sva sjedala jedne strane bila okrenuta na drugu stranu, i pred gledaocima se odigravala nova predstava.

Rimski carevi i odličnici starali su se, da zadovolje rimsku publiku, koja je vikala: »Panem et circenses!« Cijele kasarne gladijatora uzdržavala je rimska država hraneći ih za to, da ti nesrećnici mogu reći u cirkusu prije smrti: Ave Caesar, morituri te salutant. Čete pretorijanaca i »leteća odjeljenja« urođenika šalabazahu Afrikom, da nalove što više živih slonova, lavova, pantera i nojeva. U oporukama su se neki gavani sjetili i »općih dobrotvornih svrha« određujući, da se jedan dio njihovih robova imade predati upraviteljima cirkusa za smrt u krvnim borbama.

Cirkusomanija zarazila je bila cijeli grad. Gledaoci nijesu išli ni kući, nego su cio dan znali proboraviti u gledalištu. Slonovi, koji su plesali na užetu ili pisali grčki, nijesu bili za zasićene živce ništa osobito. Gledaoci su bili pravo oduševljeni istom onda, kada bi na pozornicu došli gladijatori, koji su se međusobno ubijali. Kad je arena bila već puna lešina, došla su na pozornicu dva čovjeka. Jedan, koga su zvali Merkurom, ispitivao je usijanom gvozdenom šipkom, jesu li mrtvaci doista mrtvi, a njegov drug, koga su zvali Haronom, dotukao bi čekićem one, koji su pokazali kakav znak života. Lešine su bile uklonjene, i igre se nastavljale dalje.

Kad bi koji car ili vojskovođa slavio triumf, igrama nije bilo ni kraja ni konca. Trajanovo slavlje nakon pobjede nad Dačanima trajalo je 123 dana. U igrama je tom prilikom poginulo 10.000 zarobljenika, a broj ubijene zvjeradi iznosio je 11.000. U vrijeme Marka Aurelija bilo je na godinu 135 dana, koji su bili određeni za igre, a sredinom 4. vijeka povisio se njihov broj na 175.

Rimski odličnici znali su zabliještiti masu svakojakim senzacijama. Antonije se vozio Italijom kolima, u koja su bili upregnuti lavovi. Cezara su u noći pratili kući dresirani slonovi, koji su rasvjetljivali put bakljama.

Klasični je Rim imao i moći i sjaja i luksusa svake vrste. Užici su bili već tako rafinirani, da ljudi nijesu znali, što bi počeli. Kaligula je srkao tekućinu, u kojoj je bio rastopljen biser. Dizali su veličanstvene zgrade, opijali su živce svakojakim dražilima. I nije čudo, što se gdjekoji čovjek, koji vidi ideal života u »iživljavanju«, i u »golemoj sposobnosti uživanja«, odvraća od ideala kršćanstva te ponavlja Nazorove stihove:

»Povratite mi, što mi oteste,
Vi puste, crne godine,
Vi dugi, mračni v'jekovi!
...I vratite mi, braćo—nebraćo,
Otaca mojih l'jepu baštinu:
Sve konje one griva vatrenih,
Sve ropkinje lakata bijelih
I mač i luk i onaj štitac mjedeni
I kola, na kim ja sam sjajan stajao
Ko mlađan bog.«

XIV. Kolos na glinenim nogama.

Velik je i sjajan bio stari Rim, ali kad čovjek pogleda njegovu unutrašnjost i njegov duh, dolazi mu pred oči slika biblijskoga kolosa na glinenim nogama. Car Marko Aurelije osjećao je unutrašnju slabost rimskoga carstva možda najjače pred svoju smrt, kad je rekao prijateljima, koji su plakali nad njim: »Šta plačete nada mnom, a ne mislite radije, da je cijeli svijet okužen i da je na samrti?«

Malo je vedrine bilo u religiji staroga klasičnoga svijeta. U Homerovu i Vergilijevu prekogrobnom kraju sve je hladno, tmurno i sablasno. Tu i najsrećnije duše jecaju i čeznu za zemaljskim životom. Grčki i rimski bogovi trebali bi gotovo svaki da imadu nad sobom po stotinu Argusa, koji bi pazili na njih, da sami ne krše zakona, kojima bi morali biti najbolji čuvari. Ideju poganskoga svijeta o božanstvu opisao je sv. Pavao u poslanici Rimljanima:

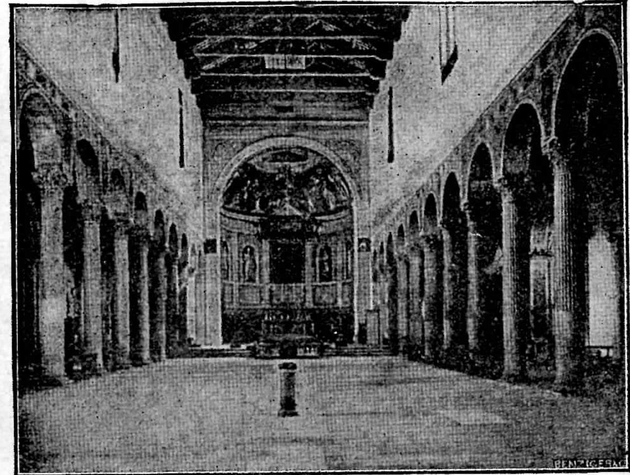
»Govoreći, da su mudri, postadoše lude.

I zamijeniše slavu besmrtnoga Boga slikama smrtnoga čovjeka i ptica i četveronožaca i gmazova.

Zato ih predade Bog pohotama srdaca njihovih u nečistoću, da sramote tjelesa svoja među sobom samima.«

Erotika se u većine Rimljana izrađala tek u jednostavno sredstvo uživanja. Božice, koje su imale biti zaštitnice djevičanstva ili materinstva, nijesu imale toliko ugleda kao njihove suparnice i suparnici na Olimpu, koji su sankcionirali i seksualnu i svaku drugu razvratnost. I poroci su se često smatrali vrlinama, a vrline porocima. Nigdje nije bilo kategoričkoga ćudorednoga principa, koji bi stalno i trajno u javnom mišljenju vrijedio kao općenita norma. Proti

jednomu bogu, koji je imao sankcionirati krepost, podigli su drugoga boga, kojega su smatrali zaštitnikom protivnog načela. Kolegij rimskih svećenika, kojemu je bila dužnost, da podržava u narodu moralne vrednote, bio je pred moćnicima i pred narodom potpuno nemoćan. Rimske su se obitelji u velikom broju raspadale, jer se u njima nije mogla održati ona ljubav, koja je spremna ne samo na užitke, nego i na obveze i žrtve. Državni zakoni, koji su zaštićivali

Crkva sv. Sabine.

ćudoređe, ostadoše u većini slučajeva bezuspješni i neplodni, jer nijesu nalazili rezonancije u solidnoj i dosljednoj religiji.

Užitaka je u Rimu bilo veoma mnogo. Bilo je mnogo i slobode, ali samo za one, koji su bili privilegovani. Dok su slobodni rimski građani mogli redovito gledati u svijetu ugodno zabavište, dotle su drugi, i to baš oni, koji su im pribavljali sredstva za život, kukali i plakali. Vedrina jednoga bila je pomrčina drugomu. Uživanje manjine bilo je osnovano na ropstvu većine.

Strašna je činjenica, da je u rimskom carstvu bilo 60 do 70 milijuna robova. Najviše je slobodnih ljudi bilo u nerimskim krajevima, a u samom Rimu postotak je robova bio daleko iznad polovice građanstva. Rim je zapravo bio ropski grad, jer ogromna većina njegovih žitelja nije imala slobode.

Ono malo sreće, koju je rob mogao imati, ovisilo je o plemenštini njegova gospodara. No i už najbolji postupak kakav je morao biti život čovjeka bez osobne slobode? Roba nijesu smatrali uopće osobom, on je bio obična stvar, s kojom je Rimljanin smio učiniti, što ga je bilo volja. Plemenitiji su carevi pod utjecajem stoicizma izdavali naredbe za zaštitu robova, no to su bile tek sitnice. To je bilo tek sprečavanje najgorih bestijalnosti.

Pobune robova bile su ugušivane najokrutnijim mjerama. Trogodišnje borbe u doba republike sa Spartakom završene su tako, da je na cesti od Kapue do Rima bilo podignuto šest hiljada križeva, na kojima su izdisali pobunjenici. Ustanak Eunusa na Siciliji završio je tako, da su rimski konzuli razapeli na križ 20.000 robova. Drugi ropski ustanak na Siciliji pod vođama Trifonom i Atenionom završen je uništenjem 40.000 robova.

Rob nije mogao imati svoje obitelji. I ona djeca, koju je gospodar imao s ropkinjama, bila su robovi. Da tu nesrećnu čeljad zadrže u poslušnosti, izmislili su za njih najgore kazne. Uveli su bili i kolektivnu odgovornost za prestupke pojedinaca. Kad je g. 61. poslije Krista neki rob ubio svoga gospodara Pedanija Sekunda, dade senat pogubiti 400 njegovih drugova.

U samom Rimu imao je svaki velikaš po nekoliko hiljada robova, koji su bili podijeljeni u dekurije. Za njih je, ako nijesu vršili kakav intelektualni posao, redovito vrijedilo pravilo: »Rob mora ili spavati ili raditi.« Na otoku Delosu, u Rimu, u Aleksandriji, koja je brojila milijun stanovnika, u Antiohiji, Damasku i u drugim velikim gradovima postojale su burze za trgovinu robljem.

Rimski plemić nije smio obavljati tjelesnih poslova. To je bila dužnost robova i donekle oslobođenika. Rimsko javno mišljenje o tjelesnom radu stilizirao je Ciceron, koji je rekao, da su radionice i obrti prljavi i nedostojni čovjeka plemenita mišljenja.

Ropski sistem i preziranje rada, rastrovanost obitelji i anarhija u religiji podsjekoše i prirodne uvjete opstanka rimskoga carstva. Trošilo se veoma mnogo, a stvaralo se malo. Gradovi su cvali i u Italiji i u Galiji i u Egiptu i u Maloj Aziji, ali pokrajina je propadala. Rimski carevi i patriciji pljačkali su sve zemlje oko Sredozemnog mora dovlačeći u Rim i umjetnine i blago i žito i robove. Ali ni ta besprimjerna eksploatacija nije mogla trajati dugo. Rupe, koje su zijevale na sve strane, nijesu se mogle vječno zatrpati plodovima tuđega rada. Grci i Rimljani nijesu bili više kadri ni da dignu na oružje dovoljan broj svojih vojnika. Tako je n. pr. opustošena i opljačkana Grčka mogla na koncu poslati na bojište samo tri hiljade boraca. Administracija, koju je naročito Dioklecijan birokratizirao, nije mogla da utjera toliko dohodaka, koliki su bili izdaci za održavanje carstva. Rimljani su bili primorani da u svoju državu naseljuju »barbare«, bilo kao vojnike, bilo kao ratarske koloniste.

Koliko god to bilo neugodno nekim rimskim historicima romanskoga plemena, ipak se mora priznati istina, da je stari Rim bio postao parasitom svih naroda. Danas Romani ne modu falzificirati povijest, kao što je to mogao učiniti na mnogo mjesta Tito Livije, jer osim njih postoje i druga plemena, koja mogu biti objektivnija prema staromu rimskomu carstvu. To je carstvo bilo u sebi toliko rastrovano, te mu je prijetila opasnost, da će doživjeti sudbinu stare Asirije, Babilonije i Egipta. Kršćanstvo nije sudjelovalo u tom procesu razaranja, nego je naprotiv spaslo Rimljanima ono, na što su imali pravo.

XV. Poganstvo, židovstvo, kršćanstvo.

Dok polagano prolazimo rimskim Forumom, ostaju iza nas među ostalim mnogobrojnim ruševinama i ruševine Saturnova hrama, poznatog i pod imenom »Aerarium«, jer se u njemu čuvala rimska državna riznica, na koju su prvu navaljivali svi rimski diktatori i prevratnici; slavoluk Septimija Severa, podignut radi pobjeda nad Partima i radi osvojenja Mezopotamije; ruševine Cezarove i imperatorske Rostre, odakle su najrječitiji govornici besjedili ogromnim masama naroda; tu je negdje bila izložena i glava Cicerona, koji je bio ubijen u Kampaniji; odatle je i Antonije držao govor u spomen umorenomu G. Juliju Cezaru. Ostavljamo za sobom: ruševine Regie, u kojoj je bilo sjedište staroga pontifeksa maksimusa i njegova svećeničkoga kolegija; ruševine Vestina hrama, u kojem su djevičanske Vestalke čuvale na ognjištu vječnu vatru; ruševine Vestalske kuće, u kojoj su stanovale Vestine svećenice, obvezane zavjetom, da će u djevičanstvu vršiti svoju službu do četrdesete godine.

S desne strane gledaju na nas odozgo žalobne i sive ruševine Palatina, na kojem su stanovali i pogibali rimski carevi i gdje su imali svoje palače: Lutacije Katulo, Emilije Skauro, Licinije Kraso, Sula, Katilina, Ciceron, Hortenzije i drugi.

Prolazimo Svetom Cestom, kuda su rado šetali stari rimski pjesnici, i dolazimo na mjesto, gdje se Forum završuje. Naokolo po Palatinu i uz Svetu Cestu stanovale su nekada najuglednije rimske obitelji, a sada se tu u blizini dižu tri starinska spome-

nika, koji predstavljaju tri najznatnija momenta svjetske povijesti.

Vespazijanov amfiteatar predstavlja uspomenu na nekadašnju moć poganstva.

Titov slavoluk govori o propasti židovstva.

A Konstantinov slavoluk označuje pobjedu kršćanstva.

Stara rimska veličina bila je velikim dijelom osnovana ne samo na individualnom, nego i na narodnom ropstvu. I najplemenitiji rimski duhovi bili su čvrsto uvjereni, da se moraju držati onog načela, koje je Vergilije izrekao riječima: Tu regere imperio populos, Romane, memento — Sjećaj se, Rimljanine, da je tvoja zadaća gospodovati narodima. Različite talijanske knjige o Rimu, pa i one kršćanske, ističu do dosade civilizatorno djelovanje (opera civilizzatrice) staroga rimskoga carstva. Međutim to je samo jedan, i to manji dio istine. Osim civilizacije bilo je tu i nešto drugo, što je bilo glavno. Rimljani su primili svoju civilizaciju i kulturu od Grka, pa zato ipak nijesu držali, da Grci imadu pravo tražiti od njih za tu uslugu ono, što su oni uzimali od drugih naroda.

Rimljani su širili civilizaciju za sebe, a prema drugima bili su manje civilizatori, a više imperijalisti i otimači. Kod nijednog naroda nijesu trpjeli slobodarskoga duha. Ako je koji narod ustao na obranu svoje slobode, kaznili su ga isto tako okrutno kao i svoje robove. Septimije Sever odveo je u ropstvo 100 hiljada Parta. I ostali rimski zapovjednici ostavljali su u tuđim zemljama za sobom svuda smrt i pustoš. Uništili su cijele narode, a poharanu zemlju smio je civilizovati istom rimski kolonista ili domaći renegat. Branitelji starog rimskog carstva htjeli bi ublažiti rimski imperijalizam time, što tvrde, da su stari Rimljani postupali tako prema »barbarima«. No Grčka, Egipat, Sirija i Kartaga nijesu bile barbarske zemlje, pa i one su osjetile rimsku imperijalističku pesnicu i rimski ropski sistem.

Titov slavoluk jest spomenik propasti židovstva, ali ujedno i dokaz, kako su stari Rimljani postupali prema kulturnim narodima. Židovi su doduše vikali: »Krv njegova na nas i na našu djecu!« Ali ako su Rimljani bili za njih bič Božji, to još ne opravdava rimske okrutnosti. Bič je bič, a nije maslinova grančica ni lovorov vijenac. Pa ako je Krist plakao gledajući buduće razorenje Jeruzalema, zašto da mi ne žalimo sudbinu jednoga naroda, koji je pao kao žrtva svoje sljepoće i tuđe kurjačke ćudi, a Krist je molio za nj na križu: »Oče, oprosti im...«?

Prema svjedočanstvu Josipa Flavija, koji je opisivao događaje, u kojima je i sam bio učesnik, palo je u Vespazijanovu i Titovu židovskom ratu milijun ljudi. Polovicu tih žrtava progutale su bitke kod opsade i uništenja Jeruzalema. Židovi su se borili besprimjernim heroizmom. Pet mjeseci opsjedao je Tito njihovu prijestolnicu, i na koncu grad je pao. Tito je odveo u ropstvo 97.000 Židova. Godine 70. pao je Jeruzalem, a kasnije bio je Titu i njegovu ocu Vespazijanu priređen u Rimu svečani triumf. U najvećem sjaju prolazili su Vespazijan i Tito Svetom Cestom preko Foruma na Kapitolij. Dobar poznavalac klasične, židovske i kršćanske starine pokojni dr Anton de Waal, čiji smo grob također vidjeli u Rimu, opisao je taj triumf u romanu »Juda's Ende« ovako:

»Odio konjaništva otvorio je povorku. Iza konjaništva išli su senatori i najviši dvorski i državni činovnici u bijeloj svečanoj togi, a onda glazbari s frulama i trubljama.

Kao morski valovi bučili su u beskonačnom klicanju s tisuću usnica radosni povici: Io triumphe!

Za zabavu naroda bacali su među mnoštvo novokovane novce, koji su imali na jednoj strani carevu sliku, a na drugoj strani bila je prikazana jedna žena, kako sjedi u okovima pod palmom, a pod njom je bio potpis: Judaea capta (zarobljena Judeja).

U živom oduševljenju sve su oči bile uprte u ratni plijen. Sprijeda su nosili sedmerokraki svijećnjak

i stol za beskvasne hljebove. Iza toga su slijedili na nosilima i u košarama svi mogući zavjetni darovi, koji su vijekovima bili darivani jeruzalemskom hramu: vrčevi, kandelabri i svjetionik od čista zlata; jedan čokot, što ga je bio darovao car Augusto, isto tako od suha zlata; veliki okrugli štitovi od kovana zlata i srebra, koji su resili pročelje hrama; zlatom okovane i draguljima iskićene grede iz svetišta, i još mnogo drugih stvari od neprocjenjive vrijednosti — — —

Kolegij sv. Jeronima.

— — — Iza zaplijenjenih svakovrsnih predmeta dolazili su bijeli bikovi, određeni za žrtvu na Kapitoliju, okićeni vrpcama i vijencima, s pozlaćenim rogovima; vodili su ih lijepi mladići, koji su nosili zlatne žrtvene zdjelice. Odmah iza toga dođoše ratni zarobljenici, najprije Simon Joras, »Mesija i kralj izraelski«, koji je podigao narod na ustanak protiv Rimljana te je vodio obranu zidova i najposlije obranu

brda, na kojem se dizao hram. Imao je kraljevski diadem na glavi, zlatne lance oko vrata i zlatno prstenje na rukama, nosio je preko bijele tunike grimizni plašt, izvezen zlatnim palmama i zvijezdama, ali ruke su mu bile sapete jedna preko druge teškim željeznim okovima — — Njemu sa strane koracala je kraljica, »zvijezda danica«, i ona u potpunom kraljevskom ornatu; a za roditeljima stupala su njihova djeca, tri dječaka i jedna djevojčica — — —

— — Tada je došao u pratnji levita vrhovni svećenik, u potpunom ruhu svojega svetoga ureda, sa zlatnim, draguljima iskićenim štitom na prsima, s mitrom na glavi i sa zlatnom kadionicom u okovanim rukama. — —«

U daljnjoj su povorci, kako opisuje dr A. de Waal, išli leviti, a onda se pojavio car Vespazijan, okružen liktorima i kohortom odabranih pretorijanaca, na kolima, koja su vozila četiri bijelca. Car je držao u desnici lovorov vijenac, a u ljevici žezlo od slonove kosti s likom orla na vršku. Imao je zlatne cipele, odjeven je bio ruhom Jupitera Kapitolijskoga, a nad glavom mu je jedan rob držao Jupiterovu krunu.

Za ocem je slijedio Tito u grimiznom, zlatom izvezenom odijelu, sa zlatnim vijencem oko čela.

Najposlije su dolazile pobjedničke legije, koje su nosile velike slike jeruzalemskoga hrama, slike juriša na grad i drugih ratnih prizora.

Rimljani su mislili, da je nakon razorenja Jeruzalema osigurano za vazda njihovo svjetsko gospodstvo. Podigli su i hram Pacis Aeternae — Vječnoga Mira. Kako saznajemo iz Svetonija, njima je bilo dobro poznato proročanstvo, da će iz Judeje doći Mesija, koji će zavladati zemljom. Vespazijan je doista došao iz Judeje, kad je pobijedio svoje suparnike, koji su se s njime otimali o carsko dostojanstvo. Rimljani su tada prenijeli to proročanstvo na Vespazijana. Utvrdila ih je u tom mišljenju još više ta činjenica, što su evo sada bili pobijeđeni i Židovi, koji su govorili, da se proročanstvo odnosi na njih. Triumf Vespazijanov i Titov imao je biti potvrda vjere u vječnost rimskoga carstva.

Ogroman broj židovskih zarobljenika, među kojima je bilo i kršćana, bio je upotrebljen za gradnju Vespazijanova amfiteatra, Titova slavoluka i Titovih terma. To su imali biti dokazi svemu svijetu, da je Rim nepobjediv i da ga više nitko ne može srušiti. Teško onomu, tko digne ruku na »gospodare zemalja« !

Međutim, svjetska je povijest kretala drukčijim pravcem, nego što su to mislili »terrarum domini«. Iz katakomba krčilo je sebi kršćanstvo put u sve veće slojeve naroda, pa i u samu carsku porodicu Flavijevaca. Čula se riječ: Judaea capta, ali je imao doći i poklik: Vicisti, Galilaee — pobijedio si, Galilejče...

Završena je bila misija i Židova i rimskih osvajača. Nije bilo više potrebe, da postoji jedan »izabrani narod«. Ali nije se dugo moglo održati ni načelo: Tu regere imperio populos, Romane, memento. Rim je postajao središte novog duhovnog carstva, u kojem je imalo vrijediti načelo: Laudate Dominum, omnes gentes; laudate Eum, omnes populi! — Hvalite Gospodina, sva plemena; hvalite Ga, svi narodi! Razvijalo se novo čovječanstvo, gdje po riječima sv. Pavla »nema Grka ni Židova, obrezana ni neobrezana, divljaka ni Skita , roba ni slobodnjaka, nego sve i u svemu Krist.« Objavljena je bila, kako ističe isti sv. Pavao u poslanici Rimljanima, tajna »po zapovijedi vječnoga Boga, da se pokore vjeri svi narodi«. Ropstvo nije bilo ukinuto jednim mahom, nego mu je bilo podrezano korijenje kršćanskom naukom o bratstvu svih ljudi, o jednakosti pred Bogom, o slobodnom upotrebljavanju volje, o pravu na obitelj i o svetosti i nerazrješivosti ženidbene veze, koja vrijedi isto toliko kod roba kao i kod njegova gospodara. Za sve pojedince i narode proglašeno je bilo pravo, da budu »sugrađani svetih i ukućani Božji«. Za sve fizički i razumno razvijene ljude bila je proglašena dužnost rada, te je sv. Pavao kazao: Tko ne radi, neka i ne jede.

Kristovo evanđelje bilo je »Židovima sablazan, a poganima ludost« (I. Kor. 1, 23). Tacit je nazvao kršćanstvo »pogubnim praznovjerjem« (exitiabilis superstitio). Svetoniju su kršćani bili »soj ljudi novog i zlotvornog praznovjerja« (genus hominum superstitionis novae et maleficae). Na Palatinu je u ruševinama t. zv. Gelocijeve kuće otkopana g. 1850. i jedna karikatura, kojom se jedan đak poganin rugao svojemu školskomu drugu kršćaninu. Karikatura predstavlja čovjeka, razapeta na križ, s magarećom glavom, a prema njemu okrenuo se dječak držeći ruke u položaju molitve. Odozdo je grčki tekst: »Aleksamen se klanja svojemu bogu«. Blasfemijska dakle dosjetka protiv kršćana o štovanju magareće glave, o kojoj govori i Tertulijan, bila je tako popularna u rimskom carstvu, da su je ponavljala i školska djeca. Općeniti prezir kršćana crta već sv. Pavao u prvoj poslanici Korinćanima:

»Do ovoga časa i gladujemo i žeđamo i trpimo golotinju, i ćuškaju nas, i potucamo se,

i trudimo se radeći svojim rukama. Psuju nas, a mi blagoslivljamo; progone nas, a mi trpimo;

kleveću nas, a mi molimo; postasmo kao smeće svijeta, izmet svima sve do sada.«

Premda kršćani nijesu ništa radili, što bi bilo u istinu protiv državnih vlasti, i premda su vršili prave građanske dužnosti bolje nego drugi, ipak su radi nijekanja poganske vjere bili izvrgnuti najokrutnijim progonima i pogromima. Novi duh, koji je odozdo reformirao svijet, nije se mogao sviđati pristašama stare državne ideje, koja se gušila sama u sebi, jer je računala samo s jednim narodom, a i u ovom narodu samo s privilegovanim pojedincima i obiteljima. Kršćanima su tovarili na leđa najgore zločine, pače Svetonije je mislio, da i nemire Židova može pripisati Kristu (imulsore Christo tumultuantes). Često su Rimom zaorili poklici svjetine: Christianos ad bestias, christianos ad leones! S kršćanima pred zvjerad, s kršćanima pred lavove! A rimski carevi

Neron, Domicijan, Decije, Valerijan, Aurelijan, Dioklecijan, Galerije, Sever, Maksimin i najposlije Ju-

Slika sv. Jeronima u našoj crkvi u Rimu.

lijan Apostata nijesu se ustručavali da tim ili sličnim poklicima udovolje, jer su mislili i onako, da je kr-

šćanstvo državni zločin. Progoni su imali da pribave zadovoljštinu legijama najoprečnijih bogova, koji ne bi mogli živjeti u miru ni međusobno, a kamo li da dadnu životni zakon čovjeku.

Kršćani nijesu prihvatili borbe s poganstvom na onom terenu i s onim sredstvima kao rimski robovi ili Židovi. Premda ni oni nijesu bili svi sveci, premda je i njihovo srce znalo kipjeti od gorčine, premda je i među njima bilo već od početka kukolja, ipak se njihova cjelina držala nauke sv. Pavla:

»Blagoslivljajte one, koji vas progone, blagoslivljajte a ne kunite — — —

— — — Nikomu ne vraćajte zlo za zlo, nastojte oko dobra pred svim ljudima.

Ne osvećujte se sami, ljubezni, nego podajte mjesto srdžbi; jer je pisano: »Moja je osveta, ja ću je vratiti,« govori Gospodin.

No ako je gladan neprijatelj tvoj, nahrani ga, sko je žedan, napoj ga; jer čineći to ugljevlje ognjeno skupit ćeš na glavu njegovu.

Ne daj, da te zlo nadvlada, nego zlo nadvladaj dobrom.«

Najnečovječnijim mučilima silili su pogani kršćane, da se odreku Krista. Razapinjali su ih na krst, palili su ih zubljama, ubijali su ih polagano strjelicama, ulijevali su im ocat u rane, otkidali su im i derali jedan komad tijela za drugim. A to nije trajalo ni deset ni sto, nego tristo godina. No kršćani su osjećali, da imadu iza sebe Božji zakon i da se ne bore za jednu misao, koja bi smjela da se obazire na momentanu popularnost ili nepopularnost, nego da nose odgovornost za sve buduće vijekove Crkve i za svoju vječnost.

Mnogi mučenici nijesu pokazivali nikakva znaka, da trpe, premda su im bolovi bili užasni. Minucije Feliks piše: »Dječaci i naše ženice nadahnutom ustrpljivošću u bolu smiju se križevima i mučilima, zvijerima i svim strahotama muka.« Sv. Ignacije Bogonosac, koji je mučen pod carem Trajanom, piše Rimljanima, neka ne pokušavaju, da ga izbave: »Dajte, da budem hrana zvjeradi, po kojoj mogu postići Boga. Žito sam Božje i neka budem samljeven zubima zvijeri, da postanem čisti kruh Kristov. Radije laskajte zvjerima, neka mi budu grob i neka ne ostave ništa od moga tijela, da ne budem komu na teret, kada preminem.« Sv. Polikarpo, starac od 86 godina, apostolski učenik, veselo umire u mukama. Sv. Blandina ne daje znaka, da trpi, premda joj je cijelo tijelo razderano, nego govori: »Kršćanka sam, i ništa se zla kod nas ne radi.« Sv. Agneza navršivši tek trinaest godina podnosi mučeničku smrt mirno kao najveći heroj.

Dok je rimsko carstvo stradavalo od nekih careva, koji su poput Kaligule govorili: Utinam populus Romanus unam cervicem haberet! Kamo sreće, kad bi rimski narod imao jednu šiju! ili koji su se poput Nerona držali načela: Εμοῦ ζῶντος μιχθέτω γαῖα πυρί — Neka izgori zemlja makar i za mene živa; dok su se slijepo trošile sve fizičke, a još više moralne energije rimske poganske porodice i rimskog poganskog društva; dok se protiv oslabljenog rimskog carstva spremala elementarna, nikad prije neviđena poplava seobe naroda; dok je Rim najposlije izgubio i tu čast, da bude carska prijestolnica: — dotle je kršćanstvo tražilo »ono, što je odozgo«, ali je time ujedno stvaralo rimskomu narodu u njegovim prirodnim granicama i nove osnove opstanka preporađajući obitelj i propovijedajući vjeru, koja je imala da se obazire ne samo na jedan narod, nego na sav svijet. Seoba naroda zatekla je u Rimu novu kulturu i novi duhovni autoritet, i Rim, umjesto da doživi sudbinu Ninive, Babilona ili Memfisa, postao je duhovno središte novih naroda. Da nije bilo kršćanstva i rimskih papa, veliko je pitanje, ne bi li novi narodi učinili s Rimom barem ono, što su koncem srednjega vijeka Turci učinili s Bizantom.

XVI. U bazilici sv. Klementa.

Nedaleko od Vespazijanova koloseja diže se bazilika sv. Klementa. To je mjesto, koje je najuže spojeno s prvim vijekom kršćanstva i sa slavenstvom.

Klement I., treći nasljednik sv. Petra i četvrti namjesnik Kristov na zemlji, bio je, kako kazuju neki stariji pisci, učenik sv. Pavla, apostola naroda. Vidio je sv. Petra i sv. Pavla u Rimu, proživio je progonstvo kršćana pod Neronom i Domicijanom, vidio je propast Židova i triumf Vespazijana i Tita, a najposlije bio je pod Trajanom prognan na Herzonez, gdje su ga pogani radi širenja kršćanske vjere utopili svezavši mu gvozdeno sidro oko vrata. Kršćani su svagdje imali organizovana pogrebna društva, jer su smatrali pokapanje svojih pokojnika svetom dužnošću tako, da su katkada prodavali i crkveno posuđe u tu svrhu. Oni su izvadili tijelo mučenika iz Crnoga mora i pokopali ga u jednoj kapelici. Grob sv. Klementa bio je poslije zaboravljen, dok ga nije otkrio sv. Ćiril, koji je zajedno s bratom Metodijem prenio svete ostanke u Moravsku, a odatle u Rim.

Sv. Klement bio je dostojan nasljednik sv. Petra i odličan učenik sv. Pavla. Odmah u prvom vijeku kršćanstva javlja se on kao snažna ličnost na stolici rimskih papa. Poput sv. Pavla i on utišava vjerske prepirke među Korinćanima šaljući im divne poslanice, koje se odlikuju klasičnim stilom, velikom dubinom misli, učenošću i razboritošću. Kao rimski patricij prošao je svu tadašnju obrazovanost, a budući da je uz to poznavao u tančine Sv. Pismo i apostolsku nauku i tradiciju, bio je vanredan dijalektik i stilista. Svet u životu svršio je i svetom smrću. Borio se za jedinstvo Crkve, dok je živio, a toj ideji služi i njegova bazilika, u kojoj se pored njegove grobnice nalazi

i grobnica predstavnika istočne Crkve sv. Ignacija Bogonosca iz Antiohije, kao i grobnica sv. Ćirila, apostola slavenskih naroda.

U subotu tridesetoga svibnja sakupljamo se iza 7 i po sati u toj bazilici, koja pripada zajedno sa samostanom pokraj nje irskim dominikancima. Tri crkvene lađe sve se više pune. Ovo je zajednička pobožnost za sve. Prije smo obilazili bazilike u skupinama prema vlakovima, a sada se svi sastajemo skupa: i rimokatolici i grkokatolici, i Banovci i Slavonci i Dalmatinci i Bosanci i Hercegovci i Vojvođani. Neprestano ulaze na vrata novi ljudi. Vratar trese na ulazu škrabicom i prima milostinju za crkvu. U golemom mnoštvu ljudi ističu se najviše obrtnici, seljaci i radnici. Hodočašće imade potpuno »pučko« obilježje. Inteligencije i visokih svjetovnih ličnosti imade malo. I tu se vidi, što je liberalizam načinio u Hrvatskoj. Nijesmo mi kao Nijemci, kod kojih idu u hodočašća i ministri, pa i sam bivši državni kancelar dr Marx. Nijesmo ni kao rumunjski katolici, koji su bili primljeni u audijenciju kod Sv. Oca 25. svibnja, a među njima su od dvije stotine hodočasnika bila dva bivša ministra, četiri poslanika, četiri senatora, jedan pukovnik i mnogi profesori, liječnici i advokati. Vidimo po sastavu našega hodočašća, kakav duh vlada među hrvatskom svjetovnom inteligencijom. Ta se inteligencija otuđila katolicizmu, koji ona naziva klerikalizmom. Od hrvatskih svjetovnih inteligenata zastupani su ovdje gotovo jedino predstavnici hrvatskoga katoličkoga pokreta. Ne čudimo se ni najmanje tomu, jer tko se u Hrvatskoj posljednjih dvadesetak godina starao za odgoj katoličke svjetovne inteligencije? Zar je ta inteligencija mogla u većem broju izrasti sama od sebe, kad se za njezin razvoj nije upotrijebilo ni toliko moralnih i materijalnih sredstava, koliko stoji jedan spomenik?

Ovo nešto vremena prije sv. mise upotrebljavam s nekim drugovima za razgledanje bazilike. Dr Kniewald vodi nas u podzemnu baziliku (kriptu), gdje je

otkrivena u posljednje vrijeme i obinska patricijska kuća sv. Klementa. Bili smo i jučer ovdje, a sada još pažljivije promatramo svaki predmet. U duši nam se javljaju osjećaji, koje je biskup Štrosmajer, opisujući u okružnici hrvatsko hodočašće od g. 1888., prikazao ovako:

»Jedva se izreći može, koje čuvstvo nježne pobožnosti zavlada u toj crkvi (kripti) hrvatskim i slavenskim srcem. Vidjeli smo tu trag starih, na stijenama lijepom pisanih slika, koje se odnose na život i ređenje naših sv. apostola, napose pak na smrt, na pokop i prenos svetog tijela Ćirilova iz bazilike Petrove u baziliku sv. Klementa. Vidi se odatle, da je toj svečanosti sveti otac papa Hadrijan II. glavom prisustvovao i njoj na čelu bivao. Vidjeli smo mi to mjesto upravo ob desnu velikoga oltara, vidjeli smo i sam lijes, u koji je tijelo našega sveca i apostola postavljeno bilo, vidjeli smo, velim, i sa svim žarom naše pobožne uspomene prema apostolima našim cjelivali smo mi i to mjesto i taj lijes, koji u nama uspomenu vječitih darova, koje je Božja milost praocima našim iskazivala, uzbuđuje. Sve te obrete i današnje stanje te divne podzemne crkve zahvaliti imamo blagodarnosti svetih otaca ter skrbi i učenosti gospodina Rossija. Žalibože u tome svetom lijesu nema više svetih Ćirilovih ostanaka, oni su se po svoj prilici koncem posljednjega vijeka zabacili i zametnuli, kada su Francezi Rim zauzeli i u svim svetim podzemninama ne znam kakvo blago, srebro i zlato tražili. Nijedan Slaven, koji iole do svete vjere i do svojih slavnih i pobožnih uspomena drži, ne bi smio u Rim doći, a da to sveto mjesto ne pohodi, tude se na ljubav, slogu i sveto jedinstvo ne okrijepi i na velike žrtve za vjeru i za domovinu svoju ne ohrabri.«

Vraćamo se natrag u gornju baziliku. Jedva se protiskujem do kapele sv. Ćirila i Metodija, koja je u desnoj lađi bazilike. Tu se sakupili najviše naši grkokatolici, koji hoće da pokažu najveće štovanje prema svetim slavenskim apostolima. Kapelica pobuđuje

veoma prijatan dojam. Freske je u njoj izradio g. 1886. talijanski slikar Nobili. Prikazani su na njima Spasitelj i sv. Ćiril i Metodije. Na jednoj slici vidi se uz papu Lava XIII. i lik biskupa Štrosmajera. Ovo je zapravo hrvatska kapela, jer je sagrađena u glavnom darovima naših crkvenih dostojanstvenika, kako kazuje i latinski natpis, koji glasi: »Josip Juraj Štrosmajer, biskup bosanski i srijemski, svijetli red đakovačkih kanonika i zbor Sv. Jeronima Ilirskoga pridoniješe dio novca svojom naklonošću. G. 1886. Svetište Ćirila i Metodija, kojih naukom i radom svi slavenski narodi priznadoše kršćansku mudrost.«

Prenosimo se duhom u ono veliko doba, kada se zapravo počinje kulturni i državni život Slavena. To je stupanje Slavena u svjetsku povijest. Sv. Ćiril i Metodije stvorili su nam tada moralni kapital, o kojem i danas živimo. Njihovu epohu označio je dr Vatroslav Jagić ovako:

»Narodima srednjega i novoga vijeka nema u svemkolikom razvoju njihova bivstva i državljanstva važnijega trenutka od pokrštenja. Krst i vjera kršćanska vrata su, na koja se ulazi u zbor i drugovanje s izobraženim narodima: to je zlatni ključ, koji otvara blagodati nova, na kršćanskim istinama osnovana života; ova svjetlost razgoni tminu krivoboštva, a stavlja temelj prosvjeti kršćanskoj.«

Sv. Ćiril i Metodije bili su ne samo dobri i ustrajni, nego i genijalni ljudi. Prevesti liturgijske knjige i dobar dio Sv. Pisma na slavenski jezik u ono doba — to je bio kulturni čin prvoga reda. To dokazuje ujedno, da je slavenska prosvjeta bila na dosta visokom stupnju, jer razvijen jezik predstavlja već sam po sebi i bogat duševni život. Nemoguće je i zamisliti, da bi se sva kršćanska kultura, svi kršćanski pojmovi, simboli i nazori mogli pretočiti u jezik primitivaca i divljaka.

Protiv rada slavenskih apostola ustali su franački imperijalisti, koji su se smatrali nasljednicima staroga rimskoga carstva. Sv. Ćiril i Metodije ne traže zaštite

u Carigradu, nego u Rimu. Oni znadu, da kršćanstvo ne može izvršiti svoju misiju, ako u njem nijesu povezani svi narodi jednim vidljivim duhovnim autoritetom. Ali ujedno znadu i to, da kršćanstvo ne uništava individualnosti nijednoga naroda. Pozivali su se na psalam: »Hvalite Gospodina, sva plemena, hvalite ga, svi narodi!« I rimski pape riješili su parnicu, koju je slavenstvo vodilo s Francima, u korist Slavena. Prošlo je bilo doba poganskoga shvaćanja o potpunom niveliranju i ekraziranju slabijih naroda; u kršćanstvu su se trebali ujediniti svi narodi u ravnopravnosti. Franački su biskupi bacili sv. Metodija u tamnicu, i tada je ustao papa najvećom žestinom na njegovu obranu izopćujući silnike. Istom kad su se protiv Metodija i njegovih učenika podigli i sami slavenski vladari, parnica je počela teći drugim smjerom, jer tko se na sudu ne bori za svoju stvar i tko pristaje uz protivnika, za toga vrijedi pravilo: Volenti non fit iniuria.

Dok u mislima prolazimo našu prošlost, u bazilici se sv. Klementa sakupljaju svi hrvatski nadbiskupi i biskupi. Nadbiskup Bauer čita uz asistenciju sv. misu. U istim prostorijama, u kojima su pjevali već toliki hrvatski hodočasnici prije nas, pjevamo i mi hrvatske crkvene pjesme. Nadbiskup Bauer uspinje se na propovjedaonicu, s koje je nekada propovijedao biskup Štrosmajer, i besjedi o riječima proroka Isaije, koje navodi sv. Pavao u poslanici Rimljanima: »Izaći će korijen Jesejev, i koji ustane da vlada narodima, u njega će se uzdati narodi.« Svima nam se u srce zasijecaju misli iz nadbiskupove propovijedi.

»Isus Krist osnovao je kraljevstvo svoje, koje se proteže po cijelom svijetu. Prije svoga uzlaska na nebo, rekao je: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«. Sv. Petra postavio je temeljem toga kraljevstva. »Ti si Petar t. j. stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata paklena ne će je nadvladati«. Sv. Petar i apostoli imadu da

čuvaju istinu. Katolička Crkva nije se nikada prevarila, ona je uvijek naučavala istinu. Šta bi ljudi sami po sebi mogli načiniti? »Omnis homo mendax«, svaki se čovjek sam po sebi može prevariti. Ali apostolima rekao je Krist: »I evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta«. A sv. Petru naročito je kazao: »Ja sam se molio, Petre, za tebe, da ne bi smalaksala vjera tvoja« i: »Ti utvrđuj braću svoju!« Krist je predao apostolima ne samo svoju nauku, nego i stado vjernika. Apostolska služba jest služba pastirska. A ta služba traži, da pastir bude budan, da odgoni vuka od ovaca i da ljubi svoje ovce. Ljubav prema stadu, to se traži od pastira. Prije no što je Krist predao vlast sv. Petru, pitao ga je: Petre, ljubiš li me? I istom, kad je Petar tri puta potvrdio svoju ljubav, predao mu je Isus vlast. Sv. Petar dao je i život za Boga i svetu Crkvu. A njegovim stopama išli su i njegovi nasljednici rimski pape. Ljubili su svoje stado, i vi ste vidjeli i u katakombama, da su mnogi njih dali i život svoj za Krista i za svoje vjernike. Isus Krist je krijepio i apostole i pape. Njegovom pomoću dogodila se stvar, koju ljudski um ne bi gotovo vjerovao: Dvanaest siromašnih ribara prevladalo je milošću Božjom svijet. Krist im je rekao: Idite i naučavajte sve narode. I oni su poslušali Kristov nalog. Nijesu osnivali Crkve za jedan narod, nego za sve narode. Čak i čovjek hoće, da njegovo djelo bude jedinstveno, a ne rastrgano. A zar ćemo se za Isusa Krista, koji je Bog, usuditi i pomisliti, da je on htio svoju Crkvu osnovati na nejedinstvu? Crkva, koja je samo za jedan narod, nije prava crkva, jer ne može vršiti misiju crkve. Prava crkva poznaje se po tom, ako se proteže na sve narode držeći se Spasiteljevih riječi: Idite i naučavajte sve narode! Kako li je teško stvarati kulturu! Kako li je teško bilo Crkvi vršiti svoje poslanstvo među narodima, koji su htjeli da se međusobno istrijebe! Ali sveta katolička Crkva ipak je to poslanstvo vršila. Vršila ga je i među nama. O tom nam kazuje i ova bazilika, u kojoj smo se danas sakupili, da dađemo hvalu Bogu, što smo se održali

u tako strašnim nevoljama kroz više od hiljadu godina ne samo kao narod, nego i kao katolici. Mi imademo ovdje zaštitnika svojega jezika i svoje kulture, kojemu su smrtni ostanci sahranjeni u ovoj crkvi. Providnost je htjela, da tako bude. Providnost je htjela, da nas grob sv. Ćirila uvijek poziva u Rim i da nas podsjeća na istinu: Ubi Petrus, ibi Ecclesia — gdje je Petar, tamo je i Crkva. Mi Hrvati imademo dužnost, da budemo uvijek zahvalni svetoj katoličkoj Crkvi i rimskim papama. Samo neznalice navaljuju na nas, što priznajemo Sv. Oca papu; samo neznalice tvrde, da su pape bili naši neprijatelji. Mi Hrvati imali smo uvijek osobitih dokaza ljubavi svete Stolice prema nama. Dobili smo mnogo toga, što nemaju ni drugi veći narodi. Mnoge naše rimokatoličke crkve služe se i danas u službi Božjoj povlasticom slavenskog jezika. Crkva imade veoma mnogo razloga, da traži jedan jezik u sv. misi. Ali kod nas ipak je Sveta Stolica stvorila djelomice izuzetan privilegovan položaj. Ona štuje i štiti slavenski jezik ne samo kod naših grkokatolika, nego i u onim rimokatoličkim crkvama, gdje je to u običaju. Ovdje u Rimu, gdje nas sve sjeća na apostole i na njihove nasljednike, naučimo se i mi biti apostoli. Apostoli, koji će živjeti po svojoj vjeri, ljubiti katoličku Crkvu i braniti je od svakog napadaja Amen.«

Cijelo vrijeme svete mise stojimo pod dojmom snažne nadbiskupove propovijedi, i kad ostavljamo baziliku sv. Klementa, iz naše se duše još uvijek diže prema nebu molitva, da bude »jedno stado i jedan pastir«, i da sačuvamo baštinu sv. Klementa I. i sv. Ćirila i Metodija.

XVII. Hrvati i Pape.

»Samo neznalice navaljuju na nas, što priznajemo Sv. Oca papu; samo neznalice tvrde, da su pape bili naši neprijatelji. Mi Hrvati imali smo uvijek osobitih dokaza ljubavi Svete Stolice prema nama«.

Mislim na te riječi nadbiskupa Bauera idući od bazilike sv. Klementa prema našemu stanu, da se zajedno s ostalim hodočasnicima spremim za današnju audijenciju kod Sv. Oca pape Pija XI.

Čudnovato, kako neki hrvatski pisci novijega vremena govore ogorčeno o ulozi papa u našoj prošlosti. Sakupljaju i razmaknutim slovima štampaju sve podatke, koji bi imali dokazati, da su pape rušili našu slobodu i da su nas svagdje prikraćivali. Katolik ne čini svoju privrženost Sv. Ocu papi ovisnom o tom, da li je koji papa pogriješio u svjetovnim stvarima. Katolik znade veoma dobro, dokle seže papinska nepogrješivost. Zato se naša ljubav prema vrhovnoj glavi kršćanstva ne bi pokolebala ni onda, kad bi Hrvatima od Svete Stolice bila učinjena i koja vremenita nepravda. Mi bismo tu pogrješku otvoreno priznali, mi bismo se borili, da se ta pogrješka ispravi i da se nikada više ne ponovi, ali unatoč tomu osjećali bismo i dalje ljubav prema općoj kršćanskoj zajednici i prema papinskom ugledu. Mi bismo i dalje znali, da je papinstvo naše duhovno središte. Drukčije rade protivnici papinstva. Da su pape činili u prošlosti i čudesa za nas, oni bi i onda ustajali protiv njih. Jer njima se ne radi o uklanjanju ove ili one pogrješke, nego o uništavanju katolištva uopće. Oni bi čak voljeli, da tih pogrješaka bude što više, jer bi onda imali više gradiva, kojim bi agitirali za otpad od Rima.

No Hrvati nemaju razloga, da se tuže na Svetu Stolicu ni u vremenitim stvarima. Naprotiv, mi smo od papa i papinstva primili toliko i vremenitih blagodati, da bi se i bezvjerac morao sjećati toga sa zahvalnošću.

Slaveni su bili uopće početkom srednjega vijeka zauzeli svojim seobama toliko prostora Evrope, da bi ga teško bili obranili samo svojom vlastitom snagom proti brojnim neprijateljima, koji su ih okruživali. Da se održala stara rimska državna ideja, mnogim Slavenima ne bi bilo nikako priznato pravo na njihovu novu domovinu. Ali mjesto rimske države počela se na temelju kršćanske ideje o bratstvu svih ljudi razvijati obitelj svih naroda, o kojoj kaže dr Franjo Rački: «Tek kršćanstvo sruši granicu među Grkom i barbarom, među Žudijom i poganinom, među bijelcem i crncem. Taj veličanstveni pojam čovječnosti, da su svi ljudi braća, tražit ćeš badava u Platona i Aristotela; pomisao o velikoj čovječanskoj obitelji, u kojoj su svi ljudi djeca jednoga Boga, izrasla je iz kršćanstva«.

Stupajući u veliku kršćansku obitelj nalazili su Slaveni najčvršće osnove priznanja svojega opstanka. Najveća je nesreća baltičko-polapskih Slavena bila u tom, što se za njih nijesu našli apostoli sv. Ćiril i Metodije, koji bi ih uveli u zajednicu općenite Crkve. Radi toga su oni izginuli u borbi s protivnikom, koji je imao jaču civilizaciju.

Rački imade potpuno pravo i u tom, kad u raspravi o sv. Ćirilu i Metodiju veli, da »bez kršćanstva ne bi bila nikada nikla ni znanost o čovječanstvu i jezicima ljudskim«. Stare poganske civilizacije i kulture postojale su više tisuća godina. Asirci, Babilonci, Egipćani, Grci i Rimljani dolazili su u dodir sa svim mogućim narodima, pa im nije nikada palo na pamet, da osim grčkoga ozbiljnije uče tuđe jezike, a još manje, da za koji tuđi manje napredni narod prevedu svoja najbolja književna djela. Rimski su pisci n. pr. poznavali Kartažane, Kelte, Germane i Ilire, pa su nam zabilježili tek po gdjekoju riječ iz njihova jezika. Kršćanstvo je naprotiv već od apostola štovalo sve jezike. Prvi čin apostola nakon došašća Duha Svetoga zabilježen je u »Djelima Apostolskim« riječima: »I stadoše govoriti tuđim jezicima«. Ako je Crkva željela, da se kod sv. mise upotrebljava jedan jezik, to nije potjecalo iz nikakva šovinizma. Crkva nije nikada sprečavala razvijanja kulture na narodnom jeziku. Šta više, od početka vrijedi u katolicizmu pravilo, da se propovijedanje vrši narodnim jezikom. Ako je koji svećenik radio drukčije, to je bila samo zloupotreba.

Kad su se Hrvati doselili u svoju sadašnju domovinu, zauzeli su krajeve, koji su bili sa svih strana otvoreni tuđinskim invazijama. Zato je trebalo tražiti prijatelja barem na jednoj strani. Stupanje u kršćansku zajednicu dalo je našim djedovima legitimaciju, da imadu pravo na krajeve, koji po staroj rimskoj državnoj ideji ne bi bili njihovi. Priključenje rimskim papama bijaše ne samo krasan čin vjerski, nego i uzoran potez narodne diplomacije. Ako je papa potvrdio ukinuće glagolice, valja uzeti u obzir, da je on u isto vrijeme učinio Tomislava i njegovo kraljevstvo snažnim faktorom međunarodnog života. Koji je papa branio Hrvatima, da pomoću svoje države razviju sav sjaj narodne kulture? Gdje je snažna država, tu se liturgijski jezik ne može iskoristiti u protunarodne svrhe. Ako Hrvati nijesu mogli trajno zadržati onaj položaj, što im ga je priznala Sveta Stolica za Tomislava, tomu nijesu krivi rimski pape. Tu nam ne bi bila pomogla ni općenitost glagolice. Mi možemo sami sebi predbacivati mnogo više nego i samomu romanskomu svećenstvu u Dalmaciji, pa ipak zato ne mrzimo svoje prošlosti. Čemu dakle da mrzimo pape, koji su uvijek bili naši prijatelji? Otkako su nas primili u kršćanski imenik, nikada nas nijesu izbrisali iz njega. Mi smo postojali za njih i onda, kad su nam i neki domaći sinovi pjevali smrtno opijelo.

Kolika li je razlika između papinstva i naših susjeda! Otkako smo zauzeli Jadranske obale, imali

smo sve do najnovijeg vremena u jugozapadnom susjedstvu dvije države, koje nas najbolje uvjeravaju, što su za nas bili rimski pape. Mletačka država glèdala je uvijek da nas uništi. Naprotiv pape, koji su također imali u našem susjedstvu svoju državu, pomagali su nam u svim kritičnijim časovima. Da su rimski pape kao svjetovni vladari imali tendenciju da budu imperijalisti, zar nam nijesu mogli biti barem isto tako opasni kao i Mlečani? Prijestolnica im je bila u sredini Italije, mogli su se pozivati na tradicije staroga rimskoga carstva, imali su veći auktoritet i bolju mogućnost za ekspanziju od Mlečana, pa ipak nijesu radili ono, što su radili Mlečani. Nijesu zauzimali naših krajeva. Uvijek su se borili za mogućnost opstanka svih naroda, a ne za svjetovni imperij jednoga naroda. Tendencija papa, koliko su bili i svjetovni vladari, bila je uvijek, da se pravda dijeli jednako svima. To je i sa vremenita gledišta prednost papinstva ne samo pred svjetovnim državama, nego i pred različitim t. zv. nacionalnim crkvama, koje su možda vršile neko vrijeme i dobru svjetovnu ulogu, dok je njihov narod bio pravedan prema svojim susjedima, ali čim su se u tom narodu počele razvijati imperijalističke tendencije, morale su i one nužno postati sredstvo imperijalizma i šovinizma, ili su se rasule, čim je nestalo država, koje su ih stvarale.

Ljubav rimskih papa prema Hrvatima očitovala se u svako vrijeme. Ali dosta je sjetiti se pobliže samo jednog razdoblja naše povijesti, pa je čovjeku odmah jasno, što je za nas značila Sveta Stolica. To je ono razdoblje, kada smo od papa dobili naziv autemurale christianitatis — predziđe kršćanstva.

Od sredine 15. vijeka postaju Hrvati središte pažnje papinskih nastojanja. U to doba, kada smo bili najnesrećniji, dolazimo do najvećeg utjecaja u Rimu. Gradi se gostinjac sv. Jeronima. Profesor bogoslovlja Marijan Bondenalić postaje tajnikom pape Siksta IV. Bosanac Juraj Dragišić utječe na papu Lava X., kojemu je bio odgojitelj u Firenci. Na lateranskom

saboru govore osim Jurja Dragišića splitski nadbiskup Bernardo Zane i modruški biskup Šime Kožičić. Pape se daju izvješćivati o svim znatnijim događajima u hrvatskim krajevima. Hrvatski poslanici dolaze svaki čas u Rim. Svaki se gotovo papa bavi mišlju da povede križarsku vojnu protiv Osmanlija. Pijo II., izdan od Mlečana, umire u Jakinu polazeći nakon pada Bosne na vojnu.

Mučeništvo je Hrvata u to doba nadčovječno. Prema izvještaju mletačkoga providura Dinka Capella odveli su Osmanlije od g. 1462. do 1520. u ropstvo iz same dalmatinske Hrvatske 70.000 ljudi. U bici na Krbavskom polju g. 1493. pada 10.000 hrvatskih boraca. Sultan Sulejman vraćajući se g. 1532. od Kiseka preko Slavonije u Carigrad zarobljuje 50.000 Hrvata. Od g. 1591.—1593. odvodi Hasanpaša u ropstvo iz krajeva oko Siska, Ivanić-grada, Turopolja i Karlovca 35.000 ljudi. Svake godine biju se krvave bitke, svake godine polaze u Hrvatsku osmanlijski četnici, koji pale sela i istrjebljuju pučanstvo iz njih. Sve komad po komad hrvatske zemlje natapa se krvlju mučenika i pada u neprijateljske ruke. Narod se u masama seli u tuđe krajeve. Nastaju hrvatske kolonije u zapadnoj Ugarskoj, Austriji, Moravskoj, pa čak i u Nizozemskoj i na Apeninskom poluotoku.

Očaj se uvlači u dušu hrvatskoga naroda. Hrvatski plemići obijali su sve pragove evropskih vladara tražeći pomoć. Nakon bitke na Krbavskom polju, o kojoj je ninski biskup Juraj Divnić opširno izvijestio papu Aleksandra, zavladala je među mnogim Hrvatima takva malodušnost, da je historik Tomašić kasnije rekao: »To je prvo razorenje hrvatskoga kraljevstva.« A Tuberon je napisao: »I tako je hrvatsko ime bilo gotovo zatrto.« Zlo se sve više povećavalo, jer već nije bilo dovoljno boraca ni za pobjede ni za poraze. Dubrovački pjesnik Mavro Vetranić, koji je tugovao nad »slavnim Hrvatima« gledajući, kako ih »ognjen zmaj do traga pomlati«, zabugario je u »Tužbi grada Budima«:

»A sad nije Kosova, a sad ni Krbave,
ni polja ravnoga ni hrvacke slave;
ner li je pogibla vojnika sva slava
i k zemlji ponikla jak sijeno i trava,
kada mraz i slana naglo se objavi,
ter se tuj poljana zelencom rastavi...«

»Bijedno kraljevstvo« (miserum regnum) i »ostanci ostanaka« (reliquiae reliquiarum) — to su u 16. vijeku nazivi za Hrvatsku. Razumljivo je, što nastojanja protestantskih agitatora nijesu u nas nalazila povoljna tla. Već u doba Luterovo bilo je u našim krajevima zavladalo prema njima ono raspoloženje, koje je kasnije na požunskom saboru ban Toma Erdödi izrekao riječima: »Imamo još tri rijeke: Savu, Dravu i Kupu; jednu ćemo dati novim gostima, da je piju.« Hrvati su u nevolji osjećali najjače potrebu jakoga papinstva. Njihove su oči bile uprte u Rim. Po svojem odaslaniku Tomi Nigeru šalje ban Petar Berislavić papi Lavu X. pismo, u kojem kaže: »I budući da se malo ili, bolje reći, ništa ne nadam od naših — svijetli je kralj Ljudevit mlad, velmože se više staraju za se nego za opće dobro, a staleži su među sobom nesložni — zato nemam kamo da se utečem, nego Vašoj Svetosti, koja se kao najbolji i najmilostiviji otac imade starati za sve kršćane.« Marko Marulić šalje g. 1522. papi Hadrijanu VI. latinsku poslanicu, u kojoj crta među ostalim i nevolje Hrvata u bojevima s Turcima. Isti Marko Marulić poziva u »Tužbi grada Hjeruzolima« papu, »ki ključe nosi vičnjega kraljevstva, ki Petrov brod vodi dileći blaženstva«, neka pozove sve vladare na križarsku vojnu, jer će neprijatelj inače osvojiti i Rim.

»A sad znaj, kad gori suseda tvoga stan,
Na tom je, da zgori i tvoj od onu stran.
Ja mnju ti, ni šala, kadi je Petrov hran,
Bit će konjem stala, a Rim stanišće vran.«

U nevolji se poznaje prijatelj. Dok se Mlečani udružuju sa sultanom, provodeći protiv Hrvata politiku svojega »sacro egoismo«, dotle papa i lateranski

sabor zaključuju križarsku vojnu protiv Osmanlija. Izrađena je bila ratna osnova, proračunani su bili troškovi, i počela se agitacija po cijeloj Evropi. Ali Mlečani su šurovali s Turcima čestitajući im njihove pobjede, izdajući im kršćanske planove i nastojeći da od Hrvatske ugrabe što više za sebe, a ni ostale kršćanske države nijesu htjele da se odazovu papi. U najvećoj nevolji Hrvata jedini je papa pokazivao smisla i ljubavi prema njima.

Ta ljubav nije ostala samo na papiru i u dobrim željama. Pape su slali u Hrvatsku i novaca i vojnika i oružja, da se možemo braniti. Jajce, Knin, Skradin, Klis isto su tako na njihovoj brizi kao i na brizi Hrvata. Papa Lav X. samo jednom prilikom šalje banu Petru Berislaviću 50.000 dukata.

Tako je bilo u doba, kad smo dobili naziv antemurale christianitatis. Ali ni kasnije nijesu pape zanemarivali Hrvata. Kad su bili osuđeni Petar Zrinski i Krsto Frankopan, papa se zauzimao za njihovo pomilovanje. Kad je Josip II. ukidao redove, a među njima i hrvatske pavline, koji su tada bili glavni predstavnici naše kulture, papa je i tu intervenirao. U najnovije doba papa Lav XIII. i Benedikto XV. nastavljaju prema Hrvatima tradicije prijašnjih papa, naročito Ivana VIII. i Lava X.

I zato su potpuno opravdane riječi nadbiskupa Bauera: »Samo neznalice tvrde, da su pape bili naši neprijatelji.« Mi hrvatski katolici ne ćemo da kidamo svoje veze s papama. Ne ćemo da ih kidamo ni s dogmatskih ni narodnih razloga. Od njih smo već u doba kralja Tomislava nazvani »naročitim sinovima svete rimske Crkve« (specialissimi filii sanctae Romanae Ecclesiae). To ime hoćemo da zadržimo i dalje.

XVIII. Proslava dvostrukog jubileja u Vatikanu.

Poklonili smo se u crkvama Euharistijskomu Isusu. Pohodili smo grob prvoga Kristova namjesnika sv. Petra. Bili smo na grobovima mnogih drugih Kristovih namjesnika u katakombama i u crkvama. Penjali smo se na koljenima uz Svete Stube. Obnovili smo u duši uspomene na staru i novu civilizaciju. Sjetili smo se povijesti Hrvata, povijesti Slavena i povijesti kršćanstva. Došao je napokon i čas, da pođemo u pohode i sadašnjemu Kristovu namjesniku Piju XI. i da zajedno s njime proslavimo svetu godinu i tisućugodišnjicu hrvatskoga kraljevstva.

Noseći u duši naročito jutrošnje dojmove iz bazilike sv. Klementa sakupljamo se na Trgu sv. Petra. Južno sunce razlijeva raskošno talasje po Bernijevoj baroknoj kolonadi, koja na 284 veličanstvena stupa nosi 166 velikih svetačkih kipova. Iz svih ulica dolaze na trg grupe naših hodočasnika. Po uputama dra Josipa Marića, isusovca Sakača i drugih odbornika i vodiča stajemo u redove, sve četiri i četiri. Sprijeda su svećenici, za njima vjernici muškarci, a onda žene. I muškarci i žene odjeveni su propisno za audijenciju.

U 11½ sati počinjemo ulaziti kroz Brončana Vrata (Portone di bronzo) u Vatikan. Prolazimo pokraj Švicara, koji privlače svačiju pažnju svojim odijelom i sredovječnim kopljima. Kažu mi, da je njihova mondura skrojena prema starim nacrtima Michelangela. Da nemamo poštovanja prema ukusu najvećega majstora kršćanske umjetnosti, rekli bismo, da su boje ponešto kričave. Same uzdužne i poprečne pruge i trokuti narančaste, crvene i plave boje. Na prvi mah rekao bi čovjek, da je odijelo sašiveno od stotinu

raznobojnih komadića, koji inače djeluju na gledaoca vrlo plastično.

Ne zaboravljamo, da smo u najvećoj palači svijeta. To je cio grad, u kojem imade obično preko 500 stanovnika, a sada se u svetoj godini njihov broj znatno povećao. Palača zaprema površinu od 55.000 četvornih metara, a imade 20 dvorišta i oko 1.000 dvorana, kapela i velikih soba. Stanovnici imadu svoju posebnu župu i svojega župnika. Posebni vatrogasci paze, da se ne bi pojavio požar. Ovamo ne dolazi talijanski vojnik ni karabinijer, nego se za sigurnost staraju švicarske straže, plemićka garda i papinski žandari. I uprava je i aprovizacija posebno uređena. Premda

Slika iz katakomba: Riba s košaricom kruha.

je talijanska vlada proglasila i Vatikan državnim dobrom, koje ona daje tobože papi samo na uživanje, ipak sve ovdje funkcionira kao u posebnoj državi. Materijalne troškove namiruju katolici cijeloga svijeta Petrovim novčićem i drugim prinosima.

U Vatikanu se neprestano radi. Sa svih strana svijeta slijevaju se ovamo struje bujna duševna života. Na sve strane svijeta šalju se odatle poticaji nalozi, opomene i pohvale. »Circumdate Sion et complectimini eam; narrate in turribus eius« (Ps. 47, 13). Najučeniji ljudi vode poslove duhovne uprave, zakonodavstva, sudstva i discipline. A predstavnik ovoga duhovnoga suvereniteta i središte svega duhovnog saobraćaja i rada jest sam Sveti Otac papa.

Zakrećući na više mjesta uspinjemo se u dvoranu za beatifikacije. Ta golema dvorana, koja je sagrađena iznad predvorja bazilike sv. Petra, razdijeljena je za ovu zgodu ogradom u tri dijela. Sprijeda je povišen podij, na kojem se diže papinsko prijestolje, a oko njega su s desna i s lijeva sjedala za episkopat i odbor. Po sredini je uzdužni prolaz, koji ostaje slobodan, a s desne i lijeve strane nalaze se ograđeni prostori, u koje ulaze na desnu stranu muškarci, a na lijevu žene.

Naša se povorka silno otegnula. Dvorana je već prilično ispunjena, a posljednje redove vidimo kroz prozore, kako još stoje na Trgu sv. Petra. Ulaženje traje otprilike jedan sat i četvrt. Dvorana je na koncu potpuno puna, u njoj se sakupilo oko 3.500 ljudi.

Msgr dr Josip Lončarić nosi i pokazuje dvoranom zlatni kalež, koji će biti darovan Sv. Ocu. Lijepu tu umjetninu od zlata, srebra i dragoga kamenja izradio je hrvatski kipar prof. Ivo Kerdić, koji se zajedno sa svojim suradnicama grafičarkama Olgom Höckerovom i Martinićevom nalazi također u dvorani. Ovo umjetničko društvance popunja i najbolji slikar hrvatskih proštenjarskih i crkvenih motiva prof. Maksimilijan Vanka.

Kalež je izrađen kao spomen na tisućugodišnjicu zakraljenja Tomislavljeva i kao dokumenat razvoja katoličke Crkve među Hrvatima. Na podnožju je latinski natpis : S. P. Pio XI. in memoriam primi regis coronati gens croatica A. MCMXXV. R. M. — Svetomu Ocu Piju XI. na spomen prvog okrunjenog kralja daruje hrvatski narod g. 1925. Iznad ovog natpisa nalaze se u emalju izrađeni grbovi : Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Istre, Vojvodine. Između grbova izrađeni su relijefi : sv. Ćirila, sv. Metodija, sv. Jeronima, bl. Augustina Kažotića, bl. Marka Križevčanina i bl. Nikole Tavelića. Ornamentikom i simbolikom na dršku kaleža predstavljeni su dogmatski, papinski i narodni motivi. Na kupi su tri relijefa s hrvatskim natpisima u staroslavenskim

pismenima : Ivan X. šalje Tomislavu krunu. — Lav XIII. osniva zavod sv. Jeronima. — Benedikto XV. dopušta hrvatske obrede. Te je tekstove izradio sveučilišni prof. Stjepan Ivšić. Na relijefima se ističu figure : kralja Tomislava, Lava XIII., biskupa Štrosmajera, nadbiskupa Štadlera, Benedikta XV. i nadbiskupa Bauera.

Ulaze u dvoranu Švicari sa šljemovima i kopljima.

U jedan sat poslije podne nastaje dvoranom najprije karakterističan žamor, a onda se javlja Sv. Otac papa, koji se na ulazu, kuda smo i mi unišli, uspinje na nosiljku dajući se nositi dvoranom, da ga svi hodočasnici mogu vidjeti.

Val oduševljenja i ganuća prolazi dušom svih hodočasnika. Sedam hiljada ruku pljeska namjesniku Kristovu, koji dolazi u ime Gospodnje kao suveren naših srdaca. Iz tri tisuće i pet stotina grla čuju se pozdravni poklici, od kojih dršću zidovi dvorane i ječi cijeli Trg sv. Petra. Među hrvatskim poklicima : »Živio !« čuju se i poklici : »Hoch !« i »Eljen !« Oduševljenje je tako sugestivno, da i neki inovjerci, koji se nalaze među nama, povučeni primjerom drugih, spontano pljeskaju i kliču. U cijeloj dvorani kao da kuca samo jedno razdragano srce i diše jedna entuzijastička duša.

I Sveti Otac dijeli s nama naše oduševljenje. Priznao je kasnije našim biskupima, da je bio našim dočekom »entusiasmato« (zanesen), a i u svojem govoru istaknuo je »živahnost, koja nam je svojstvena«.

Ne pazimo, tko je u pratnji Sv. Oca. Naše su oči uprte samo u nj. Profinjene crte lica, kakve se vide u ljudi, koji provode život u neprestanom radu i molitvi, prodahnute su lakim rumenilom. Svijetle oči, koje odaju sjevernoitalsko podrijetlo, imadu u sebi nešto fascinantno. Njihov vedri, ali ipak ozbiljni pogled kroz očale kao da je uperen u svakoga pojedinca. Na fino stisnutim usnicama lebdi potez lagana i mirna smiješka.

Nošen sredinom dvorane rukama svojih stražara i valom našega oduševljenja, blagoslivlja Sv. Otac

sve hodočasnike. Došavši do podija silazi s nosiljke i krepkim, gotovo mladenačkim brzim koracima uzlazi preko stepenica do svojega prijestolja.

Dvoranom se razliježe hrvatska pjesma posvetnica »Do nebesa nek se ori.« S dvostrukim zanosom pjevamo stihove isusovca patra Perice:

»Isukrste, Srcu Tvom,
S nama naš se kune dom:
Dušom, tijelom vijek sam Tvoj
Za krst časni bijuć boj.«

U prednjem dijelu dvorane sakupljeni su hrvatski i slovenski biskupi, koji su dopratili u dvoranu Sv. Oca, a neposredno prije toga bili su primljeni od njega u posebnu audijenciju. Među biskupima nalaze se i papinski nuncij u našoj državi msgr. Hermenegildo Pellegrinetti i naš poslanik u Vatikanu dr Josip Smodlaka. Iza dra Smodlake nalazi se umjetnik spomenkaleža profesor Kerdić. Dalje su se poredali članovi centralnog odbora hodočašća: presv. gospoda Milan Strahinšćak i Josip Hadrović, preč. i vlč. gospoda dr Ante Slamić, dr Josip Lončarić, dr Josip Marić, dr Stjepan Bakšić, franjevački gvardijan iz Karlovca fra Đuro Bencetić, tajnik i ravnatelj kancelarije subotičke apostolske administrature Ante Skenderović, upravitelj velikobečkerečke biskupske kancelarije Nikola Gerőfi i među njima glavni organizator transporta zagrebački odvjetnik dr Željko Farkaš. Iza odbora poredali su se hodočasnici, koji su određeni, da osobno pristupe Sv. Ocu papi, a među njima je i supruga prvoga delegata za sklapanje konkordata i ministra na raspoloženju dra Vojislava Janjića.

Nakon svršetka himne posvetnice stupa naprijed preuzv. g. nadbiskup dr Ante Bauer i latinskim jezikom pozdravlja Sv. Oca papu ističući ukratko sadržaj adrese hodočašća i moleći ga, da primi darove, koje mu prilikom proslave svete godine i tisućugodišnjice kralja Tomislava predaju hodočasnici.

Sv. Otac Papa ustaje i pozdravlja najprije hrvatski pozdravom: Hvaljen Isus! Iza toga sjeda na prijestolje i govori talijanski zamolivši prije šibeničkoga biskupa dra fra Jeronima Miletu, da bilježi njegov govor. Na desnoj strani Sv. Oca stoji papinski tajnik msgr Caccia. Četiri Švicara stoje na podiju kao papinska tjelesna straža.

Riječi su papine odriješite, krasno stilizovane i zanosne. Sv. Otac govori od srca, iz pune duše, prirodno, uvjerljivo i tako jasno, da ga mogu čuti i oni, koji su gotovo na kraju dvorane. Srednje dubok glas, retorski akcenti i kadence bez ikakve monotonije i izvještačenosti, žive južnjačke geste i snažan stil daju cijelomu govoru ozbiljno, duboko i sugestivno obilježje. Osjeća se, da govori duhovni otac i iskusan državnik. Kod pojedinih mjesta, naročito kod poticanja na odanost prema Sv. Stolici i kod spominjanja kralja Tomislava i kneza Branimira nastaje u dvorani dugotrajan pljesak i klicanje. Svi su slušaoci tako reći elektrizovani, pa čak i oni, koji ne razumiju talijanski, nego paze u glavnom na muževan i odlučan glas Sv. Oca i na njegove žive geste. Događa se, što nije bilo kod nijednoga hodočašća: Sv. Otac tako se zanio, da je njegov govor trajao preko četrdeset minuta.

Biskup Mileta prevodi nakon toga papin govor na hrvatski, i to tako snažnim glasom, da ga čuje i razumije cijela golema dvorana. Kod istih mjesta, kao i za vrijeme papina govora, ponavljaju se burne ovacije Sv. Ocu. Sv. Otac, koji govori dobro poljski, prati s razumijevanjem prijevod biskupa Milete i katkada daje glavom znak odobravanja.

Dolazi i formalno predavanje darova. Nadbiskup Bauer uzlazi pred prijestolje i klečeći predaje Sv. Ocu spomen-kalež, koji nosi iza njega njegov tajnik dr Ante Slamić; pliticu, koju nosi dr Josip Marić; adresu, koju nosi dr Josip Lončarić. Sv. Otac ogleda okom vještaka i s priznanjem kalež, o kojem je u govoru rekao, da će ga sutra na Duhove upotrijebiti kod služenja svečane sv. mise. Dolazi na red križevački bi-

skup dr Dionizije Njaradi, koji predaje u ime hrvatskih i ukrajinskih grkokatolika staroslavenski liturgikon, uvezan u višebojnu kožu, za koji je nacrte izradio prof. Marko Peroš, a izveo ih g. Ivan Suhodobnik. Sv. Otac papa sa zanimanjem pregleda dar i izrekavši nekoliko pohvalnih riječi o našim grkokatolicima dodaje sa smiješkom latinski: »Ne valja zaboraviti, da smo Mi nekada bili i bibliotekar«. Pristupaju dr. Zagoda i dr Markulin, koji predaju Sv. Ocu istom izašli, u bijelu kožu uvezani novi hrvatski prijevod Sv. Pisma novoga zavjeta. Dr Ignacije Repar predaje album s fotografijama hodočašća, a trećoškolac Ebrić predaje lijepu, vlastitom rukom izrađenu tikvicu, na kojoj je osim narodnih motiva išarana i krasna slika crkve sv. Petra.

Pred Sv. Oca pristupaju redom, da mu se poklone: nadbiskupi i biskupi, članovi odbora, predstavnici hrvatskih katoličkih muških i ženskih organizacija i najposlije nekoliko djece. Neki hodočasnici, koji su u blizini podija, probijaju silom kordon Švicara i uspinju se do papinskoga prijestolja. Da spriječe navalu ostalih, zatvaraju Švicari kopljima srednji prolaz.

Audijencija, koja je bila svečana proslava svete godine i tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva, završuje se istom iza dva sata i po.

Sv. Otac papa izručuje nadbiskupu Baueru spomen-medalje za sve hodočasnike i uspinje se opet na nosiljku te se vraća natrag istim putem, kojim je i došao. Prate ga naši burni poklici, pljeskanje, dobre želje i iskrene molitve.

Izilazimo i mi iz dvorane, a kod toga mislimo mnogi, kolika li je razlika između triumfa starih rimskih careva i vojskovođa, koji su uz poklike »Io triumphe« dovlačili u Rim ostatke iskorijenjenih i zarobljenih naroda, i između današnjih papinskih slavlja, u koja dolaze svi narodi sami od sebe, da afirmiraju svoju i svačiju slobodu želeći svim narodima mir i red i moleći od Boga, da se na cijeloj zemlji ispune riječi Sv. Pisma:

Hvalite Gospodina, sva plemena!
Hvalite Ga, svi narodi!

XIX. Poklonstvena adresa hodočašća i govor sv. Oca.

Adresa, koju je u latinskom jeziku preuzv. g. nadbiskup Bauer u ime hodočašća predao Sv. Ocu papi Piju XI., glasi u hrvatskom prijevodu:

»Sveti Oče!

U ovoj svetoj jubilarnoj godini, kad kršćanski puk iz čitavoga svijeta hrli prema svetom gradu, i mi katolici iz Jugoslavije, tako Hrvati, Slovenci i Srbi, kao Albanci, Nijemci i Madžari, prošavši kroz sveta vrata pristupamo ka grobu prvaka apostolskog, da se poklonimo, i želimo svim žarom srca i svom snagom duše da postanemo dionici onih milosti i oprosta, kojih riznicu je Tvoja Svetost predobrostivo otvorila svima vjernicima.

U ovaj dan, što ga učini Gospod, prikazujemo Tebi, Sv. Oče, koji si na zemlji vidljivi namjesnik samog Boga i Isusa Krista, stup i potpora istine, učitelj neokaljane vjere, vjesnik mira u kraljevstvu Kristovu i ključonoša kraljevstva nebeskoga, najsrdačnije osjećaje vjernosti, poslušnosti, zahvalnosti i sinovske ljubavi. Ovu dakle vjernost u ime svih katolika našeg naroda na očigled čitavog grada i svijeta ispovijedamo, našu odanu počast Tebi najsmjernije izričemo i molimo usrdno, toplo i zaufano: Oče sveti, neka nas blagoslovi duša Tvoja.

Osim toga nama sa čitavim katoličkim svijetom zajedničkog jubileja, narod hrvatski, koji sačinjava najveći dio katolika našega kraljevstva, slavi drugi osobiti jubilej: tisućugodišnjicu krunjenja svojega kralja Tomislava, za kojega se kaže, da je od pape Ivana X. primio krunu, i god. 925. bio okrunjen za

kralja. I ovaj jubilej je ponukao nas, koje pred licem Svojim prostrte gledaš, da u ime čitavog naroda hrvatskog zahvaljujemo u prvom redu Svemogućem Bogu, a zatim nasljednicima sv. Petra za prerazlična dobročinstva, koja su nam tečajem vijekova udijelili.

Sveti Oče! Narod hrvatski malen je doduše brojem, ali si je životom i djelovanjem svojim stekao dostojno mjesto u povijesti. Među ostalim odlikovao se vijekovima čvrstim svojim pristajanjem uz ortodoksnu katoličku vjeru i uz rimske pape. Bijahu doduše predi naši, kao što smo i mi u najnovijim vremenima, zaokupljeni raznim, čas većim, čas manjim napastima. Tako su nas već u IX. vijeku kušali odijeliti od rimskog Pape. Počevši od XI. vijeka provaljivalo je među naš narod patarenstvo, počevši od XV. stoljeća muhamedovstvo, od XVI. vijeka protestantizam i u najnovije doba t. zv. staro-katolicizam. Šta dakle u svim ovim prilikama učiniše ocevi naši? Šta učinismo mi? Dadoše i dadosmo jednodušan odgovor ne toliko riječima izrečen, koliko djelima izvršen, da je duša hrvatska po naravi kršćanska.

Narod se naš naime junački borio i čim je prvu borbu i kušnju sretno izdržao odmah je i iznova izjavio svoju podložnost ovoj rimskoj crkvi. Iz pisma pak, koje je sretnog spomena papa Ivan VIII. dana 7. juna g. 879. upravio novoizabranom knezu Branimiru, razabire se, kako je njega naša pobjeda obradovala. To pismo je nama još i danas veoma milo, je u njem mu od riječi do riječi javlja ovo: »Jer smo na dan uzašašća Gospodinova usred služenja svete službe Božje ruke u vis podigli i blagoslovili tebe i sav narod tvoj i svu zemlju tvoju.«

O patarenstvu, koje je nekada naročito u Bosni i Hercegovini i te koliko briga zadavalo ocima našim i s kojim su ljute bojeve bili, danas se još samo u knjigama učenih ljudi raspravlja. Protiv Turaka i njihovih nepravednih navala i zuluma narod je naš vijekovima bio predziđe zapadnog kršćanstva. Jednako se spremnima pokazaše oci naši, kad se stalo nastojati, da u

Hrvatsku prodre protestantizam. Šta više, čitamo, da je na saboru u Požunu god. 1608. naš ban Tomo Erdödy trgnuo mač iz korica i izjavio se pripravnim poći u boj protiv savremenih vjerskih novotarija. A i današnji staro-katolicizam umire, tek što se rodio.

Evo smo ocrtali, Sveti Oče, neprekidno pristajanje našeg naroda uz katoličku vjeru i time u dušama svojim oživjeli silnu onu pažnju, koju je Apostolska Stolica kroz vijekove nama posvećivala, oživjeli smo i one bezbrojne milosti, kojima su nas tečajem nadarili rimski biskupi. Među ostalim prastarim darovima osobito nam se u pamet zasjekla upotreba staroslavenske liturgije, koju su nekada uveli sv. Ćiril i Metodije. Ovom se liturgijom Hrvati još i danas služe. Ovdje valja spomenuti i onu utjehu i pomoć, koju nam je Sv. Stolica vijekovima davala protiv Turaka.

Iz novije pak povijesti navest ćemo nekoje osobite dokaze za dobrohotnost Svete Stolice.

Tako nas na najveću zahvalnost prema Sv. Stolici nuka enciklika sretne uspomene Pape Leona XIII. »Grande Munus«, kojom je ne samo staroslavenska liturgija kao nekoć za pape Ivana VIII., odobrena, nego je i svetkovina slavenskih apostola Ćirila i Metodija propisana cijeloj crkvi. Isti je slavni Tvoj predšasnik našim biskupima podigao god. 1901. apostolskim pismom »Slavorum gentem« zavod sv. Jeronima u Gradu. Ovaj je zavod prošle godine nastojanjem Tvoje Svetosti nama povraćen. Ne smijemo mimoići niti naređenje blažene uspomene pape Benedikta XV., koji je ljeta Gospodinovog 1921. svima dijecezama našega kraljevstva dragovoljno dozvolio, da se služe rimskim ritualom sastavljenim u našem jeziku.

Dok nam je dakle srce zauzeto ovim i drugim bezbrojnim dobročinstvima Apostolske Stolice, prinosimo Tvojoj Svetosti ovaj kalež kao novogodišnji dar tisućgodišnjice i ujedno kao dokaz najveće zahvalnosti i sinovske ljubavi i poslušnosti, vruće želeći, da i Ti poput Tvoga predšasnika Ivana VIII.

»usred služenja sv. službe Božje« koju ćeš iz ovog kaleža služiti na »oltaru sv. Petra Apostola, podigneš u vis ruke i blagosloviš kralja našeg, sav narod naš i svu zemlju našu.«

Sveti Otac papa izrekao je na to ovaj govor :*

»Hvaljen Isus !

Naše srce i naša usta otvaraju se s osobitim zadovoljstvom vama, predragi sinci.

Jučer primismo vašu braću Slovence, a danas primamo Vas, tako brojne predstavnike dragoga nam naroda hrvatskoga.

Pozdravljajući veće skupine, pozdravljamo očinski i manje skupine, koje su tako dolično zastupane. Šta više, u ovim većim i manjim skupinama želimo da pozdravimo cjelokupnu etničku i jezičnu državnu skupinu, koja dolazi pod imenom kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

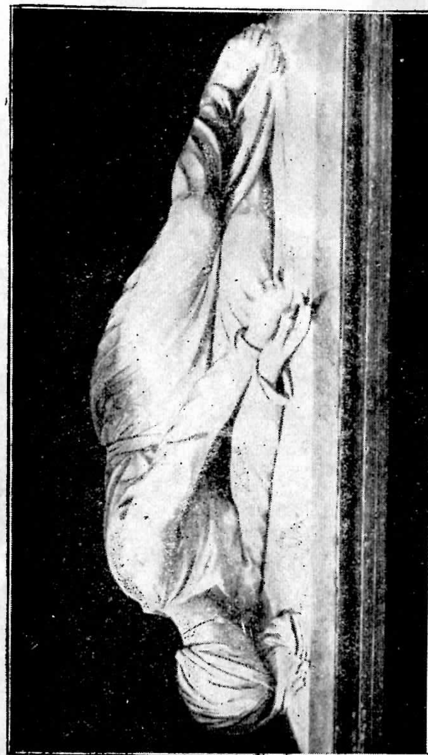
Naš pozdrav prati osobito zadovoljstvo, jer ste radi svetog jubileja došli u srce Majke Crkve, koja u ovoj godini dijeli u Rimu svim svojim sinovima blago oproštenja, očišćenja i obnove kršćanskoga života. To treba da bude plod jubileja.

Prožeti vjerom vaših otaca, koja je život vašega života, vi ste uzornom i osobitom pobožnošću obavili vježbe (pratiche) svete godine. Zato vam zahvaljujemo na lijepom primjeru, što ste ga ovom prilikom dali u Rimu.

Ali vi ste došli također radi svojega jubileja, došli ste, da ga proslavite ovdje sa zajedničkim Ocem vjernika. Jer nije svakidašnja stvar slaviti svoju tisućugodišnjicu kod pape, t. j. kod nasljednika onoga Ivana X., koji je pred 1000 godina, g. 925. podijelio kraljevsku krunu vašemu prvomu kralju Tomislavu. I radi toga mi čestitamo nama i vama.

* Nijesam mogao dobiti govora prema stenografskom zapisniku, zato ga iznosim prema bilješkama presv. g. biskupa dra fra Jeronima Milete.

Prigodom ove svečane proslave vi ste nam predali umjetnički izrađenu adresu zajedno s kaležem. Taj će nam kalež biti vanredno drag ne samo radi njegove materijalne i umjetničke vrijednosti, nego i radi njegove delikatne namjere kao i radi posebne zgode, u kojoj

Kip sv. Cecilije od Karla Maderne.

nam je darovan. Riječju kalež nazvao je Isus svoju muku. Ipak kalež znači i zahvalu. Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo : laudans invocabo Dominum. U ovom vašem jubileju mi zahvaljujemo Bogu za dobročinstva, što ste ih primili od Boga i od papa,

koji su pokazali prema vama naročitu skrb. Tako i vi zahvaljujete Bogu i pokazujete svoju zahvalnost Svetoj Stolici.

Hrvati će ovom zahvalom obnoviti vladanje svojih otaca, koji su davali i krv svoju za vjeru. Za ovu vjeru, koja se održala među vama poslije tolikih pokušaja hereza i raskola, zahvaljujemo Bogu. A zahvalit ćemo Mu s vašim kaležem. Ono, što je papa Ivan VIII. pisao vašemu knezu Branimiru: Na dan Uzašašća Gospodnjega prikazat ćemo na žrtveniku apostolskoga prvaka svetu žrtvu, da vas Bog blagoslovi u budućnosti kao i u prošlosti, — to kažemo i mi svima vama: Na dan Duhova, t. j. sutra, prikazat ćemo Bogu na žrtveniku apostolskoga prvaka s vašim kaležem svetu žrtvu, da vas Bog blagoslovi u budućnosti kao i u prošlosti.

Ali da se vratimo na prvi predmet. Vi ste došli također radi svete godine; zato se nadamo, da ćete ponijeti sa sobom blago ove svete godine. Preporučujemo vam, da u tom blagu bude i povećanje vjere i odanosti Sv. Stolici.

Vi zbiljski vidite ovdje u Rimu svojim očima praktičnu potvrdu onoga članka vjere, što ga ispovijedamo, kad kažemo: Credo in unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.

Unam, dok naročito u ovoj godini dolaze u pobožnom hodočašću u Rim, prožeti istom vjerom, narodi i iz najudaljenijih krajeva i od različitih rasa. Već su došli ili su najavili svoj dolazak vjernici iz Čila, iz Australije, iz Afrike, iz Egipta i iz Sjedinjenih Država Američkih, iz Danske, Švedske, Norveške i šta više sa Islandije.

Ovdje se očituje općenitost Crkve, velika kao svijet, dakle se očituje i njezino katoličtvo. I zemlje, koje su tek nedavno zadobile dar svete vjere, zastupane su ovdje u misionarskoj izložbi. Dakle jedna Crkva, općenita, katolička.

Sanctam. Vi nijeste bili nazočni kod kanonizacija prošlih dana, ali sutra, kad budete prisustvovali kod

kanonizacije dvojice blaženika, utvrdit ćete se u vjeri, da je Crkva neiscrpljiva stvarateljica svetaca i vidjet ćete, kako ih ona znade slaviti i predlagati ih vjernicima, da ih i oni časte i nasljeduju.

Apostolicam. Nužno je, da Crkva bude apostolska. Idući natrag sve do apostola mi dolazimo do Krista, koji je kazao istim apostolima: Euntes docete omnes gentes.

U Rimu se to vidi. Ovdje govori nasljednik Petrov, koji doduše kao osoba može biti nevrijedan, ali ipak uzlazi preko neprekidnog niza svojih predšasnika sve do Petra, šta više sve do Krista, koji je rekao Petru: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.

Ovdje se posjećuju one bazilike, koje svojim temeljima stoje na onoj zemlji, koja je primila u se krv Petrovu, na onoj zemlji, koju je on posvetio svojim apostolskim znojem, svojim propovijedanjem; tako je današnja Crkva, premda tako velika i raširena po cijelom svijetu, ista kao i malena Crkva u početku, koja je govorila s Kristom.

Sakupljajući ove osjećaje živahnošću, koja vam je svojstvena, vi ćete sakupiti i plodove i nastavit ćete borbu proti herezama i bezvjerju, ostajući postojani u vjeri otaca svojih. U katakombama, koje ste pohodili, nema onih novotarija, što ih propovijedaju heretici. I ne samo da ćete vi sakupiti te plodove, nego ćete vraćajući se u svoju zemlju postati apostoli vjere i sinovske odanosti prema Crkvi i prema nasljedniku Petrovu.

Želimo vam od srca to kao nagradu za očitovanje vjere, koje ste zasvjedočili ovdje u Rimu prilikom dvaju jubileja, t. j. svete godine i tisućugodišnjice krunisanja vašega prvoga kralja.

Nakon žalosnih godina sada se ponovno veselimo u Gospodu. Laetati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, quibus vidimus mala. Nakon tolikih razdora susreću se ovdje svi narodi, ujedinjeni u jednom osjećaju općenitoga bratstva.

Vi ste u svoj program metnuli i jednu osobnu točku: vi ste naime mislili, da ne biste dobro proslavili svoj jubilej, kad ne biste došli u Rim, da učinite i papu učesnikom svojega veselja. Zato vam zahvaljujemo i za ovaj razlog.

Zahvalan sam naročito vašim pastirima biskupima, koji su došli na čelu vas i koji su vaše vođe u ovom hodočašću. Ali naša misao pozdravlja i blagoslivlja i nenazočne biskupe, koji radi starosti ili bolesti nijesu mogli doći. Vidim ovdje s očinskim zadovoljstvom i tolike svećenike, koji u poslušnosti prema svojim biskupima vrše dušobrižničku službu. Budite im zahvalni za njihove napore i slušajte ih.

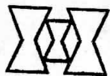
Dajem apostolski blagoslov svima, pa i odsutnim vjernicima, svima i svakome i svemu: osobama i stvarima, svim vašim gradovima, selima i kućama. Napose blagoslivljem vašu djecu, vaše starce i bolesnike.

Blagoslivljem i nabožne predmete, koje nosite sa sobom, i dajem im oproste, koje vi želite.

Znamo i upozoreni smo, da su ovdje prisutni župnici crkava i upravitelji, ravnatelji zaklada i zavoda. Stoga njima podjeljujem apostolski blagoslov da ga oni, kad se vrate, mogu dati naravski u sporazumu sa svojim ordinarijima, u svojim župama, crkvama nakladama i zavodima.

Iako bismo željeli, da svakome hodočasniku izručimo osobno jubilejsku spomen-medalju, nije nam to moguće zbog prevelikog broja hodočasnika. Ipak ne ćemo, da oni ostanu lišeni te spomen-medalje: stoga je uručujemo vodstvu vašeg hodočašća, a oni će je dalje izručiti.

Sit nomen Domini etc.«

XX. Kanonizacija u bazilici sv. Petra.

Jubilejske svečanosti postizavaju vrhunac sjaja. Duhovska nedjelja dne 31. svibnja osvanula je vedra, svježa i krasna kao duša pravednika.

Već od 5 sati ujutro grne narod u povorkama prema crkvi sv. Petra. U crkvu se može unići samo s ulaznicom, jer bi drukčije stiska bila tolika, da bi mnogi ostali zgnječeni. Mnogim je rimskim građanima žao, što ne mogu doći do ulaznica. Crkvena su mjesta rezervirana u glavnom za hodočasnike. Već prošle godine molili su pojedini odbori iz različitih zemalja, da mogu prisustvovati tim svečanostima. Svim molbama nije moglo biti udovoljeno. Odabrani su u prvom redu oni, koji imadu i kakav specijalan razlog, da svetu godinu baš na Duhove proslave nešto svečanije. To su Francuzi, jer se danas njihova dva zemljaka proglašuju svecima. Na drugo mjesto dolazi hodočašće iz Jugoslavije, jer Hrvati slave tisućugodišnjicu Tomislavljeva zakraljenja. Dakako, da imade i drugih naroda. Veselimo se, kad pomislimo, da se dešava jedna tako lijepa koincidenca. U misi, u kojoj će biti proglašeni sveci iz Francuske, prikazat će Sveti Otac papa nekrvnu novozavjetnu žrtvu s našim kaležem te će po primjeru Ivana VIII., koji je na Spasovo 21. svibnja g. 879. zazvao Božji blagoslov na Branimira i hrvatski narod, raskriliti i on ruke prema nebu zahvaljujući Bogu za njegovu dosadašnju pomoć i moleći ga, da ne odvrati ni u budućnosti od nas svoje desnice.

Na Trgu Sv. Petra razvija se posebna trgovina. Jedan prodavač dovezao je na trg velika rpu sjedalica, koje se sklapaju, sličnih onakvim sjedalicama, što

no se upotrebljavaju na parobrodima. Pazarenje mu ne ide rđavo, jer mnogi hodočasnici kupuju sjedalice znajući, da svečanosti kanonizacije traju veoma dugo, a u tri petine crkve nema nigdje ničega, na što bi se čovjek naslonio.

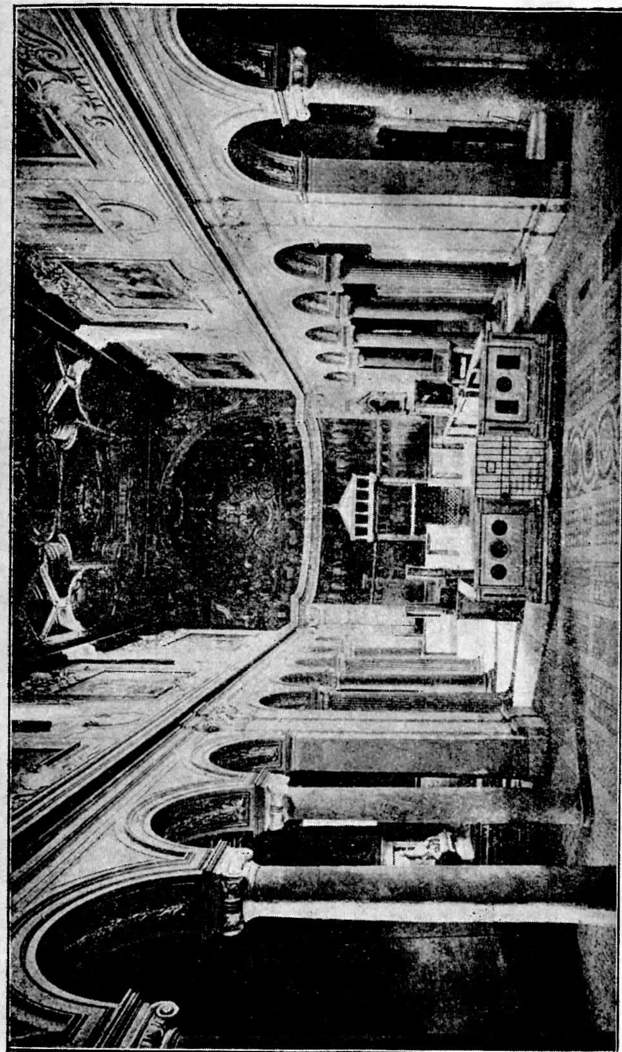
U $7^1/_2$ sati ulazim u crkvu, koja je gotovo posve puna. Table, označene velikim natpisima, kazuju svakomu, kuda da ide. Naše mjesto na desnoj strani srednje lađe označeno je natpisom: Pellegrini F. — Hodočasnici F. Prostor je gotovo premalen za veliki naš broj. Danas su ovdje i Slovenci, koji su dosada bili s nama toliko u vezi, što su jučer i njihovi biskupi bili primljeni u zajedničku audijenciju s našima.

Za red u crkvi staraju se papinski žandari. To su ljudi golema uzrasta, visoki, što no riječ, kao gore. Mogu razgledati cijelu crkvu, jer visinom nadmašuju svakoga hodočasnika. Uzrast im se čini još viši radi njihove glomazne šubare. U pokrajnim lađama uređene su postaje sanitetske asistencije, gdje vrše službu liječnici, koji imadu zadaću, da pruže ljudima prvu pomoć, ako bi komu pozlilo.

U $7^3/_4$ s. ulaze u crkvu neka odjeljenja papinske garde. U 8 s. crkva se zatvara, i više nitko ne može unutra. Oni, koji poznaju ovakve svečanosti otprije, kazuju mi, da u crkvu može stati 80.000 ljudi, ali ih obično primaju unutra oko 60.000. Toliko nas otprilike imade i sada u crkvi.

Svi se okrećemo prema izlazu, da vidimo, kada će se pojaviti iz Vatikana Sveti Otac papa. Još je daleko taj čas, jer najprije ulaze u crkvu iz vatikanskih prostorija dugačke procesije klera.

Od crkvenih vrata čuje se krepko pjevanje himne Ave maris stella. Povorka prolazi polaganim korakom pokraj nas. Svi su svećenici, svaki prema svojoj časti odjeveni ruhom, kakvo je propisano za svečanosti kanonizacije. Svi nose u rukama upaljene svijeće. Upadaju nam ponajprije u oči dva crna drvena križa, od kojih drugi imade dvije poprečne prječke. Gornja poprečna prječka presijeca glavnu uzdužnu nakoso

Unutrašnjost bazilike sv. Klementa.

a donja je kao u običnih križeva. Ističe se mnoštvo crkvenih barjaka, raspela i križeva.

Najprije prolaze predstavnici prosjačkih i monaških redova: franjevci, augustinci, kapucini, trećoreci, konventualci, karmelićani, dominikanci, olivetanci, cisterciti i drugi. Za njima slijede regularni lateranski kanonici Presvetog Otkupitelja.

Svi se hodočasnici propinju na prste, svaki bi želio da bude za glavu viši od ostalih. Među redovnicima vidimo i nekoliko Hrvata, koji uče u Rimu. Jedan između njih, Zagrepčanin fra Prado Triplat, priprema se za misionara na dalekom istoku.

Javlja se svjetovno svećenstvo. Tu su zastupnici papinskoga rimskoga sjemeništa, kanonici i predstavnici rimskih kolegija, kongregacija i bazilika. Sa svećenstvom rimskoga obreda stupaju i svećenici mnogobrojnih istočnih obreda. Tu istom vidi čovjek, koliko imade nebitnih raznolikosti u bivstvenom jedinstvu katoličke Crkve. Vidimo i naše grkokatolike: preč. g. Dimitrija Nagya i velečasnu gospodu dra Janka Kalaja, Spiridiona Petranovića, dra Mirka Boića, Maksa Hranilovića, Mihajla Hirjovatia, Franju Latkovića i Janka Rapljenovića. Onda dolaze drugi istočnjaci s neobičnim kamilavkama i kapama. Ne znamo, tko su ni odakle su, prepoznajemo jedino Grke i Armence, a za ostale znamo samo toliko, da su u vjeri jedno s nama.

Upadaju nam u oči crnački klerici, koji pjevaju latinske himne i psalme isto tako kao i evropski i američki svećenici. Zastupani su i Indijci sirsko-malabarskog obreda i sve moguće rase. I opet dolaze crnci, a s njima zajedno i bijelci. Jedan svećenik pokraj mene govori: »Doista, svi narodi, omnes gentes. Laudate Dominum omnes gentes.«

Povorka ne će nikako da prestane. Jedna grupa završuje pjevanje u apsidi i u križištima bazilike, druga pjeva u sredini crkve, a treća se čuje od crkvenih vrata. I tek što jedni zamuknu, već se javljaju drugi. Rezervoar, koji se nalazi u Sikstinskoj kapeli i u pro-

storijama blizu nje kao da se ne će nikada iscrpsti. Kao talasje na ustreptalom moru, tako se i crkvom prelijeva jedna himna u drugu, jedan psalam u drugi. »Ave maris stella« i »Regina coeli laetare«, jednoglasno pjevanje psalama i četveroglasne pjesme — sve to prelazi jedno u drugo kao morski valovi.

Neprestano promiču crkvom svećenici, križevi, raspela, upaljene svijeće, svijećnjaci i barjaci.

Dva sjajna narančasta pramena kosih sunčanih zraka provukoše se kroz gornje prozore onog dijela bazilike, gdje su sveta vrata, i rasvjetljuju jedan dio srednje lađe.

Već tri četvrta sata pravim bilješke. Ispisao sam mnogo stranica bloka, a procesija svećenika još uvijek prolazi sredinom crkve. Činilo nam se već prije, da je crkva puna, pa kuda sada staju ovoliki ljudi? I neprestano se kod crkvenih vrata javljaju nove grupe, koje počinju od početka pjevati himne »Ave maris stella« i »Regina coeli laetare.«

Točno u 9 sati planule su u bazilici nad glavnim oltarom sve električne žarulje. Za njima plamte žarulje na ogromnoj kupoli, na lukovima kapela, na svodovima i na oltarima. Vidi se veoma lijepo brončani kip sv. Petra, zaogrnut za ovu svečanost plaštem, s tijarom na glavi, sa zlatnim prstenom na desnoj i sa zlatnim ključevima u lijevoj ruci. Kad je čovjek ovako odijeljen od vanjskoga svijeta, čini mu se, da crkva zaprema nepregledan zemaljski prostor. Pokušavamo da brojimo žarulje, ali nam je trud uzaludan. Istom iz novina saznali smo gotovo nevjerovatnu stvar, da ih je bilo 150.000. Rasvjetu su platili najviše francuski katolici.

Javlja se jedna crkvena zastava, na kojoj je slika bl. Ivana Eudesa. Za njom dolazi druga zastava sa slikom bl. Ivana Vianneya. Ta dvojica blaženika imadu danas da budu proglašeni svecima.

U crkvi nastaje živahan pljesak. Plješću najprije Francuzi, a za njima i mi ostali. Naše je pljeskanje molitva zahvalnica i prosna molitva. Iznad svega

sjaja lebdi uzvišena aureola svetosti pokazujući kršćaninu ideal njegova života. Bez Euharistijskoga Krista i bez težnje za svetošću bila bi tašta rasvjeta crkve; bez toga bile bi besadržajne i naše ovacije.

Mislimo na krasni život dvojice Božjih odabranika, na kojima se ispunjaju riječi himne »Veličaj«: »Et exaltavit humiles« — »I uzvisio je ponizne.«

U povorci iza zastave blaženog, a doskora svetog Ivana Vianneya stupaju i neki starci, koji su sveca osobno poznavali i bili svjedoci njegovih čudesa još za njegova života.

Na galeriji iznad crkvenih vrata pojavili su se trubljači držeći u rukama srebrne trube.

Grupa, koja sada prolazi crkvom, nosi zublje, od kojih se svaka sastoji od četiri svijeće.

Prolaze Švicari u oklopima i sa šljemovima, slični sredovječnim vitezovima.

Vidimo velik broj biskupa. I naši su biskupi u povorci, svaki sa svojim tajnikom ili kojim drugim svećenikom iz dieceze.

Jedna grupa nosi papinski križ i sedam svijeća, koje naznačuju sedam rimskih predjela. Nose papinsku tijaru. Svi biskupi, koji su u Rimu, prolaze crkvom u dugoj povorci.

U devet sati i dvadeset minuta javlja se kod vrata Sveti Otac papa, kojega nose na nosiljci.

Trubljači na galeriji iznad vrata trube melodiju: »Tu es Petrus«. Srebrni zvuci ispunjaju cijelu crkvu divnom harmonijom.

»Kao u raju!« govori jedna seljakinja pokraj mene i tare suze, koje joj naviru na oči.

Narod počinje pljeskati i klicati Sv. Ocu papi. Neke to možda u prvi mah i zbunjuje, no ako je kralj David plesao pred škrinjom starozavjetnom, zašto mi ne bismo smjeli i pljeskanje i klicanje upotrijebiti u obredne svrhe? Omnes gentes, plaudite manibus! Srce je naše puno radosti, duša naša osjeća i sada strahopočitanje pred Bogom. Naše pljeskanje i klicanje ne vrijedi smrtnu čovjeku, nego Kristu, kojemu je Sv. Otac zemaljski zamjenik. Papa Pijo X. bio je

zabranio ovakve manifestacije, ali ne radi toga, što bi to bilo samo po sebi neumjesno, nego valjda iz obzira prema nekim slabijim savjestima.

Čuju se poklici u svim jezicima. I mi kličemo: Živio Sveti Otac papa! Živio namjesnik Kristov!

A Sveti Otac dijeli na obje strane blagoslov. Isto mu je držanje kao i jučer kod audijencije. Držanje duhovnog suverena i namjesnika Kristova. Isti vedri i prodirni pogled, isti neusiljeni smiješak na usnicama, ista naravna dobrohotnost u crtama lica.

Sviranje trubljača na galeriji traje pet minuta. Prolazak papin kroz crkvu traje tri minute više. Još dvije minute nakon toga razliježe se crkvom pljeskanje i klicanje, a onda se započinju obredi kanonizacije. Sv. Otac Papa okružen je kardinalima, patrijarhama, nadbiskupima, biskupima i opatima, koji mu ljube ruku ili križ na štoli. Obredima asistiraju i odjeljenja plemićke i švicarske garde.

Jedan kardinal obraća se Sv. Ocu papi molbom, da unese u katalog svetaca bl. Ivana Eudesa i bl. Ivana Vianneya. Pjevaju se litanije svih svetih. Sv. Otac papa i asistencija bacaju se poleške na pod u znak strahopočitanja pred Bogom, kojemu smo svi nevrijedne sluge. Kardinal ponavlja svoju molbu, nakon čega se pjeva Miserere i Veni Creator Spiritus. Molba se ponavlja treći put, i onda Sv. Otac papa proglašuje nove svece određujući ujedno i datume, kada se imadu svetkovati njihovi dani (dies natales).

U 10 sati i četvrt nakon proglašenja novih svetaca nastaje u crkvi opet općenito pljeskanje.

U 10 sati i sedamnaest minuta pjeva se Te Deum. S galerije na kupoli čuje se zvuk trube. Sva zvona crkve sv. Petra zvone u čast novih svetaca. Njima se pridružuju i zvona u drugim rimskim crkvama.

Sv. Otac papa zaziva sv. Ivana Eudesa i sv. Ivana Vianneya. Njegov glas raznosi megafon iznad konfesije sv. Petra po cijeloj crkvi do najudaljenijega kuta.

Glavna je ceremonija kanonizacije završena, sada slijedi sv. misa, kod koje se Sv. Ocu daruju goleme voštanice, kruh, vino, voda, grlice, golubovi i neke

druge ptice. Ta simbolična ceremonija potječe još iz prvog doba kršćanstva.

Neke gospođe skidaju propisanu koprenu s glave i ramena. Prolaze papinski žandari crkvom i upozoravaju ih, da se pokriju. Nalozi se slušaju bez prigovora, jer svi osjećaju, da se nalaze na posvećenom mjestu.

U dvanaest sati i 33 minute jest podizanje. Na balkonu Michelangelove kupole sviraju vanredno lijepo srebrne trube. Šezdeset hiljada ljudi kleči na koljenima pred Euharistijskim Spasiteljem u skrušenosti i molitvi osjećajući vezu s Bogom i cijelom Crkvom.

U 13 sati misa se svršava.

Procesija svećenika opata, biskupa, nadbiskupa, patrijarha i papinskih gardista vraća se u Vatikan istim redom, kojim je došla u crkvu.

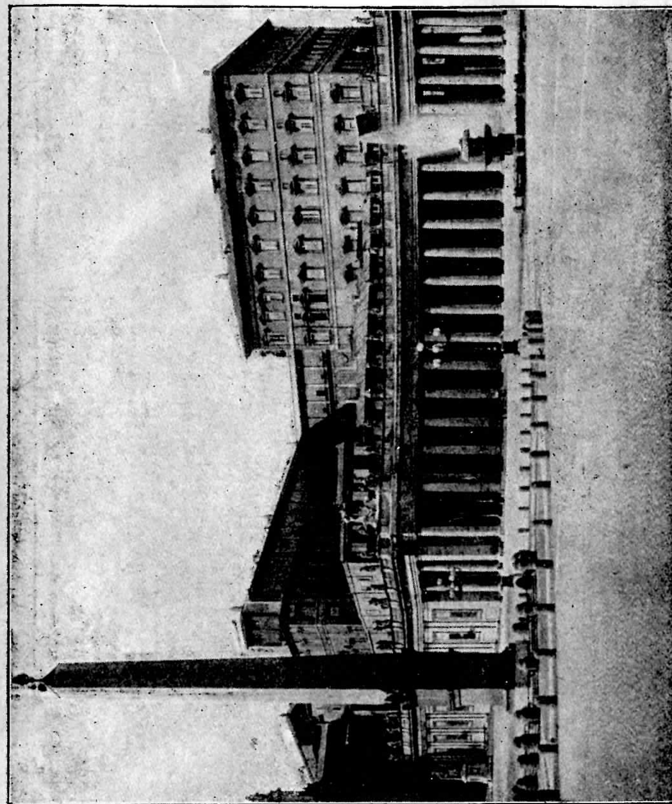
Kada crkvom prolazi Sv. Otac papa na nosiljci, noseći tijaru na glavi, ovacije se ponavljaju kao i prije. Vidi se, da su ga svečanosti izmorile, jer mu je lice nešto blijeđe. Na galeriji iznad crkvenih vrata i opet sviraju srebrne trube punim, nebeskim glasom.

Čim Sveti Otac papa ulazi u Vatikan, odmah u baziliku dolaze talijanski karabinijeri, jer je to sada opet zemljište talijanske države.

Kroz petera vrata grne narod na Trg sv. Petra, po kojem se mota silna množina svijeta. Sunce je pripeklo žestoko po pločniku i po Berninijevoj kolonadi, samo lagan vjetrić hladi čelo, i dva vodoskoka ublažuju žegu bacajući u vis široke mlazove vode. Kamenje pločnika áršće pod mnogobrojnim automobilima, koji se protiskuju kroz povorke svećenstva, gojenaca rimskih svećeničkih zavoda i kroz skupine hodočasnika Evropljana, Amerikanaca, Indijaca, Etiopljana, crnaca. Sve tutnji zveči i huči od automobilskih truba. Kolporteri izvikuju glasno svoje novine i časopise. Prodavači sjedalica primaju svoju robu natrag, ali plaćaju za nju samo trećinu ili četvrtinu cijene.

Sa bazilike sv. Petra vise zastave sa slikama čudesa, koja su se dogodila zagovorom nove dvojice svetaca. Kuće, kavane i trgovine naokolo trga okićene

su sagovima, cvijećem i girlandama. Na obelisku Siksta V. u sredini trga diže se na vrhu križ, ispod kojega je natpis: Ecce crux Domini! Fugite partes adversae, vicit leo de tribu Juda! A na podnožju vidi se još bolje latinski natpis:

Trg sv. Petra i Vatikan.

Krist pobjeđuje.
Krist kraljuje.
Krist vlada.
Krist neka brani svoj narod od svakog zla!

XXI. Blagoslovljen Bog u svojim svecima!

Kanonizacijom u crkvi sv. Petra pokazao je Sv. Otac papa Pijo XI., koje sredstvo smatra najpotrebitijim, da se ispuni njegovo geslo : Pax Christi in regno Christi — Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu. Prije svega potrebiti su dobri duhovni pastiri i apostolska duhovna pastva. Tu mogu raditi i učeni i manje učeni svećenici. Sv. Ivan Eudes reformator je većeg opsega. Isticao se učenošću i opsežnim reformnim nacrtima. Bio je pisac, govornik i organizator. Sv. Ivan Vianney naprotiv bio je posve priprost čovjek, koji je izgarao od ljubavi Božje te je započeo preporodni rad u svojoj župi. Poslali su ga u mjesto, za koje se govorilo, da tamo »ljudi malo ljube Boga«. Ali on se nije tužio, da se tu ne da ništa načiniti. Radio je požrtvovno, nesebično sveto, i plodovi nijesu mogli izostati.

Sv. Ivan Eudes, rođen je g. 1601., a umro je g. 1680. Osnovao je kongregaciju Isusa i Marije za svjetovne svećenike, t. zv. eudiste, koji su bave misijama i odgojem mladeži. U najteže doba, kada su vjerski bojevi i raskoli bili rastrovali i francuski narod, reformirao je on i vjernike i svećenstvo postavši tako ocem novoga francuskoga dušobrižništva. Osnovao je i ženski red Naše Gospe od Ljubavi želeći da se pobrine u prvom redu za one osobe, koje su pale ili bi bile u opasnosti, da padnu kao žrtve ljudske razvratnosti. Kao svetac i učenjak prvoga reda napisao je mnogo djela, a među njima »Život i kraljevanje Isusa u kršćanskim dušama«, »Divno Srce presvete Majke Božje« i »Ugovor čovjeka s Bogom u sv. krštenju«. Kao vanredan govornik znao je propovijedati pred 30.000 ljudi. Papa Lav XIII. nazvao ga je »autorom liturgijskoga kulta presvetih Srdaca«.

Ivan Vianney, najsjajnija pojava novijega francuskoga dušobrižničkoga klera, rođen 8. svibnja 1786. a umro 4. kolovoza 1859., nije bio nikakav učenjak. Ta vrlina duha bila je njemu uskraćena. Pošao je u poodmakloj dobi u školu, učio je s najvećom revnošću, no nije nikada postao prvorazrednim propovjednikom, piscem ili debaterom. Što više, u mlađim godinama neki su ga bili proglasili i neznalicom. Ipak je ta »neznalica« došla do čudesnih uspjeha u svojoj župi. Za Ars se saznalo istom po njemu i po njegovu dušobrižničkom radu. Zabačeno selo u okolici Liona postalo je već za njegova života velikim proštenjištem, kamo su dolazili pokornici sa svih strana Francuske. Žilavim radom reformirao je Ivan Vianney najprije svoju župu, a onda je protegnuo svoj rad i na druge, koji su neprestano dolazili k njemu. Životopisci toga divnoga župnika smatraju, da je i sam njegov život pravo čudo. Podržavao je veliku korespondenciju, pripravljao se ozbiljno za svoje propovijedi, homilije i katekeze, a uz to je po sedamnaest, a katkada i po dvadeset sati na dan proveo pred oltarom, na propovjedaonici i u ispovjedaonici. Provodeći duže od četrdeset godina takav način života, odmarao se redovito samo onda, kad bi ga bolest prikovala uz postelju. Bez ikakvih zahtjeva u jelu i pilu, spavajući često po dva sata na dan, siromašan poput apostola, ne gubeći nikada duševnoga mira, uvijek prijazan i uslužan prema svakomu, postao je on duhovnim vođom bezbrojnih duša, koje su tražile pomoć u njega. Da nije bio odviše čedan, mogao je reći : »Zelus domus Tuae comedit me« — »Revnost za kuću Tvoju izjeda me.« I unatoč neprekidnom velikom naporu, trapljenju i bolestima, koje su ga često pohađale, živio je 73 godine.

Čitao je inspiriranom vidovitošću misli i raspoloženja ljudskih srdaca, bio je obdaren darom čudesa i predznanja. Djelovao je kao propovjednik i čuvar vjerskih i moralnih vrednota na ljude najviše svojim primjerom, jer je radio više, nego što je zahtijevao od drugih. Obraćao je ne samo priproste ljude, nego

i učenjake, koji su znali dolaziti u Ars iz radoznalosti ili slučajno. Lionski učenjak Massiat, koji se rugao čudesima i nije imao ni trunka vjere, došao je prilikom jedne geološke ekskurzije s jednim svojim prijateljem u Ars. On je pripovijedao o svojem tadašnjem susretu sa župnikom Vianneyem ovo:

»Došavši u Ars nastanili smo se moj prijatelj i ja kod udovice Gaillard. Stanovali smo u jednoj sobi. U ranu zoru probudi me moj prijatelj i reče mi:

»Masiat, hoćete li mi učiniti jednu uslugu? Pođite sa mnom na misu.«

»»»Na misu? Nijesam na njoj bio od svoje prve pričesti. Ne možete li odustati od svoje molbe?«««

»Pođite meni za volju sa mnom. Možete tamo vidjeti i prosuditi župnika. Samo Vas jedno molim, da dobro pazite. Ja ću Vam potražiti mjesto, odakle ćete ga moći dobro vidjeti i promatrati.«

»»Do toga mi nije stalo; međutim ne ću da Vam to odbijem. Vi hoćete da me vodite na misu; dobro, ja Vam stojim na uslugu.«««

Dođosmo dakle u crkvu. Moj me stari prijatelj postavi u jednu klupu sučelice sakristiji. Naskoro otvoriše se vrata, i župnik arski izađe napolje, odjeven svetim ruhom. Njegove se oči susretoše s mojima. Bio je samo jedan pogled, ali taj me pogled potresao do dna srca. Mislio sam, da ću se morati srušiti pod tim pogledom. Sagnuo sam se duboko. Sakrio sam lice obadvjema rukama. Pod cijelom misom ostao sam nepomičan. Iza mise pokušah da podignem svoje tijelo, koje je bilo teško kao olovo, i pođoh napolje iz crkve. Ali kad sam prolazio pokraj sakristije, začuh iznutra glas: »Izađite svi van, svi van!« U isti čas spusti se jedna koštunjava ruka na moju, i ja osjetih, kao da me privlači neodoljiva sila. Vrata se zatvore za mnom. Nađoh se posve blizu onom pogledu, koji me prije smrvio. Promucah nekoliko riječi:

»Gospodine župniče, ja imadem težak teret na leđima, koji me pritište do zemlje.«

I glasom, tako blagim, kao što može biti glas anđeoski, i takvom bojom, koju ne mogu pobliže označiti, upravo tako, kao da glas ne dolazi iz čovječjih prsa, odgovori mi župnik:

»»Moj prijatelju, moram da Vas što prije riješim toga tereta. Kleknite i pripovijedajte mi svoj jadni život. Gospodin će se radovati tomu, da može skinuti s Vas to breme, jer on je rekao: Dođite k meni, koji ste nevoljni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti.«««

Moje zbunjenosti nestade ponešto, i ja ne znajući, da se ispovijedam, stadoh pripovijedati tomu svetomu čovjeku svoj život od prve pričesti. On me je međutim orosio svojim suzama, a onda je uskliknuo:

»»Kako li je dragi Bog ipak dobar! Kako li Vas je ljubio!«««

A ja, ja nijesam plakao, ali mojeg je strahovitog tereta nestalo, i kad sam svršio, osjetio sam potpuno olakšanje.

»»Moj prijatelju,««« nadoda župnik, »»sutra morate opet doći. Pođite sada pred oltar sv. Filomene i molite za svoje obraćenje.«««

U sakristiji nijesam plakao, ali tu pred nogama sv. Filomene, o, da li sam plakao? Koja li milina može biti u suzama!«

Takvih je obraćenja iz redova inteligencije bilo više. Sveti bi župnik upotrijebio više puta istu metodu kao kod geologa Massiata. Izabrao bi čovjeka između ostalih vjernika u crkvi i privukao bi ga k sebi na ispovijed. Egilberto Martire navodi u duhovnom broju rimskog katoličkog dnevnika »Corriere d' Italia« ovaj slučaj:

»U malenoj crkvi u Arsu vjernici su se jednoga dana okupljali oko malene ispovjedaonice, gdje je arski župnik slušao ispovijedi, poticao i blagoslivljao. Tako je to svaki dan već mnogo godina. Iznenada gle, župnik se diže, upire pogled u jednoga gospodina među mnoštvom i daje mu znak, da ga slijedi u sakristiju. Neznanac ne može da sakrije najveće iznenađenje, ali ne može ni da se usprotivi zapovjednome znaku sveca. I pođe.

Zašto ? Kako ? On toga ne zna.

On je čovjek znanosti. Životopisci arškoga župnika upozoravaju, da ne mogu kazati njegova imena. Ali to je ime u aktima procesa. I slavno je to ime.

Daleko od vjere, s dušom, koju je isušila kritika, taj je čovjek došao u Ars, da isprati svoju suprugu. I on je slušao više puta govor o čudesnom pastiru, i on se podsmjehivao poniznoj i pouzdanoj pobožnosti, koja poziva k neznatnu svećeniku tolike žedne duše. Nikada nije vidio župnika. A sada zadržavajući se među vjernicima u crkvi, promatra, istražuje i prosuđuje ciničkom dobrohotnošću nadčovjeka čovječansku pobožnu kukavnost »bijedne marve«.

Taj je čovjek ipak već u sakristiji. Dva čovjeka, koji se nijesu susreli nikada prije, gledaju jedan drugoga licem u lice.

Župnik mu jednostavnom običnom gestom pokazuje klecalo.

»Hvala, oče, ne ispovijedam se.«

Župnik daje dalje isti znak.

»Ne ispovijedam se. Nemam vjere«.

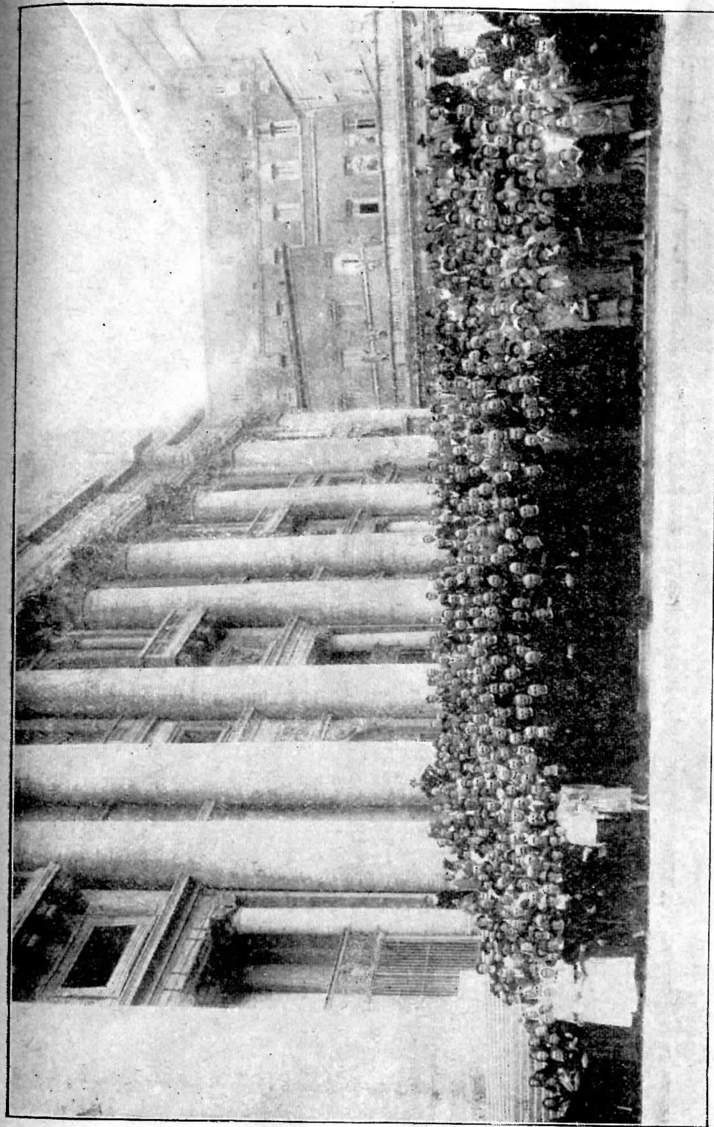
»»Ipak kleknite, radi udvornosti...««

I govoreći tako župnik mu gleda u oči. Pogledu Ivana Vianneya neznanac se ne zna i ne može odhrvati. Pada na koljena, ispovijeda se, i dok blagoslov silazi na poniženo čelo, iz njegova se srca otima poklič silne miline :

»Bože moj ! Ja vjerujem, ja se klanjam, ja ljubim. I molim Vas za oproštenje«.

»»Idite i ne griješite više...««

Tako je radio sv. Ivan Vianney ostavljajući svim župnicima dokaz, koliko se može učiniti svetim životom i ustrajnim dušobrižničkim djelovanjem. Nije mu bilo lako u radu. Sam je rekao nekoliko mjeseci prije smrti. »Da sam prilikom dolaska u Ars unaprijed vidio sve muke, koje su me ovdje čekale, bio bih odmah umro od straha«. Ali je ipak toliko radio, da je jedna opsjednuta žena kod egzorcizma rekla : »Kad bi bila trojica na zemlji, kakav si ti, moje bi kraljevstvo bilo razoreno«.

Jedna grupa hrvatskih hodočasnika nakon audijencije.

XXII. Duhovska rasvjeta Rima.

Duhovski blagdan primiče se kraju.

Vječni grad uranja u plavičasto predvečerje. Zvjezdana rasvjeta nebeske kupole triumfira svojom prirodnom ljepotom nad umjetnom električnom rasvjetom gradskih četvrti, u kojima su naši stanovi. Osjećamo raskošno disanje južnoga talijanskoga sutona.

Hodočasnici i rimski građani izašli su na ulicu. Kao velike rijeke lave pomiče se svjetina prema Trgu sv. Petra. Promet je vozilima na mnogo mjesta obustavljen. Da se regulira poplava naroda, određuju prometni redari, kuda se može dolaziti na trg i odilaziti s njega. Čovjek ne može mnogo da razmišlja i da odabire pravac, kuda će krenuti, jer ga pritisak svjetine potiskuje neprestano naprijed, dok ga ne izbaci na Trg sv. Petra. Ovamo se kao u golem bazen slijevaju rijeke iz svih okolišnih ulica.

Svi hoće da vide prizor, koji se nakon pedesetak godina ponovio u Rimu prvi put 17. svibnja na dan kanonizacije sv. Terezije od Djeteta Isusa, a večeras se ponavlja drugi put.

Rasvjetljuje se bazilika sv. Petra, i to ne električnim žaruljama, nego posebnom vrstom lampijona, u kojima gore zdjelice s lojem. Takva je rasvjeta mnogo sugestivnija od električne, jer nije ukočena ni mrtva, nego titra kao svaka živa vatra.

Po pročelju, po krovu, po kupoli bazilike i po balustradama Berninijeve kolonade razletjeli se tako zvani »sampietrini«, t. j. radnici, koji obavljaju sve poslove na bazilici sv. Petra. Cijele obitelji zanimaju se samo time, da održe taj veliki spomenik u redu i da ga dekoriraju za svečanosti. Služba prelazi od oca na sina tako, da ti radnici posjeduju neobičnu vještinu

u svojem poslu. Penjanje po krovu njima je posve obična stvar.

Gle, kako smiono izvode svoje vratolomije po pročelju crkve. Dobre živce moraju imati ti »sampietrini«, kad se tako hladnokrvno šetaju po zraku. Mjesečari, akrobati! Sa balustrade iznad pročelja spuštene su dolje na užetima sjedalice kao dječje ljuljačke, na kojima oni sjede. Nekakve koloture, koje se nalaze na krovu crkve, pomiču ih gore, dolje, pa lijevo i desno, a oni se od vremena do vremena otiskuju nogama od zida i hvataju lampione, koje im njihovi drugovi spuštaju u sanducima s balustrade. Pričvršćuju te lampione po šiljcima, koji vire iz zida i upaljuju ih bakljama. Kad koji svrši posao na svojem dijelu pročelja, potežu ga gore, i on prelazeći preko balustrade, koja je 46 metara visoko iznad pločnika, baca se između kipova valovitim zamahom na terasu crkvenoga krova. Svaki takav gimnastički skok popraćuje svjetina temperamentnim pljeskanjem i poklicima: Bravo!

Brzo se vrši upaljivanje lampijona. Bit će da ima mnogo užigača. Svuda po ogromnom crkvenom kolosu i po Berninijevoj kolonadi šire se kolobari, pačetvorine i druge kombinacije »gorućih jezika«, koji se spajaju u neprekidan požar. Za četvrt sata plamti sva crkva i sva Berninijeva kolonada u tisućama velikih bijelih lampijona sa žutim svijetlom.

Upaljen je golem svjetionik za cijelu rimsku krajinu. Ili ne, to je gorostasan krijes i gorostasan vatreni signal za vječnost, pred kojim blijedi i tamni zvjezdana udubina nebeskoga svoda.

I Sikstov obelisk u sredini trga plamti u ognju. Samo to nije živa rasvjeta, nego elektrika. Naročito se jasno blistaju konture križa na vrhu obeliska. Dva vodoskoka na trgu kao da prskaju u zrak plamene mlazove, koji se ljeskaju u nemirnim duginim bojama.

Svi hoteli i svi stanovi oko trga raskošno su osvijetljeni žaruljama.

Rasvijetljen je i velik dio ostaloga grada. Gdje građani nemaju zgodno uređenih električnih žarulja,

upalili su na prozorima voštane i stearinske svijeće, kao da ulicama prolazi teoforična procesija.

Osim bazilike sv. Petra najviše se ističe svojom rasvjetom Anđeoska tvrđava. U valovima Tibera ispod tvrđave ključaju i prelijevaju se crveni, žuti i bijeli vatreni kolutovi i pruge.

Motrimo tu raskošnu rasvjetu, koja imade da nas podsjeti svojom simbolikom na preporod apostola, koji su nakon dolaska Duha Svetoga postali sposobni, da osvoje svijet. Idemo gradom i mislimo na onaj veliki događaj, koji je opisan u »Djelima Apostolskim« u drugoj glavi riječima:

»I kad se navršilo pedeset dana, bijahu svi zajedno na istom mjestu.

I najedanput postade šum s neba, kao kad puše silan vjetar, i napuni svu kuću, gdje su sjedjeli.

I pokazaše im se razdijeljeni jezici kao od vatre i sjede po jedan na svakoga njih.

I napuniše se svi Duha Svetoga i stadoše govoriti tuđim jezicima, kako im je Duh Sveti davao da govore.«

I unutrašnjost je bazilike sv. Petra ponovno rasvijetljena bezbrojnim električnim žaruljama. Prizor je sada još sugestivniji nego po danu. Pozlaćeni svodovi i stupovi, mozaici, slika Presv. Trojstva, konfesija sv. Petra, papinsko prijestolje i veliki kipovi osnivača religioznih redova u nišama srednje lađe ovjenčani su raskošnim, gotovo rajskim sjajem i intimnim sjenama. Službeni list središnjeg odbora za rimska hodočašća ovako je opisao unutrašnju rasvjetu:

»Bazilika je u sumračje, kad ju je ostavljalo danje svijetlo, poprimala izgled, koji ne može opisati nijedno pero.

Činilo se, kao da je i ona uznesena u slavi, plamsajući sva u svijetlu 150.000 žarulja i u zlatu svodova. Tko je gledao od glavnih vrata, njegovo je oko bilo u prvi mah zabliješteno tim preobraženjem najvećega kršćanskoga hrama. Ali onda je udivljenje raslo radi optičke iluzije, koja je potrostručavala dimenzije bazilike tako, da se kroz zasjenjene stupove baldahina konfesije vidjelo Presv. Trojstvo daleko, daleko, kao da

je apsida iščeznula i kao da je »Gloria« pošla, da kruni sunce, koje je zalazilo za obzor, poplavljen zlatnom svijetlošću«.

Crkva sv. Petra u rasvjeti.

XXIII. Misionarska izložba.

Nijesmo vidjeli izložbe britanskoga carstva u Londonu, o kojoj govore s udivljenjem sve velike svjetske novine. Kažu, da ta izložba dostojno reprezentira veličinu imperija, koji je obuhvatio gotovo polovicu zemaljske kugle. Na njoj se skupilo toliko predmeta, da je za to potrebit poseban studij od više godina.

Londonska izložba može po svojem vanjskom sjaju biti veća od ove misionarske izložbe u Vatikanu, o kojoj su njezini priređivači napisali, da se ne smije zaodijevati raskošnom svjetskom pompom, budući da je u njoj prikazan misionarski duhovni rad, »koji se vrši uvijek uz cijenu suza i krvi, a često i uz cijenu slavna mučeništva«. Ali po svojem opsegu i po svojem unutrašnjem značenju vatikanska izložba mora biti svakako vrednija od londonske.

Britansko je carstvo ipak omeđeno na stanovite granice, a rad katoličkih misionara ne poznaje državnih granica, nego se proteže svuda, dokle god dopire čovjek. Osnovna je misao britanskoga carstva: »Rule Britannia« — »Vladaj Britanijo«; a osnovna misao misionarskoga rada: »Regnabit Deus super gentes« (Bog će kraljevati nad narodima) i »Adorabunt Eum omnes gentes« (Klanjat će Mu se svi narodi).

U londonskoj izložbi mogli bi pristaše historijskoga materijalizma vidjeti dokaz, da razvojem svijeta odlučuju materijalni interesi, a ideje su samo njihov refleks, dok vatikanska izložba dokazuje, da su još i sada, kao i u doba apostola i prvih kršćanskih mučenika, ideje jače od materije. Vatikanska izložba pokazuje civilizatorni i kulturni rad, koji se ravna po načelu: »Tražite, što je odozgo, i sve će vam se ostalo

dodati.« Naprotiv civilizatorni rad svake stare i nove države diktiran je zahtjevom: Donosim ti civilizaciju, da me ljubiš kao svojega gospodara, i dajem ti mogućnost razvoja samo do onoga stepena, dokle mi ne možeš postati konkurentom; tražim od tebe materijalnu korist bez obzira na Boga, pravednost i ravnopravnost.

Često pohađamo vatikansku izložbu, jer je ona i prostorom i sadržajem tako opsežna, da je čovjek ne može najedanput ni letimice razgledati. Četrdesetak što paviljona, što dvorana i salona, ispunjeno je tolikim brojem predmeta, da je veoma teško stvoriti sintetički sud o svemu. Tu ima gradiva i za dušobrižnika i za statističara i za povjesnika i za lingvistu i za folkloristu i za etnologa i za liječnika i za umjetničkoga kritika i za prirodopisca i za inžinjera i za svakog čovjeka, bavio se on kojom mu drago strukom. Tko potpuno obuhvati izložbu, taj se uživio u cjelokupnu povijest kršćanstva, taj je prošao cijelu zemlju od jednoga pola do drugoga i uzduž cijelog ekvatora.

Izložbu je zamislio sam Sv. Otac papa, a njegovu je zamisao izveo prefekt kongregacije de propaganda fide kardinal Van Rossum uz pripomoć misionara, prvih kršćanskih učenjaka, mnogobrojnih vještaka i više sekcija, koje su organizovale transport i čuvanje predmeta, uređivanje statističkih i povijesnih skrižaljki, izrađivanje plastičnih pomagala za orijentaciju i uopće sistematsko raspoređenje cijele izložbe. Prvobitna zamisao Sv. Oca proširila se tako, da su se prostorije za izložbu morale potrostručiti. Pa i sada jošte nalazimo u dvoranama radnike, koji uređuju nova odjeljenja za predmete, koji su istom došli ili će doskora doći.

Na izložbi se vidi, koliko Crkvi vrijede muški i ženski religiozni redovi i kongregacije. To su preporoditelji kršćanstva u krajevima, gdje je uređena hierarhija, i ujedno jurišne čete za duhovno osvajanje novih vjernika. Koliko li su puta nastale epohe, kad su se, kako to slikovito prikazuju životopisci sv. Franje

Asiškoga, kolebali stupovi Crkve. Pokvarenost je trovala vjernike i svećenstvo. I na samu papinsku stolicu dolazili su ljudi, koji su pružali indirektan dokaz, da je katolička Crkva djelo Božje, jer je ni njihovi osobni grijesi nijesu mogli srušiti. U takvim epohama nicali su uvijek redovi, koji su se odlikovali baš onim vrlinama, koje su bile potrebite, da se izliječe rane, koje su kršćanstvu zadali vanjski i unutrašnji neprijatelji. Zakon je Božji ostao u svojoj potpunoj vrijednosti, uspinjanje prema kršćanskom idealu života nastavljalo se dalje. Nijedan red nije ni mogao ni htio da djelo preporoda provodi revolucionarnim putem. Nijedan red nije ni mogao ni htio da reformira društvo uništavanjem cijeloga organizma ili amputacijom njegovih bitnih dijelova. Regenerirale se pojedine stanice, koje su donosile ozdravljenje oboljelim udovima kršćanskoga društva. To je ona metoda pravoga kršćanskoga preporoda, koja je uvijek donosila uspjeh, dok je protivna metoda rađala apostazijama, herezama i shizmama.

Revnost i požrtvovnost redova prokušavala se najviše u misijama. Prolazeći dvoranama vatikanske misionarske izložbe možemo da zavirimo u jedan dio rada franjevaca malobraćana, kapucina, dominikanaca, isusovaca, karmelićana, oblata, redemptorista, asumpcionista, augustinovaca, salvatorijanaca, salezijanaca, redovnika Riječi Božje, lazarista, pasionista i drugih. Iza tih jurišnih četa stoje u pozadini misionarske škole i mnogobrojna crkvena i privatna udruženja, koja se staraju za moralno i materijalno obnavljanje i uzdržavanje misija.

Nijedna država, nijedna vojska nema tako nesebičnih heroja, kao što ih imade Crkva u svojim misionarima. Oni mogu da ponavljaju riječi apostola: »Evo, ostavismo sve i pođosmo za Tobom.« Na izložbi je napose istaknuto značenje sv. Franje Asiškoga, koji je propovijedao kršćansku vjeru u Palestini, značenje sv. Franje Ksaverskoga, apostola Indije, Kine i Japana, i značenje sv. Petra Klavera, apostola crnačkoga.

Među mučenicima misionarima nalaze se također: Poljak bl. Andrija Bobola, mučen među Kozacima; isusovac Ratkaj, koji je označen u izložbi riječima: »P. Ivan Ratkaj D. I., Hrvat, otrovan u sjevernoj Americi«; zatim među najnovijima hrvatski franjevac iz Bosne O. Alojzije Palić, umoren u Albaniji g. 1913. Među najznamenitije ličnosti franjevačkog reda ubrojeni su i Kačić i fra Grgo Martić.

Od predmeta, koji imadu jošte doći na izložbu, za nas je Hrvate vrijedna spomena naročito knjiga Marka Marulića »De institutione bene beateque vivendi«, koju je jedinu uz brevijar nosio sa sobom sv. Franjo Ksaverski na misionarskim putovanjima kroz Indiju, Japan i Kinu.

U prvom paviljonu nalazi se veliki relijef Svete Zemlje, te kolijevke kršćanstva. Krasno izrađeni modeli prikazuju glavna tamošnja kršćanska svetišta.

U drugom paviljonu prikazana je zemljovidima povijest širenja kršćanstva. Slavenima je posvećena velika pažnja tako, te se vidi, da je tu surađivao netko, tko dobro poznaje našu povijest. Nestalni su samo oni podaci, u kojima se ni slavenski historici ne slažu.

U mojim blokovima imade toliko bilježaka o misionarskoj izložbi, da bi se o tom mogla napisati posebna knjiga, pa ni onda ne bi čovjek iscrpao cijeloga gradiva. Radi omeđenosti prostora moram se ograničiti samo na neke napomene.

Dolazimo do jednoga indijskoga odjeljenja. Tu nam je tumač jedan neobičan svećenik. Na prvi mah smatramo ga crncem. Ali kad malo bolje gledamo crte njegova lica, vidimo, da to nije crnački tip. Pitamo ga neke stvari, a on nam najprijaznije odgovara. Doista neobičan čovjek. Govori osim azijskih i mnoge evropske jezike, a među njima njemački i talijanski. Indijac je to sirsko-malabarskog obreda. Kad mu spominjemo, da smo iz Jugoslavije, on nije nimalo u neprilici, gdje je ta zemlja. Šta više, odmah nam kaže: »A, vaša je država nastala nakon rata!« Htjeli bismo znati, kada se on obratio na kršćanstvo. Odgo-

vara nam, da tu ne može biti govora o obraćenju, jer on potječe iz obitelji, koja je najmanje 1500 godina kršćanska. Kada se tomu čudimo, on nam sa smiješkom doziva u pamet, što smo mi već zaboravili iz crkvene povijesti: da kršćanstvo u Indiji datira od apostolskih vremena i da ga je Indijcima donio već apostol sv. Toma. Pokazuje nam voštane modele, koji prikazuju stariju i noviju »modu« zaručnika u njegovu zavičaju. Tu je i jedan indijski kumir, što mu ga je predao jedan pokršteni Indijac, kojega je on obratio. Strahovite oči i deformirano tijelo imadu demonski izraz. Jedan indijski rezbar izradio je ukusan kalež i pliticu od kokosova drva. Drugi jedan Indijac kopirao je sliku raspetoga Krista limpiaškoga. Na koncu mole neki hodočasnici svećenika, da im se potpiše na dopisnicu ili u notes. On i to čini s najvećom prijaznošću, a onda nas prati do drugog indijskog odjeljenja.

Prolazimo dvoranama, gdje su izloženi modeli pagoda i džamija. Gledamo lik mujezina, koji uči s munare. Ispod džamije u trijemu plešu derviši svoj religiozni ples.

Tibetske lame pišu molitve na zastavice, koje okreće vjetar.

Vidimo čudne suncobrane, krasno rascvalo drveće i kumire sa strahovitim licem i s bradom kao u strašila.

Indijski fakiri, nazvani sannayasi, sjede na spravama, koje su slične našim grebenima za lan i konoplje. Sami oštri šiljci i dugački tanki čavli, koji bi se svakom drugomu zasjekli duboko u meso, ali sannayasi sjede na njima mirno, kao da je ispod njih obična skemlija.

Izložena su sva moguća odijela, glazbala, posuđe, pokućstvo, oružje, oruđe, veziva, frule, kipovi, bubnjevi, mreže, čamci, kola, kuće, kolibe, šatori, kipovi, slike, crkve itd. Na tako zvanom mari-pianu, koji se upotrebljava u republici Gvatemali, udara jedan dalmatinski franjevac melodije »Zdravo Djevo« i

»Lijepa naša domovina«. Zvuci su puni i lijepi, ljestvica se ne razlikuje nimalo od naše.

Uvjeravamo se, da mi nijesmo jedini narod na svijetu, koji imade slikovite narodne nošnje i krasnu narodnu ornamentiku. Gledamo vezivo iz zemlje Turkmena, koja nas podsjeća na narodne motive iz dalmatinskog Zagorja i iz Bosne. Jedno pleme u Hondurasu odijeva se, kao da naručuje svoju nošnju iz Posavine oko Siska. Jedna obitelj iz Araukanije kao da je prihvatila modu kojeg bosanskog sela. Začuđenje je naše sve veće, jer vidimo na koncu, da u našim narodnim nošnjama imade malo motiva, koji se ne bi nalazili gdjegod u Americi ili u Aziji. Naturalno gospodarstvo, vuna i lan, bilinske boje i najobičnije germetrijske figure rađaju svagdje na svijetu sličnim kombinacijama.

Neki se hodočasnici mnogo zanimaju životinjstvom stranih azijskih, afričkih i američkih zemalja. Tu su izloženi turovi, bivoli, kune, medvjedi, janjad, pantere, slonovi, ptice, krokodili, aligatori i kosturi gmazova i glodavaca. Nije to nikakva sistematska zoološka zbirka. Izložbi je svrha, da nas upozna s glavnim korisnim i opasnim životinjama, s kojima se susreću misionari. Čovjeka srsi prolaze, kad vidi zmiju eunectes murinus, dugačku oko 8 metara a debelu po prilici jedan metar. Da imade još krila i ljuskavu tvrdu glavu, rekli bismo, da je to zmaj iz naše narodne priče, koji proždire ljude i domaće živorinje. No ta zmija nije još tako opasna kao neke zmije otrovnice.

Misionari su ne samo dušobrižnici, nego i istraživači nepoznatih krajeva, prirodopisci i etnolozi. Imade u njima energije jednoga Amundsena, jednoga Seljana i najpožrtvovnijih globetrottera. Njihovim se radom okoristila i geografija i geologija i mineralogija i botanika i druge znanosti.

Dalmatinski franjevac, koji me jednom zgodom vodi kroz izložbu, upozorava me na franjevačku mineralošku zbirku iz južne Amerike, klasificiranu od

sveučilišnih profesora u Riu de Janeiru. To je najbolja zbirka u izložbi. Na drugom mjestu nalazimo krasnu zbirku najraznobojnijih leptirova. Različito drveće i egzotično cvijeće čini na čovjeka dojam, kao da rad u misijama imade i veoma mnogo idiličnosti.

Ali taj je rad u istinu veoma naporan. Mučeništva i herojske smrti nijesu ni danas rijetki slučajevi. Jedna slika predočuje smrt isusovca o. Rupperta, koji se g. 1923. smrznuo u sjevernoj Americi. Ništa mu drugo nije bilo pred očima, nego samo spas duša. Išao je u najzabitnija mjesta među divlja sjevernoamerička plemena. Na svojim saonicama, koje su vukli sjeverni psi, putovao je neprestano po ledu i snijegu ne plašeći se nikakvih zapreka. Ali jednoga dana vratile su se u misionarsku stanicu samo njegove vjerne životinje, a njegovi drugovi idući za njime u potragu našli su ga već smrznuta. Druga jedna slika prikazuje p. Alberta Amarissea, koji je mučen g. 1920. u Armeniji. Pred tom slikom, kako nam pripovijedaju, odigrala se nedavno veoma dirljiva scena. Majka mučenikova doputovala je na izložbu iz Ferentina, koji nije daleko od Rima. Ušla je u prvu dvoranu, i oko joj je zapelo o sliku njezina sina. »To je moj sin !« uskliknula je bolno i zateturala. Udarila je u gorak plač. Svi su se posjetnici sakupili okolo nje, da je tješe. Ali i oni su zaplakali slušajući jecanje ožalošćene majke. Starica se najposlije umirila nalazeći utjehu u misli, da joj je sin podnio mučeničku smrt za kršćansku vjeru i da je sigurno u rajskoj slavi.

Najplastičnije se doimaju gledaoca kineske dvorane. To je već visoka civilizacija, koja je reprezentirana monumentalnim djelima arhitektonike, plastike i industrije. Začudno je, kakva li je strašila stvorio taj narod u svojoj religioznoj umjetnosti. Čovjeku dolaze na pamet riječi psalmiste: Bogovi su naroda demoni. Ti tobožnji zaštitnici čovjeka jesu grdne nemani, što ih stvara grozničava i bolesna mašta. Izbuljene oči, razvaljene ralje s veparskim kljovama, izobličeni trbusi i oštre grabežljive pandže.

Zanimljive su predodžbe kineskih budista o paklu. Prirodna spoznaja o tom mjestu vječne kazne nije mogla ostati ni kod njih potpuno zamračena. U jednoj sobi velike kineske dvorane modelirani su prizori, koji podsjećaju donekle na Danteov »Pakao«. Maleni kipići i relijefi prikazuju kazne za 12 glavnih budističkih grijeha.

1. Lakomci i lihvari živi su zakopani u ledu. 2. Nepravedne mandarine i tlačitelje tuku vragovi maljem. 3. Vragovi turaju pušače opija u usta i proždiru ih žive. 4. Vragovi odiru kožu sa živih podmitljivih i korumpiranih činovnika. 5. Nemarni roditelji osuđeni su, da hrane gladne i zapuštene. 6. Vragovi su ščepali bludnike i preljubočince za stopala i rastrgavaju ih po polovici kao rašljasto drvo. 7. Nevjerne bonce zavitlavaju vragovi s visoke kule u blatno more. 8. Sve po dva vraga prepiljuju psovače po sredini tijela. 9. Djeca, koja nijesu štovala roditelja, pretvorena su u zmije. 10. Krivotvoritelji prikovani su za ledenu goru. 11. Oskvrnitelji mrtvaca kuhaju se u kotlovima, punim usijana ulja. 12. Vragovi meću palikuće i ubice u mlinove i melju ih.

Boreći se s mnogobrojnim zabludama različitih vjera, počevši od fetišizma pa sve do kršćanskih hereza, ulažu misionari i misionarke sav trud u stvaranje dobre i napredne kršćanske obitelji. Poznavaoci prilika u misijama tuže se, da pokvarenost u novo nastalim kršćanskim općinama šire osobito evropski eksploatatori, koji u zemljama primitivnih naroda i plemena vide samo nova tržišta za svoje više puta smrtonosne industrijske produkte. Gdje Bog sagradi crkvu, đavao pokušava da sagradi svoju kapelicu. Velika je borba kršćanskog misionara s evropskim imperijalizmom, koji je uništio već tolike narode. No misionar ne vodi tu borbu revolucionarno. On stvara temelje stalnoj obitelji, otvara škole za crnce, Patagonce Indijance, Eskime, Malajce i druga plemena. On prevodi molitve, vjeronaučne knjige i Sv. Pismo na njihove jezike, stvara pravopis, gramatiku i početke

narodne kulture u krajevima, koji se sami od sebe ne bi podigli do prosvjete ni nakon više stotina godina. To su klice, iz kojih će izrasti duševna i narodna sloboda. Misionari i misionarke postaju prema riječima sv. Pavla apostola sve svima. Oni su i vjerovjesnici i učitelji i narodni organizatori i liječnici. Jedan cijeli paviljon na izložbi posvećen je liječničkomu radu. Kad čovjek vidi mnogobrojne bolesti, kojima su izvrgnuti primitivni narodi, pa i misionari i misionarke među njima, onda mora još više cijeniti požrtvovnost ovih heroja vjere, koji ne traže za svoj rad nikakve plaće na ovoj zemlji, nego se jedino nadaju plaći od Boga. Velik je to heroizam, i mi Hrvati možemo biti ponosni, što imade i naših sinova, koji sudjeluju u tom radu. Neki hrvatski svećenici istom se pripravljaju za misionarsko zvanje, a u žarkoj Africi propovijedaju već otprije kršćansku vjeru misionari iz naših krajeva o. Bernard Kohnen i o. Stjepan Mlakić.

Izilazeći iz misionarske izložbe dobiva čovjek pojam o ogromnom radu katoličke Crkve ne samo u misijama, nego i drugdje. Misionarska izložba, koja izdaje i svoju posebnu ilustrovanu reviju, predstavlja samo rad kongregacije de propaganda fide. A kad se uživimo i u rad ostalih 14 kongregacija, koje su isto tako poduzetne i neumorne, onda nam se iz duše otima usklik najvećeg udivljenja, jer duhovna organizacija katoličke Crkve nadmašuje i svojom opsežnošću, a pogotovu svojim unutrašnjim duhom organizaciju svakog naroda i svake države.

XXIV. Pogled u vatikanske dvorane.

Umoran od dugoga lutanja po vatikanskim galerijama, muzejima, kapelama i drugim dvoranama vraćam se jednoga dana sa svojim prijateljem preko Trga sv. Petra na Macinijev trg.

— No, namjeravaš li još i sada da pišeš o umjetninama i spomenicima, koje si vidio ? pita me moj prijatelj.

— Zašto ne ? odgovaram začuđeno.

— Smion si čovjek. Ja bih rekao gotovo, da si preuzetan. Bio si doduše već više puta i u galeriji slika i u muzejima i u vatikanskoj knjižnici i u stancama i u Sikstinskoj kapeli, ali daj mi reci iskreno, ne osjećaš li istom sada, da si preslab za dostojno prikazivanje ovoga golemoga materijala ?

— Pa zar čovjek ne bi smio da iznese tek nešto od svojih dojmova, bez pretenzija, da se natječe s drugima, koji su o tom pisali mnogo ljepše i svestranije ?

Moj prijatelj zapada u nešto življi ton, koji prelazi katkada u žestinu. Dok mu ja mogu da dobacim tek po gdjekoju primjedbu, on govori brzo i gotovo bez prekida sipajući na me bujicu riječi :

— Dojmovi, dojmovi ! Ja sam već sit kojekakvih pisanija, u kojima se iznose dojmovi. Kad sam prvi puta dolazio u vatikanske dvorane, i mene je škakljala misao, kako ću sve to opisati u par impresionističkih feljtona. Kasnije sam postao malo čedniji. Sjetio sam se onoga mladića, kojega je vidio sv. Augustin, kako pokušava da školjkom prelije more u malenu jamicu.

— Ti voliš hiperbole, odgovaram ja.

— Priznajem, da je to hiperbola, jer i vatikanske su umjetnine i spomenici stvari omeđena prostora i vremena. Ali imade u toj hiperboli i mnogo istine. Molim te, šta znači obuhvatiti mislima i osjećajima sve nagomilane predmete u vatikanskim dvoranama ? To znači uživjeti se u povijest cijelog čovječanstva, u povijest starog i kršćanskog svijeta. Može li se sve to ukalupiti u nekoliko impresija ?

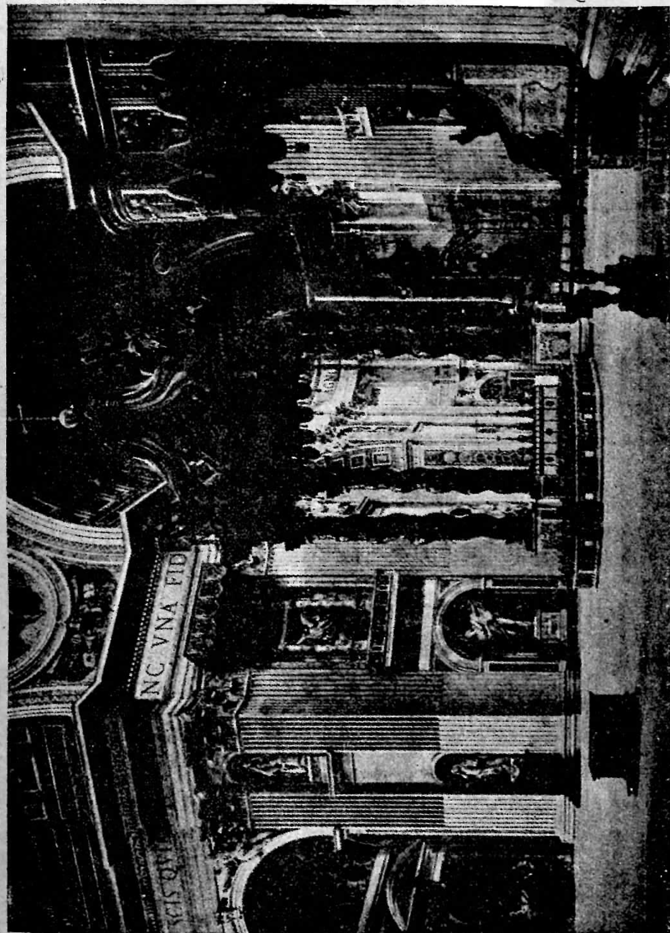
— Zar ti misliš dakle, da vatikanske umjetnine i spomenici nijesu za ljude ? Kad ih ljudi smiju gledati, zašto ih ne bi smjeli i opisivati ?

— Jest, smiju ih i opisivati, ali neka prije prouče cijeli predmet. I to neka ga prouče temeljito i objektivno. U Vatikan su dolazili već mnogi kritici i romanopisci. Pa šta su odnijeli odanle ? Neki su mislili, da mogu ondje tražiti inspiraciju za kojekakve lascivnosti i perverznosti. Ti nijesu shvatili, da je godina rođenja Kristova početak novoga nazora o svijetu i da povijest valja prosuđivati u prvom redu prema njezinoj duši, a istom onda prema vanjštini. U vatikanskim dvoranama možeš i moraš da prođeš povijest čovječanstva, jer drukčije ti se čini, da je sve to igračka ili gomila kamenja, platna, papira i nabacanih boja.

Znaš, ja ne volim odviše modernih galerija i muzeja. Sve je to obično napola mrtvo i bez duše. Sve je to obično slično herbarijima, što ih prave đaci učeći botaniku. Kakve dojmove možeš imati gledajući herbarij ? Hoćeš li iz njega upoznati prirodu ? Tko se zaustavlja na herbariju, taj je veoma malo napredovao. Da shvatiš prirodu do kraja, moraš otići u polje, u goru i u šumu, da tamo osjetiš potpun život cvijeća, trave i drveća. Galerije i muzeji nijesu većinom ništa drugo, nego mrtvi herbariji. Ljudi donose u njih umjetnine, koje spadaju možda drugamo, u crkve, sobe i na trgove, i time ih često lišavaju duše i života.

Ne mogu da se svladam, pa misleći, da sam našao ranjavu petu prijateljevih tvrdnja, prigovaram nešto porugljivo :

— Ti bi dakle ukinuo sve muzeje i galerije ? Za njih si ti ikonoklasta. Ili bi dopustio, da i oni postoje, ali bi im priznao tek vrijednost školskoga herbarija ?

Konfesija u bazilici sv. Petra.

Moj se prijatelj ne da smesti tom napomenom, već odvraća još temperamentnije :

— Istina, nekim bi muzejima i galerijama priznao tek vrijednost herbarija. Ali o muzejima i galerijama u Vatikanu mislim drukčije. To nijesu za mene mrtve stvari. To je za mene život. Crkva sv. Petra, Sikstinska kapela i vatikanska dvorana jesu središta duhovnog života cijeloga svijeta. Tu se sastaje prošlost i sadašnjost. Tu nije ništa suvišno. Kršćani, koji vjeruju u besmrtnost čovječje duše, u općinstvo svetih i u vezu s prošlim i budućim vijekovima, znadu najbolje cijeniti stare i nove spomenike.

Kad je Bog stvarao Adama, nije uništio bilina i životinja, koje su postojale prije njega, nego ga je učinio gospodarom žive i nežive prirode. Kada se pojavilo kršćanstvo, ono nije nastupilo rušilački prema starim civilizacijama, nego ih je reformiralo i preuzelo od njih sve ono, što je bilo dobro i što nije uništio zub vremena. Povijest je dobila novu dušu, ali prirodne tečevine prošlosti imale su da služe kršćanstvu. Vatikanski su nam muzeji svjedočanstvo, da kršćani cijene i svrhunaravni i naravni red.

Kada si prošao sobama, u kojima su sačuvani stari egipatski kipovi i sarkofazi, nijesi li se sjetio onih faraona, koji su u gladnim godinama primili u svoju zemlju sinove Izraelove i spasli ih tako od propasti ? Mnogo su zla činili ti faraoni, ali i mnogo dobra. Jer znadeš i sam, da na zemlji nema apsolutna zla.

Prošao si i onim dvoranama, u kojima su sačuvani kipovi starih grčkih i rimskih umjetnika. Imade tu mnogo stvari, s kojima se ne slaže naše kršćansko osjećanje. Mi zacijelo ne bismo danas takvim kipovima resili svojih kuća ni hramova. Ni Laokoont, kojega je najviše popularizovao Lessing, ni orijaš Nil, ni svi oni Jupiteri, Afrodite, Junone i Apoloni ne bi mogli da udovolje svim zahtjevima, što ih kršćani stavljaju na umjetnine. Ali i tu imade mnogo dobra, jer se inače te stvari ne bi čuvale u vatikanskim prostorijama. Snažan čovjek naći će i tu mnogo poticaja za razvoj svojih duševnih sposobnosti uživ-

ljavajući se u staru grčku, rimsku i etruščansku kulturu i civilizaciju, od koje smo i mi kršćani baštinili veoma mnogo. Zašto da ne priznamo toga ? Ono, u čem je kršćanstvo potpuno originalno, to je Božja objava, to je duh kulture i odnošaj čovjeka prema Bogu i bližnjemu. A inače, naravno, da i naši produkti moraju računati sa zakonom teže i s istim materijalijama i vanjskim oblicima, s kojima su računali i stari.

Jedva sam te odvukao iz dvorane, u kojoj se nalaze starinske rimske slike Odisejevih pustolovina Ne znam, što te je toliko zanimalo na njima. Današnji bi umjetnici mogli naslikati mnogo ljepše one momente, kako Odisej dolazi u zemlju Lestrigonaca, kako Lestrigonci navaljuju na Odisejeve lađe i kako cijela Odisejeva flota propada. Rimljanin ili Grk, koji je slikao te prizore, nije pokazao veće vještine od našeg boljeg sobnog slikara i ličioca. Otmjena porodica ne bi danas dopuštala takvomu mazalu, da joj šara kućne zidove. Ali tebe je valjda kao i mene zanimala starina slika. Kada god dolazim u onu dvoranu, uvijek se sjećam Ilijade, Odiseje i drugih djela grčke kulture, koja i mi znademo cijeniti.

Samo nijesi li zamijetio, da nešto manjka u onim vatikanskim dvoranama ? Jedan važan prijelaz, bez kojega je teško shvatiti značenje Rafaela i Michelangela. S antikne umjetnosti prelaze posjetnici Vatikana odmah na galeriju slika, pa i ne opažaju, da kršćanska umjetnost znači po svojem duhu u istinu nešto novo. Zato bih ja tražio, da svaki posjetnik Vatikana pođe ujedno u katakombe. Tamo se u primitivnim umjetninama vidi najsnažnije razlika između staroga i novoga svijeta. Svi oni motivi, koje su Michelangelo, Rafael, Perugino, Botticelli i drugi kršćanski umjetnici prikazali tako snažno, nalaze se već u katakombama. Moderni ljudi vole da prijeđu šutke preko umjetnosti iz prvog doba kršćanstva. Oni od Polidora, Atenodora, Poliklita i Mirona idu pred Michelangela, pa kad vide istu tehniku, kliču slavodobitno : Kakva je tu razlika ? Nije li sva kršćanska umjetnost samo

kopija i nastavak antikne umjetnosti? Ako je takav čovjek još i romanopisac, izbacit će iz Michelangelovih djela sve, što je kršćansko, pa će napisati roman, u kojem će Michelangelo izaći pred čitaoca kao umjetnički Julijan Apostata. Bez katakomba, bez liturgije, bez Sv. Pisma i bez katoličke Crkve nije moguće da budemo pravedni prema kršćanskoj simbolici, koja je u čovječanske stare oblike unosila nove vrednote i intuicije.

Ti tvrdiš, da je Michelangelo veći umjetnik od Rafaela. Nijesi osamljen u svojem sudu. Ti zacijelo cijeniš više i Demostena od Cicerona. Ali imade i takvih ljudi, kojima je draži Ciceron. Koliko god se divim Michelangelu, ja se ipak radije zaustavljam kod Rafaela. U njegovim je stancama jače istaknuta specifična nota kršćanstva nego u Michelangelovoj Sikstinskoj kapeli. Michelangelo imade u sebi i jednu trpku značajku, a Rafael se odlikuje većom kršćanskom vedrinom. Zato su Rafaelove madone, anđeli i likovi Spasiteljevi mnogo popularniji od Michelangelovih divova.

Ne znam, ali možda moja simpatija prema Rafaelu imade donekle korijen i u tom, što mi jedna njegova slika doziva u pamet najočajnije i najherojskije razdoblje hrvatske povijesti. To je posljednje i, kako neki vele, najbolje Rafaelovo djelo. Mislim na njegovo »Preobraženje«, koje si gledao u četvrtoj dvorani vatikanske pinakoteke.

Prigovaraš mi, da Rafael nema nikakve veze s hrvatskom poviješću. Time dokazuješ samo to, da ne bi još smio pisati o vatikanskim dvoranama. Moraš uzeti u obzir, da je svetkovinu Preobraženja Spasiteljeva, koja se prije slavila tek u nekim biskupijama, naredio za cijelu Crkvu papa Kaliksto III. g. 1456., i to na uspomenu pobjede, koju su izvojevale nad Osmanlijama kod Beograda pretežno hrvatske i madžarske čete. Otada se u našim narodnim pjesmama slavi Sibinjanin Janko. Ali otada je i svetkovina Preobraženja na dan 6. kolovoza podsjećala kršćane na

njihovu zavjetnu misao o suzbijanju osmanlijske najezde.

Izrađujući svoju sliku »Preobraženje« g. 1519. i 1520. mislio je Rafael upravo na osmanlijsku opasnost. Uspjesi sultana Selima I. Okrutnoga zaprepastili su bili sav kršćanski svijet. U Rimu su neprestano strahovali za Beograd, Jajce, Klis i Skradin. G. 1519. dolazi sredinom mjeseca prosinca na papinski konzistorij Berislavićev poslanik Toma Niger. Hrvati u očaju poručuju papi i kardinalima, da će morati načiniti mir s Turcima i propustiti ih preko svoje zemlje dalje na zapad, ako ne dobiju pomoć. Već prije toga bio je lateranski sabor zaključio križarsku vojnu proti Osmanlijama, ali kršćanski vladari nijesu htjeli da se izmire. Očajni izvještaji iz Hrvatske djelovali su i na papu Lava X. iz kuće Medici. Nitko nije znao, kako će se odhrvati neprijatelju kršćanstva. Još jedino uzdanje svima bio je Bog.

U to vrijeme izrađuje Rafael svoje »Preobraženje« za drugog Medicia, kardinala Julija. U donjoj zoni slike prikazan je nemir kršćana. Opsjednuti dječak predstavlja tursku opasnost, proti kojoj su ljudi preslabi. No još ne valja očajati. U gornjoj zoni prikazan je preobraženi Spasitelj, koji će pobijediti neprijatelja svojega imena. Rafael je simbolički prikazao istu misao, koju je papa Lav X. izricao u pismima i u porukama, što ih je slao Hrvatima preko bana Berislavića i njegovih rimskih kurira.

Eto, samo jedna slika pobuđuje u gledaocu tolike reminiscencije. A koliko je drugih slika načinio Rafael, koje su isto tako bogate sadržajem! Njegova Disputa o presv. oltarskom sakramentu, Atenska škola, Parnas, Požar burga, Izbavljenje sv. Petra iz tamnice, Izagnanje Helijodora iz hrama i druga djela — sve je to cijela enciklopedija filozofije, umjetnosti, crkvene povijesti i liturgijske simbolike.

Prerana smrt Rafaelova izazvala je veliku potištenost u Rimu i u cijelom kršćanskom svijetu. I danas svi žalimo, što taj veliki umjetnik nije

doživio najjačih muževnih godina. Pa i ti si zacijelo čitao s velikim saučešćem latinske stihove na njegovoj grobnici, u kojima kardinal Bembo kaže, da se priroda, dok je Rafael živio, bojala, da će je on natkriliti, a kad je umro, bojala se, da će zajedno s njime propasti.

Pa da preletiš samo jednim pogledom sve ostale dvorane i da se onda zaustaviš u Sikstinskoj kapeli, i tu stojiš pred jednom cijelom kulturom. Ne trebaš se mnogo obazirati na slike Perugina, Botticellia, Ghirlandaia, Pinturicchia i Rosselia. Kušaj samo da se uživiš u šest stotina Michelangelovih figura. Počinješ s Genezom, a svršavaš s Apokalipsom. Gledaš pred sobom stvaranje svijeta, stvaranje prvih ljudi, patrijarke, proroke, Sibile, a onda prelaziš na Posljednji sud, koji je u istinu strašan. Dies irae, dies illa. Ne držim, da je Michelangelo riješio najbolje svoju tešku zadaću. Njegov je Krist odviše jednostran. To je samo osvetnik, a nije ujedno nagraditelj. U Spasiteljevu izrazu imade nešto neumjereno. Sugestija je prokletnika veoma snažna, ali sugestija svetih i odabranih nije adekvatna. Nema tu nikakve radosti ni preobraženosti. Kontrast između onih, koji idu u nebo, i onih, koji idu u pakao, nije dovoljno jasno izražen. Negativni je elemenat jači od pozitivnoga Kad sam god promatrao tu monumentalnu sliku, uvijek sam osjećao udivljenje prema velikom majstoru, koji i ovdje upotrebljava najviše kiparske efekte, ali sam ujedno mislio i na to, da je mogućnost usavršivanja kršćanske umjetnosti još veoma velika, jer kršćanski unutrašnji život i kršćanske predodžbe i emocije traže mnogo adekvatniju formu. Ni Rafael ni Michelangelo nijesu u tom došli do vrhunca razvoja.

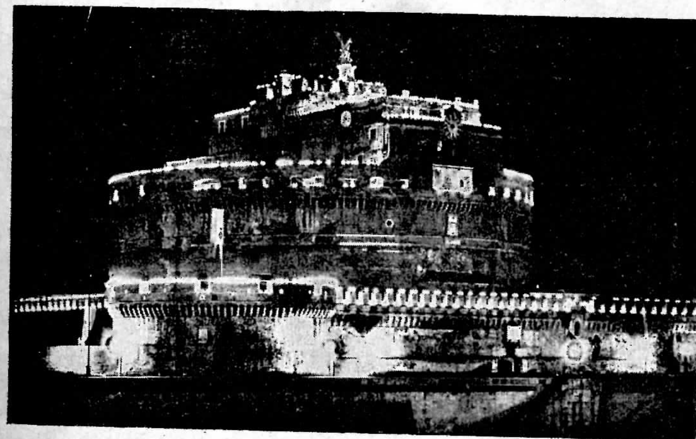
Neiscrpljivo slikarsko i kiparsko bogatstvo nagomilano je u vatikanskim dvoranama. A kad uz to pomisliš na vatikansku biblioteku s knjigama, rukopisima, darovima i pismima iz cijeloga svijeta, onda čovjek nema volje da piše o tom bez dugotrajne i najozbiljnije priprave. A ti govoriš o impresijama i dojmovima...

Prekidam svojega prijatelja opaskom:

— Uspio si da me odvratiš od moje namisli. Ja u svojoj knjizi ne ću govoriti o svojim dojmovima, nego o tvojim.

Moj me prijatelj gleda razrogačenim očima, a onda mi veli prijekorno:

— Valjda nijesi tako indiskretan, da namjeravaš iznijeti u javnost ovaj naš razgovor?

Anđeoska tvrđava u rasvjeti.

— I više nego indiskretan, jer ću izostaviti mnoge svoje riječi, kojima sam te poticao, da debatiraš sa mnom, a tebi ću dati, da govoriš kao u monologu.

— No vidjet ćemo, hoćeš li se usuditi da budeš tako neučtiv.

— Vidjet ćemo.

— U istinu si preuzetan, ako misliš, da jedan razgovor može iscrpsti rad vijekova i milenija.

— Ja toga ni ne mislim.

— Onda je najbolje, da šutiš.

XXV. Katolički pokreti.

Neki hodočasnici pohađaju centralu Talijanske Katoličke Akcije. U prostorijama ih primaju: internacionalni sekretar talijanske katoličke omladine cav. Parisi i predsjednik talijanskih katoličkih skauta Cassini. Tumače im strukturu organizacije i njezin odnošaj prema drugim granama javne djelatnosti.

Talijanska Katolička Akcija jest ogromno udruženje. Imade oko dva milijuna članova, koji su organizovani u različitim kulturnim savezima. Katolički muževi, katoličke žene i djevojke, katolički studenti i skauti imadu svoja autonomna društva, koja su vezana međusobno centralnim odborom i predsjedništvom. Jedna je centrala za sve, jedan autoritet odlučuje o svim važnijim javnim nastupima. Disciplinatorno je duhovno središte hierarhija i Sv. Otac papa. Pravila priznaju i crkvene i državne vlasti.

Akcija nije razdijeljena prema administrativnoj podjeli Italije, nego prema diecezama i župama. Biskupi i svećenici staraju se u zajednici sa svjetovnjacima, da članovi Akcije budu prije svega dobro pripravljeni za rad u javnosti. Dobar vjernik, koji će štovati crkveni suverenitet u duhovnim stvarima, i napredan građanin, koji će dovesti svoj rad u sklad sa suverenitetom države — to je ideal, za koji odgaja Katolička Akcija svoje članove. Proučavaju se crkveni kanonski propisi i papinske enciklike. Naročitom se pažnjom popularizuju enciklike Lava XIII. o socijalnom pitanju, o državi, framasonima i kršćanskoj demokraciji zatim enciklike »Fermo proposito« i »Ubi arcano Dei«.

Aktivnom se politikom Katolička Akcija ne bavi, ali teoretski pripravlja ipak svoje članove i za građanski politički život, koji se razvija u drugim katoličkim organizacijama. Članovi liberalnih i marksističkih grupa ne mogu biti članovi Katoličke Akcije. Za sada se tolerira, da u udruženju budu i tako zvani filofašisti, no i tu će vrijeme donijeti potpuno pročišćenje, jer fašizam je doduše s jedne strane priznao katolicima neka njihova prava, ali s druge strane njegovo je shvaćanje države pogansko i potpuno oprečno shvaćanju kršćanske demokracije. Zato fašisti progone i podružnice Katoličke Akcije rušeći im društvene prostorije i navaljujući fizičkom silom na vođe. Prolazeći Padovom imali smo i mi prilike vidjeti vandalizme, što su ih fašisti izveli 23. svibnja na prostorijama katoličkih kulturnih udruženja.

Članovi Talijanske Katoličke Akcije ne zadovoljavaju se samo time, da se izgrađuju u svojim društvenim prostorijama, nego izilaze i u javnost. Stupili su i pred talijansko građanstvo i pred talijansku vladu s različitim zahtjevima, među kojima se isticao zahtjev za obligatno poučavanje vjeronauka u školama, zahtjev za izjednačenje državnog i crkvenog kalendara, zahtjev za ukidanje hazardnih igara itd.

Talijanska Katolička Akcija ne obuhvaća cijelog pokreta talijanskih katolika. Osim prosvjetne organizacije postoji i socijalno-ekonomska organizacija, a od nje je opet odijeljena politička organizacija. Nekada su sve ove grane javne djelatnosti bile spojene zajedno. No kad se tijekom vremena odgojilo dovoljno ljudi, koji su mogli da se specijaliziraju u svojim strukama, nastalo je veće diferenciranje u podjeli rada. Katolički se pokret raščlanio u više autonomnih područja, kojima su kompetencije i zadaće oštro opredijeljene. Naročito je zacrtana granica suvereniteta Crkve i suvereniteta države. Za duhovni odgoj i nadzor preuzima odgovornost Crkva, a za ostalo građanske organizacije katolika,

No sva područja razvijaju se ipak harmonično i u slozi ne dajući se iskoristiti ni od koga protiv svojih sumišljenika u drugim područjima rada. Talijanska Pučka Stranka znade važnost Katoličke Akcije, a

Katolička Akcija važnost Talijanske Pučke Stranke. Mussolini je doduše htio da onemogući don Sturza time, što je pristao na izvršenje nekih njegovih programnih tačaka, ali talijanski katolici znadu dobro, da ni tih uspjeha ne bi postigli bez političke stranačke organizacije. Vođe Talijanske Katoličke Akcije odgajaju sve svoje ljude u uvjerenju, da je katolicima potrebita ne samo kulturna, nego i socijalno-ekonomska i politička organizacija. Don Sturzo, koji je glavni ideolog Talijanske Pučke Stranke, ne pobija glavnog predsjednika Katoličke Akcije advokata Luigia Colomba niti Luigi Colombo ustaje protiv don Sturza. Rad ove dvojice muževa popunja se i sačinjava jednu harmoničnu cjelinu.

Talijanska Katolička Akcija i talijanski katolički pokret imadu nekih svojih osobina, ali bit je i tu ista kao i kod katolika u drugim zemljama. Svagdje, gdje je god katolički život razvijen, javili su se nužno katolički pokreti, za koje liberalci i marksisti misle, da ih mogu nazvati klerikalizmom ili ultramontanizmom. No to nije nikakav klerikalizam. To je potpuno opravdana težnja katolika, da svoj privatni i javni život urede prema načelima kršćanstva. Kad katolici ne bi išli za tim, to bi bio znak, da njihova vjera i nije vjera, nego pusti formalizam.

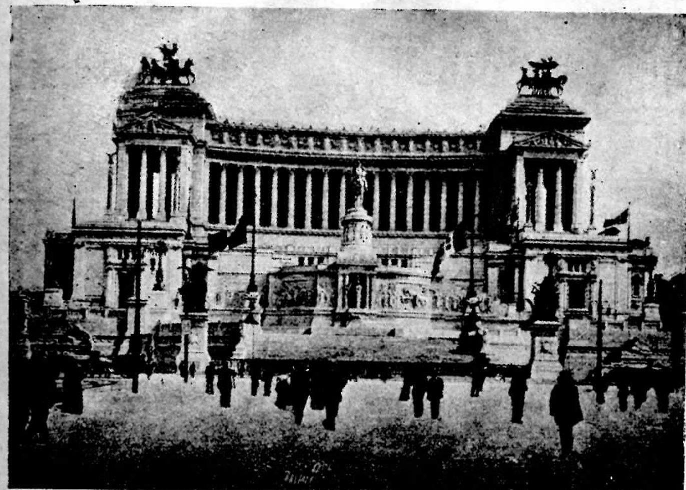
Svijestan katolik znade dobro, da nije samo društveno, nego i religiozno biće. Zato on nastoji, da svoju vjeru izgradi u opsežan i čvrst nazor o svijetu. Vjera daje svoje posebno obilježje i osjećanju i mišljenju i djelovanju. Nema životne akcije, u kojoj se ne bi očitovalo to obilježje.

Katolicizam kao skup objektivnih istina ne poznaje nikakvih promjena. Ali katolicizam, uzet subjektivno kao život pojedinaca i društvenih organizma, poznaje veoma veliku mogućnost usavršivanja. Katolička svijest traži veoma mnogo odgoja. Katolička savjest može se izoštravati do najnježnije tankoćutnosti.

Svijesnu i savjesnu katoliku nameće se neodoljivom snagom dužnost, da stvara katoličku unutrašnju

i vanjsku kulturu. A to nije moguće, ako katolik ostane u liberalnom društvu ili ako ostane sam za sebe shvaćajući svoju vjeru individualistički. Katolička unutrašnja i vanjska kultura može se stvarati tek pomoću katoličkog društva i katoličke organizacije.

Moralne i vjerske dužnosti treba da uređuju ne samo crkveni, nego i građanski život. Nijesmo obvezani samo na to, da idemo u crkvu i k sv. sakramentima, nego moramo i upotrebu svojega imutka i cir-

Spomenik Viktora Emanuela II.

kulaciju materijalnih dobara, što ih imamo, udesiti tako, da ne služimo zlu. Katolik, koji misli, da svoja materijalna dobra može davati u ruke liberalcima, nema dovoljno razvijene katoličke svijesti ni savjesti. Svijestan katolik mora ići za tim, da imade i svoju socijalno-ekonomsku organizaciju.

Nadalje nije nikako moguće, da katolik živi prema kršćanskim načelima, ako misli, da moralni propisi i

zapovijedi uređuju samo odnošaje između pojedinca i pojedinca. Kršćanstvo stoji na stanovištu ne samo pojedinačne, nego i društvene odgovornosti. Može učiniti zlo ne samo pojedinac pojedincu, nego i klasa klasi, i narod narodu, i država državi. Neosviještenost mnogih katolika vidi se baš u tom, što oni doduše paze na to, da ne bi učinili zla svojem susjedu i uopće ljudima u svojoj okolini, ali se nikada ne pitaju, ne čini li možda i njihova klasa nepravdu drugoj klasi i njihov narod drugomu narodu. Ta se pogrješka vidi naročito kod mogućnika i kod velikih naroda. Tu vlada dobrim dijelom još i sada poganština. Priznaju se grijesi, koje čini pojedinac prema pojedincu, ali grijesi naroda prema narodu ili klase prema klasi ne pobuđuju ni kod mnogih katolika grižnje savjesti. Kada to čovjek gleda, onda potpuno razumije Spasiteljevu riječ: Lakše će deva proći kroz ušice igle nego bogataš u kraljevstvo nebesko. A moglo bi se reći i to, da su katolici velikih naroda, kod kojih je razvijen šovinizam, u praksi obično manji kršćani nego katolici malih naroda, koji su već i prirodnim motivima primorani, da budu pravedniji i prema pojedincima i prema kolektivnim jedinicama.

Katolički pokreti u Evropi i na cijelom svijetu imadu da riješe tešku zadaću. Treba da katolici budu svijesni svojih velikih dužnosti, a uz to dolazi još teži rad: provođenje katoličkih načela u praksi. Svijet se može razvijati ili po poganskom načelu: Tko jači, taj kvači, ili po kršćanskom načelu o ljubavi Boga i bližnjega. Ako hoćemo da pobijedi kršćansko načelo, onda nam ne preostaje drugo, nego da organizujemo svoje društvo, koje će stvarati takve i individualne i klasne i međunarodne odnošaje, u kojima će se realizovati istina i pravda.

XXVI. Odlazak iz Rima.

Kada god dolazim u kancelariju našega središnjega odbora, koja se nalazi u prizemlju zavoda sv. Jeronima, uvijek nalazim unutra zaposlene ljude. Premeću se popisi hodočasnika, sređuju se isprave, primaju se stranke. U nekim konačištima porodio se po koji nesporazumak, pa valja intervenirati. Gdjekoji je vagon oštećen, pa se valja pobrinuti, da se popravi ili zamijeni drugim. Dolaze dopisnici, koji pišu izvještaje za »Osservatore Romano« ili »Corriere d'Italia«, pa valja i njima stajati na uslugu. Valja stajati u neprekidnoj vezi s vodičima, da se dnevni program obavlja tako, da ne dođe do kolizije između pojedinih grupa. Kod zajedničkih sastanaka valja se opet pobrinuti, da svi budu za vremena obaviješteni kamo imadu doći u određeno vrijeme. Neprestano valja ukonačivati nove skupine, koje dolaze vlakovima. Napose valja se starati za one, koji stanuju u privatnim stanovima, a napose za one, koji stanuju zajedno.

Počevši od Duhova posao se u kancelariji potrostručuje. Dr Marić, koji je inače uvijek vedar i razgovoran, nema ni časka vremena, da se otkine od svojega posla. Dr Bakšić pokazuje, da ga je višemjesečni naporni rad ponešto izmorio. Dr Slamić mora neprestano podržavati saobraćaj između episkopata i odbora i uz to između hodočašća i Vatikana. Dr Farkaš mora često polaziti na kolodvor, da s ravnateljstvom talijanskih željeznica uredi sve za povratak hodočasnika. Sile su odbora uvijek napregnute, da svladaju golem posao. Unaprijed valja definitivno urediti sve za prevoz sa stanice asiške u sam grad i za boravak u Firenci, a osim toga dolaze u kancelariju neprestano vođe pojedinih grupa i rimski stanodavci, koji traže,

da im se isplati stan. Najlakše je još s onim stanovima, koji su iznajmljeni preko rimskog centralnog odbora, jer tu je brzo gotov obračun za više stotina hodočasnika. Ali oni stanodavci i stanodavke, koji imadu dobiti plaću za jednu ili dvije sobe, samo zatežu cijeli rad u kancelariji.

Nađe se i po koji nervozan hodočasnik, koji misli, da mora odmah doći na red, a ne misli da ima tu i drugih, koji su došli prije njega. Vidi se, da odbornicima odlane u duši, kad imadu da uređuju poslove s onako mirnim i hladnokrvnim ljudima, kao što je n. pr. hercegovački franjevac Jerko Boras. Cijela naša rimska kolonija, naročito gojenci rimskih crkvenih zavoda, redovnici franjevci i isusovci i sveučilištarci svjetovnjaci upotrebljavaju cijelo svoje vrijeme za hodočasnike.

Vodi se neprestan saobraćaj s Rimskom bankom (Banco di Roma), u kojoj je uložen novac za hodočašće. Uz to i talijanske oblasti traže od odbora više puta informacije za transport vlakova, pa se treba potruditi i do njih.

I u konačištima je hodočasnika veća žurba. Svi se spremaju za odlazak. Već na Duhove 31. svibnja ili, bolje reći, na duhovski ponedjeljak 1. lipnja dvadeset minuta iza ponoći vraća se prvi vlak natrag. Za njim neposredno u razmaku od 40 minuta slijedi drugi vlak, a onda odilaze redom ostali vlakovi, koji voze hodočasnike preko Asiza, Firence, Mletaka, Trsta i Rijeke u domovinu.

Na kolodvoru i u vagonima mnogi se hodočasnici razgovaraju o svojim rimskim dojmovima. Čuju se sudovi :

— Bilo je naporno, ali lijepo.

— Jedan nov svijet otvorio se pred nama. Rim je odviše velik, ne možeš ga obuhvatiti u tako kratko vrijeme. Ali i u malo dana mnogo toga čovjek proživi.

Jedan hodočasnik pripovijeda svojemu prijatelju.

— Bio sam i u izložbi kršćanske umjetnosti. Šta, ti nijesi bio tamo? Nije to u Vatikanu, to je posebno odjeljenje međunarodne izložbe »Biennale Romana«. Izložili su Francuzi, Talijani, Nijemci i Madžari. Nas Hrvata nema tamo, jer tko bi se za to starao? A meni se čini, da bi neki Vankini religiozni motivi odnijeli pobjedu nad mnogim drugim umjetninama. Čudnovato, kako su mnogo izložili Madžari. Oni se upravo nameću, da ih svatko vidi i čuje. Natjecanje, koje mi se u religioznim stvarima i sviđa. Vidi se, zašto je kršćanska likovna umjetnost u Madžara tako razvijena. Šta, zar ti misliš, da bi kršćanstvo imalo i Michelangelove i Rafaelove kršćanske umjetnine, da nije bilo papa, koji su znali Rafaela, Michelangela i druge kršćanske kipare i slikare zaposliti? I Madžari imadu da zahvale svoju noviju kršćansku umjetnost kardinalu Csernochu i biskupima Prochaszki i Maylathu. To su ljudi, koji znadu, što znače talenti za crkvu i vjeru. Kad sam promatrao madžarske religiozne umjetnine, javilo mi se u duši pitanje : Kada ćemo mi Hrvati imati barem ovako razvijenu kršćansku umjetnost? Mislim, da se i to može brzo ostvariti, jer talenata imademo, hvala Bogu, i mi. Nama fali još samo spoznaja, da je umjetnost ne samo stvar talenta, nego i stvar organizacije i materijalnih uvjeta opstanka. Od svih kršćanskih umjetnina u »Biennale Romana« najviše su mi se ipak svidjeli Francuzi i Nijemci. Talijani nijesu ni sjena svojih starih majstora. Ipak, da ti iskreno kažem, kod mnogih mi se kipova i slika nametnulo pitanje : Je li to baš kršćanska umjetnost? Čini se, da ni priređivači nijesu namjeravali prirediti izložbu, koja bi u svemu odgovarala osjećajima vjernika. Krist na križu grči se u gdjekoga u epileptičkim konvulzijama. Madona je gdjegdje pretvorena u Hekubu. Svaki čas dolaziš pred grupu, koja se zove Pietà. Ali kakva je to Pietà? Vidiš tu crte, koje te podsjećaju na strahotan izraz tijela kod poganskih kumira u misionarskoj izložbi. Mnogi kipovi i slike na toj izložbi »kršćanske moderne umjetnosti« dokazuju samo to, da se Evropa nalazi u velikoj duševnoj krizi i u nekakvoj živčanoj bolesti.

Drugi hodočasnik pripovijeda :

— Bio sam u nacionalnoj galeriji umjetnosti. Našao sam tamo i jedan kip našega Meštrovića. Nekakva ružna starica imala bi da predstavlja našu umjetnost. Žao mi je, što je Meštrović zastupan ondje samo takvim kipom. No vidio sam i divnih stvari. Možda me moj osjećaj i vara, ali ja sam bio najjače potresen jednim kipom, što ga je načinio Achille D'Orsi. Na podnožju je natpis: Proximus tuus (tvoj bližnji). Čovjek traži toga bližnjega, ali ga ne nalazi. Samo vidi jednoga kopača, koji sjedi na ravnom polju gledajući izgubljenim i očajnim pogledom preda se. Motika je pred njim zasječena u ledinu. Lice i mišičje na vratu poprimilo je takav izraz, kao da će taj brončani radnik najednom glasno zajecati. Cijeli je kip strahovit protest protiv sadašnjih ljudi. Gdje je tvoj bližnji? Nema ga, svi su ljudi međusobno zavađeni. Pesimizam je to, koji imade i neku podlogu u savremenim društvenim prilikama. Gledaj evropske države, kako reže jedna na drugu i izjedaju se međusobno. Diplomate govore o ljubavi i o miru svijeta, a ne vjeruju ni sami svojim riječima. Demagozi obećavaju radnicima raj na zemlji, a željeli bi taj raj osnovati na potocima krvi i piramidama kostura. Da je Achille D'Orsi izrađivao svoju skulpturu nakon rata, jamačno bi u nju unio još više očaja i pesimizma.

Treći opet hodočasnik žali, što nije vidio i Mussolinija. Ipak bi se isplatilo vidjeti toga diktatora, koji je uspio valjda samo zato, jer je imao više srčanosti od ostalih. Trebalo ga je barem vidjeti pokraj zoološkog vrta, kamo on dolazi gotovo svaki dan, kada je u Rimu, da se igra sa svojom lavicom.

Onda opet jedan hodočasnik primjećuje:

— Ali, gospodo ja ne znam, zašto fašisti i danas hrane tamo na Kapitoliju jednu vučicu. To bi imao biti valjda simbol njihove ćudi. Da, osjećamo mi dobro tu ćud. Stari su Rimljani bili kurjaci prema drugim narodima, a to bi htio da bude i Mussolini prema nama. No ako su Mussolinijevi fašisti zadovoljni sa svojom

vučicom, nemamo ni mi ništa protiv toga. Mi imademo svojih slobodnih medvjeda i kurjaka na Velebitu i

Michelangelov Mojsija.

u drugim našim planinama, a njihova vučica trčkara i pleše u gajbi. Neka samo navali njihova zatvorena

vučica na koju našu slobodnu vučicu, pa da vidimo, gdje će biti pobjeda.

Drugi jedan hodočasnik kori svojega druga pola u šali pola u zbilji:

— Po to si ti dakle išao u Rim, da se zabavljaš ovakvim ratnim mislima?

— Ama ne će se meni, brate, rata, dosta mi ga je i povrh glave — odgovara prvi — nego ja znam samo to, da kršćanske ljubavi ne će biti u svijetu sve dotle, dok to ne budu htjeli svi narodi ili barem većina naroda. Šta može jedan narod sam za sebe? Ako je jak, onda mu je vuk najdraži stvor. A ako je slab, nitko se na nj ni ne obazire. Samo onda moći ćemo da se izmirimo i da u ljubavi živimo, ako priznamo, da i narodi moraju imati obzira jedan prema drugom. Ja sam ti, brate, sada još bolje uvidio, da nam je potrebita Crkva, koja jednakom mjerom mjeri svim narodima. Čovjek je bez nje u istinu kurjak. Zato ja ne volim Mussolinija, nego volim papu. Ne volim fašista, ali volim talijanski narod.

Vlak za vlakom odilazi iz Rima. Uspinjući se na prvu uzbrdicu izilazimo na prozore i pozdravljamo još jednom Vječni Grad, i to kršćanski Vječni Grad, a ne one, koji se drže još uvijek Vergilijeva načela: Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Sadržaj.

SLIKE:

Iskaz pretplatnika.

Do 31. kolovoza poslali su pretplatu za ovu knjigu slijedeći:

1. Matilda Pogačar, Dobrljin
2. Mato Dubalo, Zelenike
3. Dr Silvestar Bonačić, Vis
4.-5. Dr Mirko Boić, Gjurgjevo (2 kom.).
6.-7. Samostan sv. Josipa, Bihać (2 kom.)
8. Dane Čubelić, Bihać
9. Ivan Mikić, Retkovci
10. Antun Jerković, Retkovci
11. Stana Vezoš, „
12. Janja Ivakova, „
13. Stana Šunić, „
14. Ana Mrgjanov „
15. Luca Bonačić „
16. Klara Burgin, „
17. Ilija Matić, „
18. Ana Marošević, „
19. Živko Ištaković „
20. Josip Perčić, „
21.-22. Rk. šup. ured, Luč (2 kom.)
23. Isidor Babin, Vel. Bečkerek
24. Ivan Stemmen, Devetina
25. Marija Gottwald, Semizovac
26. Jerko Zečević, Gor. Zovik
27. Pavle Metzger, Zemun
28. Mihael Romančo, Ruski Krstur
29. Amalija Šmigre, Travnik
30. Gizela Rališ, Banjaluka
31. Karolina Vever, Beograd
32. Sofija Živković Beograd,
33. Linka Sretenović, Beograd
24. Hinko Lisac, Sarajevo
35. Ružica Globočnik, Sarajevo
36. Franz Kroeff, Nova Topola
37. Ferdinand Kroeff, Nova Topola
38. Zeno Lamers, Nova Topola
39. Otto Lemers Nova Topola,
40.-65. Žup. ured, Ruski Krstur (26 kom.)
66. P. Raf, Grković, Petrovaradin
67. Adalbert Šponar, Zagreb
68. Benjamin Zeininger, Zagreb

69. Dr S. Filipović, Zagreb,
70. Krešimir Pećnjak, Zagreb
71. Dr Janko Oberški Zagreb
72. Dr Pavao Lončar Zagreb
73. Dr Franjo Zagoda Zagreb
74. Marica Švarc, Samobor
75. Ksenija Laboš, Kucma
76. Župski ured, Ogulin
77. Antun Medven, Vojni Križ
78. Fra Andrija Matutinović, Hrvatce
79. Josip Radičev, Valpovo
80. Fra Anzelmo Alaupović, Sanskimost
81. Stjepan Pacovsky, Petrovaradin
82. Stjepan Turzan, Osekovo
83. Silvestar Bonačić, Vis
84.-85. Martin Bubanj, Ogulin
86. Marko Čunko, Dugaresa
87. Hugo Zamola, Bos. Gradiška
88. Mika Lukivich, Boka
89. Grgur Dretvić, Cerna
90. Kata Dretvić, Cerna
91. Nikola Bilogrivić, Bos. Gradiška
92. Katarina Ralašić, St. Gradiška
93. Vera Čelik, Bos. Gradiška
94. Julije Bürger, Slatina
95. Milan Šule, Slatina
96. Ivan Erjavec, Slatina
97. Juraj Kranjčev, Granešina
98. Ivan Koprivnjak, Bukevje
99. Mijo Lehpamer, Zagreb
100. Andrija Busija, Novo Čiče
101.-2. Dr Željko Farkaš, Zagreb
103. Agata Raspor, Kotor
104. Marija Karaman, Kotor
105. Franjo Gabrić, Žednik
106. Kapucinski samostan Osijek
107. Antun Ivezić, Požega
108. Dragutin Šefer, Tounj
109. Tripo Milošević, Dobrota
110. Žup. ured, Jelsa
111. Don Joso Mirković, Dragove
112. Marija Bozanić, Vrbnik
113. Don Tomo Ivanović, Sutivan
114. Rudolf Schwerer, Požega
115. Adolf Blaga, Ferdinandovac
116. Ivan Ostojić, Povlja
117. Don Ivan Nikpaly, Poljica
118. Šimun Šalovac, Osijek III.
119. Franjo Malešević, Lukavac
120. Dr Marko Baličević, Valpovo
121. Jernej Pavlin, Št. Vid
122. Tadej Mihačević, Komušina
123. Niko Delić, Makarska
124.-125. Aleks. Abodić, Novi Vrbas
126. Ivan Pejaković, Novska
127. Dr fra Oton Knezović, Široki Brijeg
128. Danica Vihnal, Zagreb
129. Mijo Stepanić, V. Gorica
130.-31. Lado Kukić, Ludina
132. Zbor duh. mladeži zagreb. Zagreb
133. Josip Panić, žup. Vrbje
134.-35. Don Drago Bosiljevac, Supetar
136. Žup. ured, Crkvica
137. Ivo Maretić, Tržić II.,
138. Franjo Matica, G. Bogičevci
138. Marijan Galović, Bošnjaci
149. Franjevački samostan, Virovitica
141. Don Miho Kalebić, Dugopolje
142. Engelbert Svoboda, Ivanec
143. Rudo Jablanović, Travnik
144. Konrad Cerovski, Pakrac
145. Ivan Katalinić, Skradin
146. Don Ivo Blašić, Ugljan
147. Petar Žagmešter, Dolj. Stubica
148.-49. Gjuka Mitrović, Gradište
150. Markolin Knego, Dubrovnik
151. Župska knjižnica, Vojni Križ
152. Alfonso Čolić, Borovica
153.-159. Žup. ured, Zemun I.
160. Leonard Bajić, Visovac
161. Dr Ivan Gjuranec, Zabok
162. Oskar Uiberall, Bjelovar
163. Božidar Jelinčić, Imotski
164. Bernardin kapucin, Split
165. Stjepan Mikulček, Kravarsko
166. Marija Čolig, Sv. Ivan Zelina
167.-68. Premuda Vinko, Baška
169. Vjekoslav Benčić, Zagreb
170. Ivan Vukina, Kraljevac
171. Malo sjemenište D. I. Travnik
172. Don Ante Braškić, Vranjic
173.-177. Žup. ured, Prelošćica
178. Franjo Kiš, Sopje
179. Don Vice Vodopić, Mrcine
180. Anđelko Firšt, Vukovar
181. Nikola Biško, St. Louis
182. Nikola Žuvić, Kraljevica
183. Josip Kristović, Goričan
184.-185. Ivan Valjato, Sušak

Euharistijski kongres u Čikagu.

U god. 1926. priprema se svjetski katolički euharistijski kongres u gradu Čikagu u Sjedinjenim Državama Amerike. Već sada vrše se za veličanstveni taj kongres velike pripreme. U pripravni odbor ušli su presv. biskup Heylen iz Namura i grof de Gauville. Te ličnosti bile su u Čikagu, da organiziraju sve pripremničke odbore za taj kongres. Očekuje se, da će i nekoliko desetaka imućnijih katolika posjetiti ovaj kongres. Tom prilikom će se mnogi katolici iz Jugoslavije, koji imadu u Sjedinjenim Državama svoje rođake, moći sastati s njima. Posjetnici kongresa ne će trebati nikakvog affidavita, nego samo putnicu i vizum. Kako saznajemo, svjetsko poznato veliko parobrodarsko društvo »Canadian Pacific«, koje imade i svoje zastupstvo u našoj državi: kao generalno zastupstvo u Zagrebu (Petrinjska ulica 40), a podzastupstva u Beogradu, Ljubljani, Dubrovniku, Sarajevu i Splitu, zatražila je od svoje centrale za Evropu u Londonu, da posjetiocima kongresa u Čikagu dade znatan popust na svojim parobrodima i željeznicama. Treba spomenuti, da generalnim zastupnikom »Canadian Pacifica« za državu SHS je poznati filantrop katolik dr Ivan Švegel. Potrebne informacije, kao i troškove puta i vrijeme puta i sve drugo bit će oglašeno u svim katoličkim i drugim novinama. U Zagrebu će se osnovati posebni odbori za organizaciju posjetilaca kongresa u Čikagu.

Važno!   Pročitaj!

Ne pusti, da ti novac mrtav leži kod kuće! Uloži ga samo u katolička poduzeća! Najbolje je, da ga uložiš u Zadružnu Svezu, Zagreb, Pejačevićev trg 15, jer je novac kod nje uložen najsigurniji, pošto taj novac dobivaju u zajam hrvatske seljačke štedionice i zadruge, koje imadu jamstvo od više milijarda dinara, jer svi članovi jamče za zadruge sa čitavom svojom imovinom. Kamatnjak je najpovoljniji. Možeš slati novac bez ikakvog troška i poštom. Ne čekaj nego smjesta piši Svezi da ti pošalje pobliže informacije i položnice.

Njen je naslov:

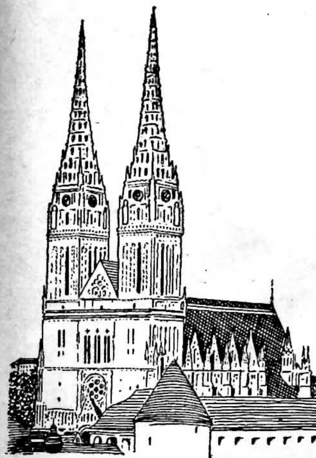
Zadružna Sveza, Zagreb

Pejačevićev trg 15.

Skladište devocionalija k „stolnoj crkvi“

R. Devidé - Zagreb

Bakačeva ulica br. 3.

Diplome i medaljice za kongregacije

Pojasi, krunice, znakovi i škapulari za trećorece.

Pričesne slike.

Kamenske tablice, Štitovi presv. Srca Isusova za na vrata iz lima i kartona. **Za štovatelje sv. Ante** Medaljice, sličice, ukusni stolci, mali kipovi sv. Ante u kutijicama, slike i statue u svim veličinama.

Krunice sv. Ante, Bezg. Začeća i obične.

Krunice srebrne od alpake i sedefa (perlmutter) **te sve ostale nabožne predmete na malo i veliko, uz umjerene cijene.**

KROJAČKA RADIONA

STANKO I KALENIĆ

ZAGREB

PETRINJSKA ULICA 31.

Preporuča se za izradbu odijela po mjeri.

— Gotova odijela uvijek na skladištu. — Veliki izbor engleskih i čeških štofova.

„PROVIDNOST“

osiguravajuća zadruga Zagreb.

Akademički trg broj 12.

Podružnice: Sarajevo za Bosnu i Hercegovinu. — Split za Dalmaciju. Osnovana 1909. — Jedina domaća osiguravajuća zadruga, kojoj su vlasnici hrvatske zadrugarske središnjice i pojedini zadrugari! Prima uz najbolje uvjete: I. Osiguranja glavnica na život po svim kombinacijama! II. Osiguranja od vatre! Uredi povjereništva u svim većim mjestima!